

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO
Taloustieteellinen osasto

SUURTEOLLISUUDEN ALIHANKKIJOIDEN
YMPÄRISTÖOSAAMISEN KOULUTUS

Ympäristöjohtamisen
pro gradu -työ
Kevät 1997
Ohjaaja: Hannu Kurki
Laatija: Kirsi Hämäläinen

SUURTEOLLISUUDEN ALIHANKKIJOIDEN YMPÄRISTÖOSAAMISEN KOULUTUS

Yrityksen taloustiede/ympäristöjohtaminen

Ohjaaja: Hannu Kurki

Laatija: Kirsi Hämäläinen

Sivumäärä: 98 + 3 liitettä

Jyväskylän Yliopisto elokuu 1997

Tutkimuksen tarkoituksena on avustaa suurteollisuuden alihankkijoille suunnatun ympäristökoulutuksen suunnittelua. Tätä tarkoitusta varten tutkimuksessa selvitettiin alihankintayritysten ensisijaista ympäristöosaamisen koulutustarvetta sekä niitä tekijöitä, jotka estävät alihankintayrityksiä osallistumasta ympäristöosaamisen koulutukseen. Ensisijaisen koulutustarpeen selvittämistä varten tutkimuksessa tarkasteltiin sitä, minkälaista ympäristöosaamista teolliset suuryritykset vaativat alihankkijoiltaan sekä sitä, minkälainen ympäristöasioiden osaamistaso suurteollisuuden alihankkijoilla tällä hetkellä on. Tutkimusmetodina käytettiin tulkitsevaa tutkimusta ja tutkimusmenetelmänä teemahaastatteluja. Saadun tutkimusaineiston analysoinnissa käytettiin yrityksen kannatetun etiikan ja käyttöetiikan teorioita.

Tutkimuksessa löydettiin kuusi keskeistä ympäristöosaamisen osa-alueita, joita suurteollisuusyritykset odottavat alihankkijoiltaan. Kuitenkin mielikuvat alihankkijoiden ympäristöosaamisen tasosta ilmenivät päähankkijoille merkittävimmiä kuin alihankkijoiden todellinen ympäristöosaamisen taso. Merkittävimmäksi esteeksi alihankintayritysten ympäristökoulutukseen osallistumiselle nousi tutkimuksessa se, että alihankintayrityksissä ei tiedostettu ympäristöasioiden hoitoon liittyvää tiedon tarvetta, eikä niissä siten edes harkittu ympäristökoulutukseen osallistumista.

Avainsanat: Yrityksen ympäristöosaaminen
Kannatettu etiikka ja käyttöetiikka

SISÄLLYSLUETTELO

1 JOHDANTO	4
1.1 Tutkimuksen tausta	4
1.2 Tutkimusongelmat ja tutkimuksen tavoitteet	8
1.3 Tutkimusmetodi ja -menetelmät	10
1.4 Aikaisempaa tutkimusta	12
2 YRITYKSEN KANNATETTU ETIIKKA JA KÄYTTÖETIIKKA	14
2.1 Kohlbergin eettisen kehityksen vaihejako	14
2.2 Kannatettu etiikka ja käyttöetiikka	17
2.3 Käyttöetiikan mukainen suhtautuminen ympäristöasioihin	18
2.4 Kannatetun etiikan mukaiset tutkimustulokset	19
3 ALIHANKKIJOILLE ESITETTÄVÄT YMPÄRISTÖVAATIMUKSET	21
3.1 Alihankkijoille esitettäviin ympäristövaatimukseen vaikuttavat tekijät	21
3.1.1 Smithin näkemys	21
3.1.2 Päähankkijoiden näkemys	23
3.2 Alihankkijoille esitettävät ympäristövaatimukset	26
3.2.1 Hyvä ympäristökäytäntö	29
3.2.2 Ympäristösertifikaatti	39
3.3 Alihankkijoille esitettävien ympäristövaatimusten ajankohtaisuus	41
3.4 Tulevien ympäristövaatimusten esittämistapa	43
3.5 Yhteenveto	44

4 ALIHANKKIJOIDEN YMPÄRISTÖOSAAMISEN TASO	46
4.1 Ympäristötiedon taso	47
4.2 Ympäristökäytännön taso	49
4.3 Ympäristöosaamisen tason vaikutus alihankintasuhteeseen	53
4.3.1 Ympäristöimago	54
4.3.2 Alihankkijan valintaan vaikuttavat tekijät	55
4.3.3 Huomispäivän kilpailutekijä?	57
4.3.4 Kilpailutekijästä alan standardiksi?	57
4.4 Yhteenveto	58
5 ALIHANKKIJOIDEN SUHTAUTUMINEN YMPÄRISTÖKOULUTUKSEEN	60
5.1 Valmius ja halu osallistua ympäristökoulutukseen	60
5.2 Esteet ympäristökoulutukseen osallistumiselle	62
5.2.1 Tiedon tarvetta ei tiedosteta	62
5.2.2 Tiedon puute aiheuttaa pelkoa ja vastustusta	65
5.2.3 Ympäristöasioiden vaikutusta liiketoimintaan ei nähdä	66
5.2.4 Ympäristökäytännön parantamisen hyötyä ei nähdä	67
5.2.5 Ympäristökoulutuksesta saatavaa hyötyä ei nähdä	68
5.2.6 Ennakkoluulot ympäristökoulutusta kohtaan	70
5.2.7 Ympäristöasiat nähdään viranomaisveloitteisena pakkona	72
5.2.8 Kilpailukyvyyn heikkenemisen pelko	73
5.3 Alihankintasuhteen vaikutus ympäristökoulutukseen osallistumiseen	75

5.3.1 Kannustava vaikutus	75
5.3.2 Rajoittava vaikutus	76
5.4 Ympäristövaatimusten vaikutus ympäristökoulutukseen osallistumiseen	77
5.4.1 Ympäristövaatimusten kohdistuminen ympäristökoulutukseen	78
5.5 Yhteenveto	79
6 LINJAUKSIA YMPÄRISTÖKOULUTUKSEN SUUNNITTELUUN	81
6.1 Mitä ympäristöosaamista tulee kouluttaa?	81
6.1.1 Ympäristöosaamisen motivointikoulutus	82
6.1.2 Hyvän ympäristökäytännön koulutus	84
6.1.3 Ympäristövastuun koulutus	85
6.2 Miten ympäristöosaamista tulee kouluttaa?	86
6.2.1 Koulutuksen kohderyhmä	86
6.2.2 Koulutuksen luonne	87
6.2.3 Koulutuksen kesto	88
6.2.4 Kouluttaja	89
6.2.5 Markkinointiviestintä	89
7 YHTEENVETO	92

1 Johdanto

1.1 Tutkimuksen tausta

Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää suurteollisuuden alihankkijoiden ympäristöosaamisen kehittämis- ja koulutustarpeita. Tutkimuksen tarkoituksena on lisäksi selvittää, minkälaista koulutusta alihankintayritykset voivat ja haluavat hyödyntää ympäristöosaamisensa kehittämisessä. Selvitysten tarkoituksena on avustaa sellaisen ympäristöosaamisen koulutuksen suunnittelemista, joka vastaa sekä alihankintayritysten ympäristöosaamisen koulutustarpeita että niiden mahdollisuuksia koulutustarpeidensa tyydyttämiseen.

Yritysten vastuuseen toimintansa ympäristövaikutuksista kohdistuu yritysten ulkopuolelta jatkuvasti kiristyviä vaatimuksia. Vaatimuksia yritysten ympäristövastuun¹ toteuttamisesta esittävät yritysten sidosryhmät. Sidosryhmillä tarkoitetaan kaikkia yksilöitä tai ryhmiä, jotka voivat vaikuttaa yrityksen päätöksiin ja toimintaan tai joihin yrityksen päätökset ja toiminta voivat vaikuttaa.² Yritys voi olla olemassa ja toimia vain vuorovaikutuksessa sidosryhmiensä kanssa. Siksi yrityksen täytyy pitkällä aikavälillä toimia siten, että sen sidosryhmät ovat tyytyväisiä siihen, mitä ne yritykselle antavat ja mitä ne yritykseltä saavat.³ Yrityksen toiminta ei voi jatkua, jos sen toiminnan jatkumisen kannalta välttämättömät sidosryhmät eivät ole tyytyväisiä vuorovaikutukseensa yrityksen kanssa. Siten yrityksen täytyy vastata toimintansa kannalta merkittävien sidosryhmien yrityksen toimintaan kohdistamiin vaatimuksiin. Jos nämä sidosryhmät vaativat, että yrityksen on toteutettava vastuullista ympäristökäytäntöä, on yrityksen mukauduttava vaatimukseen toimintansa jatkuvuuden varmistamiseksi.⁴

¹ Yritysten velvollisuutena on noudattaa ympäristölainsäädäntöä ja toimintaa koskevia lupaehtoja ja muita määräyksiä sekä kantaa vastuu toimintansa ympäristövaikutuksista. Tätä vastuuta kutsutaan ympäristövastuiksi. (Ekroos 1995, 11)

² Carrol 1993, 60

³ Näsi 1995, 24

⁴ Stead & Stead 1992, 15

On tavallista ajatella, että yrityksen toiminnan kannalta merkittävin sidosryhmä olisi sen omistajat. Siten yrityksen olemassaololle ja toiminnalle olisi pitkällä aikavälillä tärkeintä, että sen omistajat olisivat tyytyväisiä vuorovaikutukseensa yrityksen kanssa. Kuitenkin jos omistajien ja asiakkaiden edut ovat ristiriidassa keskenään, ovat asiakkaat omistajiakin voimakkaampi ryhmä. Omistajat voivat uhata kaikkia muita sidosryhmiä paitsi asiakkaita, ja asiakkaat taas voivat uhata omistajia kieltäytymällä ostamasta lisää vähentäen näin omistajien voittomahdollisuuksia.⁵ Siten yrityksen kannalta pitkällä aikavälillä on tärkeintä, että sen asiakkaat ovat tyytyväisiä vuorovaikutukseensa yrityksen kanssa. Asiakkaiden esittämät ympäristövaatimukset ovat siten yrityksen kannalta merkittävimmät sen sidosryhmien esittämistä ympäristövaatimuksista.

Meffert et al. (1988) ovat laatineet mallin, joka kuvaa sidosryhmien esittämiä ympäristövaatimuksia ja niiden vaikutusta yrityksen toimintaan. Mallin mukaan yrityksen ulkoiset sidosryhmät on jaettu kahteen ryhmään, joita kuvataan termeillä "ecology-push" ja "ecology-pull". Yritystä parempaan ympäristökäytäntöön "työntävät" sidosryhmät esittävät vaatimuksia, jotka pakottavat yrityksen parantamaan ympäristökäytäntöään. Yritys vastaa näihin vaatimuksiin välttääkseen negatiivisia seurauksia, joita vaatimuksiin vastaamattomuudesta voi aiheutua. Ympäristöasioiden huomioon ottamiseen yritystä "vetävät" sidosryhmät esittävät puolestaan vaatimuksia, joihin yritys vastaa saavuttaakseen mahdollisia positiivisia seuraamuksia, kuten lisääntyneitä myyntituloja.⁶

Sidosryhmä voi kuitenkin samanaikaisesti vaikuttaa sekä työntävästi että vetävästi yrityksen ympäristökäytäntöön.⁷ Kysyntään vaikuttavat sidosryhmät, kuten asiakkaat, vetävät pääsääntöisesti ympäristövaatimuksillaan yritystä toteuttamaan parempaa ympäristökäytäntöä. Vaikka asiakkaat siten vetoavatkin yrityksen ympäristökäytäntöön mahdollisilla positiivisilla seuraamuksilla, ne aiheuttavat yritykselle myös negatiivisten seurausten uhkan

⁵ Tamminen 1996, 14

⁶ Meffert, H., Kirchgeorg, M. and Ostmeier, H. 1988. Analysekonzepte und Strategische Optionen des Ökologieorientierten Marketing. Lainattu Halmeen (1994) teoksessa Environmental Issues in Produktdevelopment Process: Paradigm Shift in a Packaging Company, sivulla 47.

⁷ Halme 1994, 48

päätösmahdollisuudellaan olla ostamatta lisää kyseisen yrityksen tuotteita. Näin on etenkin silloin, jos kyseessä on tärkeä asiakas, jonka ostopäätöksellä on yrityksen menestymiselle huomattava merkitys. Alihankintasuhteessa, jossa yksi päähankkija vastaa suuresta osasta alihankkijan tilauksia, on päähankkijan vaikutus yrityksen ympäristökäytäntöön paremmin työntävä kuin vetävä. Päähankkijan tilausten määrä ei alihankkijan paremman ympäristökäytännön avulla todennäköisesti kasva, mutta huonon ja riskialttiin ympäristökäytännön vaikutuksesta tilaukset saattavat jopa kokonaan loppua.

Yrityksen asiakkaiden esittämiä ympäristövaatimuksia ei tulisi aliarvioida. Vaikka ostopäätöksiä ja alihankintasuhteita ei perustetakaan ainoastaan tuotteen tai toiminnan ympäristöominaisuuksille, ovat ne yksi päätöskriteeri muiden päätöksiin vaikuttavien kriteerien joukossa.⁸ Uskottavat väitteet yrityksen hyvästä ympäristökäytännöstä ovat yksi osa asiakkaan saamaa positiivista mielikuvaa yrityksen tuotteesta tai toiminnasta, jonka perusteella hän tekee ostopäätöksensä. Siten yritykset, jotka voivat uskottavasti osoittaa myymänsä tuotteen tai palvelun hyvät ympäristöominaisuudet parantavat kilpailuasemaansa markkinoilla.⁹

Yritykset, jotka eivät toimi loppukuluttajamarkkinoilla saattavat kokea keskustelun asiakkaiden esittämistä ympäristövaatimuksista kaukaiseksi. Kuitenkin paineet ympäristökäytännön parantamiseksi kohdistuvat yrityksiin yhä useammin sopimuskumppaneilta eikä niinkään loppukuluttajilta.¹⁰ Sopimuskumppaneiden kohdistamat ympäristöpaineet korostuvat alihankintamarkkinoilla päähankkijoiden kohdistuessa paineita alihankkijoidensa ympäristökäytäntöä kohtaan.

Welford (1993) esittää, että yritykset, jotka pyrkivät kokonaisvaltaisesti parantamaan ympäristökäytäntöään, vaativat, että kaikkien samassa toimitusketjussa toimivien sopimuskumppaneiden tulee vähentää ympäristövaikutuksiaan. Hänen mukaansa yhä useammat yritykset ostavat mieluiten raaka-aineensa ja muut resurssinsa sekä myyvät mieluiten tuotteensa sopimuskumppaneille, jotka toteuttavat tiettyä hyvän ympäristökäytännön tasoa.¹¹

⁸ Welford 1995, 154

⁹ Welford & Gouldson 1993, 8

¹⁰ Welford & Gouldson 1993, 9

¹¹ Welford & Gouldson 1993, 9

Myös Niskala (1995) ottaa esille toimittajien huolen ostajayritysten ympäristökäytännön tasosta. Hän kirjoittaa, että toimittajat saattavat kieltäytyä myymästä tuotteitaan yrityksille, joiden ympäristöimago on heikko tai joiden maksukyky voi heikentyä ympäristövastuiden tai tulevien ympäristönsuojeluvuorojen johdosta. Hänen mukaansa toimittajien intressinä on varmistaa, että heidän asiakkaansa toimivat saman ympäristövastuun mukaisesti kuin he itsekin.¹² Ei kuitenkaan ole realistista odottaa, että yritys kieltäytyisi myymästä tuotteitaan sillä perusteella, että ostajan ympäristökäytäntö ei vastaisi myyjän asettamia hyvän ympäristökäytännön vaatimuksia. Sen sijaan voidaan olettaa, että yritys kieltäytyy ostamasta ympäristöään vahingoittavan yrityksen tuotteita, jos on tarjolla muita ympäristön kannalta parempia hankintavaihtoehtoja.

Suuret teollisuusyritykset käyttävät yhä enemmän alihankintaa. Alihankinnalla tarkoitetaan yritysten tai yritysten ja julkisten laitosten välistä yhteistoimintaa, jossa päähankkija ostaa alihankkijalta tuotteeseen liittyviä palveluja. Alihankintana voidaan ostaa joko aineellisia hyödykkeitä, tuotteeseen kohdistuvia suoritteita tai muihin yrityksen kannalta välttämättömiin toimintoihin liittyviä palveluja.¹³ Alihankintana ostetaan jatkuvasti palveluja ja tuotteita, joiden osaamiseen yritysten ei itse kannata panostaa, koska se hajottaisi liiaksi niiden niukkoja resursseja. Lisäksi käytetään lyhytkestoista alihankintaa tiettyjen kausiluontoisten tai väliaikaisten tehtävien suorittamiseen, joihin yritysten oma valmistuskapasiteetti ei riitä.¹⁴

Alihankinta eroaa muista hankinnoista siten, että ostettavat tuotteet ja palvelut eivät ole yleisesti saatavilla, vaan ominaisuuksien määrittäminen tapahtuu yhteistyössä päähankkijan ja alihankkijan kesken tai pelkästään päähankkijan toimesta.¹⁵ Alihankintayritysten täytyy sopeutua ja vastata päähankkijoiden määrittämiin ominaisuusvaatimuksiin ja tuottaa tuotteita ja palveluja, jotka vastaavat tarkalleen päähankkijoiden esittämiä erikoistarpeita.¹⁶

¹² Niskala 1995, 90

¹³ Lehtinen 1991, 10

¹⁴ TKL 1986, 6

¹⁵ Lehtinen 1991, 10

¹⁶ Welford & Gouldson 1993, 176-179

Osa päähankkijoista on alkanut esittää alihankkijoilleen myös ympäristöominaisuuksiin liittyviä vaatimuksia.¹⁷

1.2 Tutkimusongelmat ja tutkimuksen tavoitteet

Yritysten ympäristötietoisuuden kasvun myötä yritysasiakkailla on tärkeä merkitys tuotteisiin liittyvien ympäristövaatimusten asettajina. Vaatimuksia asettavat erityisesti suuryritykset ja yritykset, joiden liiketoiminnassa ympäristökysymyksillä on merkittävä asema. Yritykset ovat ryhtyneet arvioimaan alihankkijoidensa ympäristötietoisuutta ja ympäristön-suojelun tasoa sekä asettamaan alihankkijoilleen näiden toimintaan tai tuotteisiin kohdistuvia ympäristövaatimuksia.¹⁸

Teollisten suuryritysten esittämät ympäristövaatimukset määrittävät hyvin pitkälti alihankkijoiden ympäristöosaamisen tarpeen. Ympäristöosaamisella tarkoitetaan tässä tutkimuksessa alihankintayrityksen kykyä tunnistaa toimintansa merkittävät ympäristönäkökohdat ja hoitaa niihin liittyvät ympäristöasiat siten, että yritys voi vastata toimintansa jatkuvuuden kannalta merkittävien sidosryhmien esittämiin ympäristövaatimuksiin. Samalla kun alihankintayritys vastaa sen toimintaan kohdistuviin ympäristövaatimuksiin, se voi vähentää toimintansa aiheuttamia kohtuullisin kustannuksin vähennettävissä olevia negatiivisia ympäristövaikutuksia pitkällä aikavälillä.

Koska päähankkijoiden esittämät ympäristövaatimukset määrittävät alihankkijoiden ympäristöosaamisen tarpeen, voidaan alihankkijoiden tarvitsema ympäristöosaamisen taso selvittää kysymällä teollisilta suuryrityksiltä, minkälaisia ympäristövaatimuksia ne alihankkijoilleen esittävät. Päähankkijoiden esittämien ympäristövaatimusten ja alihankkijoiden tämän hetkisen ympäristöosaamisen tason välisestä eroista voidaan sitten arvioida, mikä on alihankintayritysten ensisijainen ympäristöosaamisen koulutustarve.

¹⁷ Linnanen 1996, 19

¹⁸ Cramer & Schot. 1993. Lainattu Lovion (1996) teoksessa Ympäristöjohtaminen, sivulla 56

Tutkimuksen ensimmäisen tutkimusongelman voi edellä esitetyn mukaisesti kiteyttää kysymykseen:

Mikä on suurteollisuuden alihankkijoiden ensisijainen ympäristöosaamisen koulutustarve?

Tämä tutkimusongelma voidaan ratkaista vastaamalla seuraaviin kysymyksiin:

1. Minkälaista ympäristöosaamista teolliset suuryritykset vaativat alihankkijoiltaan?

2. Minkälainen ympäristöasioiden osaamistaso teollisten suuryritysten alihankkijoilla tällä hetkellä on?

Ensimmäisen tutkimusongelman ratkaisun avulla voidaan päätellä, minkälaista ympäristöosaamista suurteollisuuden alihankkijoina toimivissa yrityksissä tulisi ensisijaisesti kehittää eli minkälaista ympäristöosaamisen koulutusta alihankkijat tarvitsevat, jotta niiden ympäristöosaaminen vastaisi sille asetettavia vaatimuksia.

Vaikka ympäristöajattelu on suhteellisen uusi asia yritysmaailmassa, on sen kehittämiseksi tarjolla jo monenlaista koulutusta. Suurin osa ympäristöosaamisen koulutuksesta on suunnattu vastaamaan suuryritysten koulutustarpeita ja kouluttautumismahdollisuuksia. Alihankintayritykset ovat kuitenkin usein pieniä ja keskisuuria yrityksiä, joiden mahdollisuudet hyödyntää koulutusta ympäristöosaamisensa kehittämisessä ovat suuria yrityksiä rajoitetummat. Alihankintayritysten toimintatavassa ja ajatusmaailmassa voi olla myös muita tekijöitä, jotka estävät ympäristökoulutukseen osallistumisen. Näiden tekijöiden tunnistaminen olisi ensisijaisen tärkeää, jotta voitaisiin tarjota sellaista ympäristöosaamisen koulutusta, jota alihankintayritykset sekä voisivat että haluaisivat hyödyntää.

Edellä esitetyn perusteella tutkimuksen toisen tutkimusongelman voi kiteyttää seuraavasti:

Mitkä tekijät estävät suurteollisuuden alihankkijoita osallistumasta ympäristöosaamisen koulutukseen?

Toisen tutkimusongelman ratkaisun avulla voidaan päätellä, miten ympäristöosaamisen koulutus tulee järjestää, jotta alihankkijat voisivat ja haluaisivat hyödyntää sitä ympäristöosaamisensa kehittämisessä, sekä miten alihankkijoita voidaan kannustaa ja motivoida osallistumaan niiden ympäristöosaamista kehittäväan koulutukseen.

Tutkimuksen tavoitteena on luoda edellä esitettyjen tutkimusongelmien ratkaisujen perusteella

linjauksia suurteollisuuden alihankkijoiden ympäristöosaamisen koulutuksen suunnitteluun.

Linjausten tulee sisältää sekä koulutuksen sisällön eli sen, mitä ympäristöosaamista alihankkijoille tulee ensisijaisesti kouluttaa, että koulutuksen organisoinnin eli sen, miten koulutus tulee järjestää, jotta alihankkijat pystyisivät ja haluaisivat hyödyntää sitä oman ympäristöosaamisensa tason kehittämisessä. Luotujen linjausten tarkoituksena on avustaa ympäristöosaamisen koulutuksen suunnittelua.

1.3 Tutkimusmetodi ja -menetelmät

Tutkimusmetodina käytetään tulkitsevaa tutkimusta. Sen mukaisesti kerätään mahdollisimman paljon tietoa, jonka avulla pyritään tutkimuskohteen ja siihen vaikuttavien tekijöiden mahdollisimman syvään ymmärtämiseen. Tutkimuksessa käytetään kvalitatiivista tutkimusotetta, jonka mukaisesti tutkimuksen tavoitteena on luoda luonteva ja ymmärrettävä kokonaiskuva tutkimuksen kohteesta.¹⁹ Tutkimuksen tuloksena on lopulta tulkinta siitä, mikä on suurteollisuuden alihankkijoiden ensisijainen ympäristöosaamisen koulutustarve sekä tulkinta siitä, mitkä ovat ne tekijät, jotka estävät alihankkijoita osallistumasta ympäristöosaamisen koulutukseen. Näiden tulkintojen perusteella voidaan päätellä, minkälaista

¹⁹ Seppälä 1995, 21

ympäristöosaamisen koulutusta alihankintayritykset ensisijaisesti tarvitsevat, sekä miten tämä koulutus tulisi järjestää, jotta yritykset voisivat ja haluaisivat hyödyntää sitä.

Tutkimuskohteena olevien kysymysten tulkitsemista varten kerättiin tietoa haastattelujen avulla. Haastatteluja suoritettiin Jyvässeudun suurissa tai keskikokoisissa teollisuusyrityksissä sekä näiden yritysten alihankkijoina toimivissa yrityksissä. Haastattelut suoritettiin nauhoitettuna teemahaastatteluina. Teemahaastattelut eivät ole tiukkaan ennalta laadittuun haastattelurunkoon sidottuja, vaan ne ovat pikemminkin keskustelua, joka liikkuu tiettyjen ennalta harkittujen teemojen puitteissa. Näistä teemoista haastateltavat saavat vapaasti kertoa kokemuksiaan ja ajatuksiaan sekä mielipiteitään.²⁰

Teemahaastattelujen kohdeyrityksiksi valittiin ensin kuusi Jyvässeudulla toimivaa suurta tai keskikokoista teollisuusyritystä. Jyvässeudulla tarkoitettiin Jyväskylää ja sen ympäristöä noin 50 kilometrin säteellä. Suurina tai keskikokoisina teollisuusyrityksinä pidettiin teollista tuotantotoimintaa harjoittavia yrityksiä, joissa työskentelee enemmän kuin 250 henkilöä.²¹ Kohdeyritykset valittiin harkinnanvaraisesti. Valintaan vaikuttivat kohdeyritysten saavutettavuus ja soveltuvuus tutkimusongelman selvittämiseen sekä yritysten halukkuus toimia kohdeyrityksenä tutkimuksessa.

Kuudessa Jyvässeudulla toimivassa suuressa tai keskikokoisessa teollisuusyrityksessä haastateltiin niiden ympäristöasioista vastaavia henkilöitä. Haastatteluissa selvitettiin sitä, mikälaista ympäristöosaamista suuryritykset vaativat tai tulevat vaatimaan alihankkijoiltaan. Haastattelujen yhteydessä pyydettiin kutakin haastateltavaa yritystä nimeämään joitakin yrityksen alihankkijana toimivia yrityksiä Jyvässeudulta.

Seuraavaksi otettiin yhteyttä kymmeneen haastateltujen suuryritysten mainitsemaan alihankintayritykseen ja sovittiin tapaamisesta niiden kanssa. Suurin osa haastatelluista alihankintayrityksistä oli pieniä alle 50 työntekijän yrityksiä, joissa ei ollut nimitetty erillisiä

²⁰ Tamminen 1993, 100

²¹ Pienyrityksenä pidetään yritystä, jonka palveluksessa on enintään 50 henkilöä. Pk-yrityksen henkilökunnan määrä on enintään 250. Keskikokoisena yrityksenä pidetään 251-500 hengen yrityksiä ja suuryritysten luokkaan luetaan kaikki yli 500 työpaikan yritykset. (Vanhala, Laukkanen, Koskinen 1995, 21)

ympäristöasioista vastaavia henkilöitä. Näissä kohdeyrityksissä haastateltiin yrittäjiä. Loput haastatelluista alihankintayrityksistä olivat pk-yrityksiä, joissa haastateltiin ympäristöasioista vastaavia henkilöitä. Alihankintayrityksissä suoritetuissa haastatteluissa selvitettiin sitä, mikä on alihankkijoiden ympäristöosaamisen taso tällä hetkellä ja sitä, mitkä tekijät estävät alihankintayrityksiä kehittämästä ympäristöosaamisensa tasoa koulutuksen avulla. Haastatteluista saadun aineiston avulla tehtiin lopuksi tulkinta tutkimusongelmien ratkaisuksi.

1.4 Aikaisempaa tutkimusta

Jyväskylän Teknologiakeskus Oy on teettänyt tutkimuksen suomalaisten teollisuusyritysten ympäristöjohtamisen haasteista. Tutkimuksen raportti on julkaistu toukokuussa 96. Raportin mukaan teolliset suuryritykset tulevat todennäköisesti vaatimaan muutaman vuoden sisällä alihankintayrityksiltään jonkinasteista ympäristöasioiden hallintaa. Erityisesti erilaisten ympäristöhallintajärjestelmien käyttöönotto tulee aiheuttamaan sen, että myös tuotantoketjun alihankkijat velvoitetaan täyttämään tietyt ympäristölliset vaatimukset omien tuotteidensa osalta, jotta koko tuotantoketju alihankkijalta loppukäyttäjään ja takaisin kierrätykseen olisi ympäristöhallintajärjestelmän mukainen.²²

Teolliset suuryritykset eivät kuitenkaan ole vielä selkeästi esittäneet näitä tulevia ympäristövaatimuksiaan alihankkijoilleen. Niinpä pkt-yritykset eivät koe olevansa asiakkaidensa ympäristövaatimusten kohteena. Tutkimuksessa mukana olleet pkt-yritykset kokivatkin, että ympäristöpaineita niille aiheuttivat kehittyvä lainsäädäntö sekä yritysten oma halukkuus ympäristömyötäisemmän imagon rakentamiseen. Sen sijaan yritysten asiakkaat, emoyhtiö tai oma henkilökunta eivät aiheuttaneet tai aiheuttivat vain vähän paineita ympäristön huomioon ottamiselle.²³

Jyväskylän Teknologiakeskuksen tutkimuksessa selvitettiin myös keskisuomalaisten pkt-yritysten ympäristökoulutustarpeita. Tutkimuksessa mukana olleista yrityksistä ympäristö-

²² Jyväskylän Teknologiakeskus Oy 1996, 16-17

²³ Jyväskylän Teknologiakeskus Oy 1996, 10

aiheiseen koulutukseen oli osallistunut vuosina 1994-1995 vajaa 20 %. Ympäristöaiheista koulutustarvetta oli kuitenkin yli 40 %:lla yrityksistä. Syyt koulutustarpeeseen olivat tutkimuksen mukaan yritysten toiminnan ja tuotantoprosessien luonne sekä viranomaisten vaatimukset. Asiakkaiden vaatimukset vaikuttivat vain jonkin verran yritysten ympäristökoulutustarpeeseen. Ne yritykset, joiden henkilökunta ei ollut osallistunut ympäristöaiheiseen koulutukseen ilmoittivat syyksi sen, että asiakkaat eivät olleet esittäneet niille ympäristöasioihin liittyviä vaatimuksia eikä lainsäädäntö ollut pakottanut niitä ottamaan ympäristöasioita toiminnassa huomioon.²⁴

Edellä esitetyn tutkimuksen mukaisesti suuret teollisuusyritykset tulevat esittämään alihankkijoilleen ympäristöön liittyviä vaatimuksia. Alihankintayritykset eivät kuitenkaan vielä tiedosta olevansa näiden tulevien vaatimusten kohteina. Tämä heikentää niiden tämänhetkistä suhtautumista ympäristöasioidensa parantamiseen ja ympäristökoulutukseen osallistumiseen. Jos kuitenkin suurteollisuus esittäisi tulevat ympäristövaatimuksensa jo nyt teollisille alihankkijoilleen, voisivat nämä alkaa valmistautua tuleviin vaatimuksiin ennakolta kehittämällä ympäristöosaamistaan tulevia vaatimuksia vastaavaksi. Tutkimuksen mukaisesti niitä yrityksiä, jotka kokevat jo nyt tarvetta kehittää ympäristöosaamistaan ja saada tietoa ympäristökysymyksistä, on puolet enemmän kuin niitä yrityksiä, jotka osallistuvat ympäristöaiheiseen koulutukseen. Tämä herättää kysymyksen, miksi ne yritykset, jotka jo kokevat tarvetta ympäristökoulutukseen osallistumiselle, eivät siihen kuitenkaan osallistu.

Seuraavaksi lähdetään etsimään vastauksia tämän tutkimuksen tutkimusongelmien ratkaisuksi. Luvussa kaksi tarkastellaan yritysten kannatettua etiikkaa ja käyttöetiikkaa sekä niiden vaikutuksia yritysten suhtautumiseen ympäristöasioihin. Kolmannessa luvussa käsitellään alihankintayrityksille esitettäviä ympäristövaatimuksia ja neljännessä luvussa kuvataan alihankkijoiden tämän hetken kykyä vastata näihin niille esitettäviin hyvän ympäristökäytännön vaatimuksiin. Viides luku kuvaa alihankkijoiden suhtautumista ympäristökoulutukseen sekä keskeisimpiä alihankintayritysten ympäristökoulutukseen osallistumisen esteitä. Lopuksi luvussa kuusi luodaan tutkimusongelmien ratkaisujen perusteella linjauksia avustamaan alihankkijoille suunnatun ympäristökoulutuksen suunnittelemista.

²⁴ Jyväskylän Teknologikeskus Oy 1996, 11

2 Yrityksen kannatettu etiikka ja käyttöetiikka

Tässä tutkimuksessa tehdään tulkintoja yritysten suhtautumisesta ympäristöasioihin ainoastaan yhden kutakin kohdeyritystä edustavan henkilön kertomusten pohjalta. Yhden henkilön esittämän näkemyksen perusteella ei kuitenkaan voida varmasti sanoa, jakavatko muut yrityksen henkilöt saman näkemyksen tai toimiiko yritys esitetyn näkemyksen mukaisesti. Tästä herääkin kysymys, vastaako ympäristövastaavien ja alihankintayrittäjien kertomukset yritysten todellista suhtautumista tutkimuksen kohteena oleviin ympäristöasioihin ja toimivatko yritykset todella siten kuin haastatellut henkilöt kertovat. Luotettavan vastauksen löytäminen kysymykseen ei tämän tutkimuksen puitteissa ole valitettavasti mahdollista. Kysymys tulisi kuitenkin pitää mielessä tutkimusraporttia luettaessa, ja se tulisi ottaa huomioon tutkimuksen tuloksia arvioitaessa.

Jotta voitaisiin paremmin ymmärtää edellä esitetyn kysymyksen vaikutus tutkimuksen tuloksiin, esitetään seuraavaksi perusteita yrityksen eettisestä kehitymisestä sekä puhutun ja toteutetun etiikan välisestä erosta ja niiden vaikutuksesta yrityksen suhtautumiseen ympäristöasioihin.

2.1 Kohlbergin eettisen kehityksen vaihejako

Se, millä tavalla yritykset perustelevat suhtautumisensa ympäristöasioihin, voidaan kuvata Kohlbergin eettisen kehityksen vaihejaon avulla.²⁵ Kohlberg on kehittänyt vaihejakonsa kuvaamaan ensisijaisesti ihmisyyksilöiden eettistä kehitystä, mutta koska yritykset ovat olemassa niissä toimivien ihmisyyksilöiden kautta ja koska samassa yrityksessä toimivilla ihmisyyksilöillä on jokseenkin samassa kehityksen vaiheessa olevat yrityksen toimintaa koskevat peruskomukset ja arvot, voidaan Kohlbergin vaihejakoa soveltaa kuvaamaan myös yrityksen eettistä kehitystä.

²⁵ Tamminen 1992, 377

Kohlbergin vaihejaon mukaan yrityksen eettinen kehitys on kuvattavissa toisiaan seuraavina vaiheina. Näille vaiheille on ominaista, että niissä yritys ratkaisee samankin ongelman laadullisesti eri tavalla. Vaikka ongelmanratkaisutapa olisi samanlainen, perustelut ongelman ratkaisulle ovat eri vaiheessa erilaiset. Vaiheet seuraavat toisiaan aina samassa järjestyksessä, ja edellisen vaiheen saavuttaminen on edellytys seuraavalle.²⁶

Vaihejaon ensimmäisessä esisovinnaisessa vaiheessa (preconventional level) yritys ratkaisee eettisesti oikean tavan toimia sen perusteella, mikä on sille itselle tai jollekin tietylle toiselle yritykselle eduksi. Eettisesti vääränä yritys pitää toimintatapaa, joka on rangaistuksen uhalla kiellettyä. Oleellista yrityksen toimintatavan kannalta on rangaistusten välttäminen, valtaan mukautuminen sekä oman edun tavoittelu. Huomion kohteena on lähinnä yritys itse ja sen tekojen fyysiset seuraukset. Vaiheen loppupuolella yritys alkaa ymmärtää, että muut yritykset toimivat samoin kuin yritys itse, ja silloin eettisesti oikea tapa toimia määräytyy myös sopimusten perusteella ja reiluudesta muita yrityksiä kohtaan.²⁷

Ne yritykset, jotka ovat eettisen kehityksen vaihejaon esisovinnaisessa vaiheessa, kokevat suhtautuvansa ympäristöasioihinsa eettisesti oikein ja toteuttavansa hyvää ympäristökäytäntöä silloin, kun ne noudattavat ympäristölakeja ja -määräyksiä. Näin ne välttävät ympäristölakien rikkomisesta mahdollisesti aiheutuvat rangaistukset ja mukautuvat ympäristöviranomaisten valtaan. Samalla ne tavoittelevat omaa taloudellista etuaan ja jättävät kaikki sellaiset ympäristöasiat hoitamatta, joita niiltä ei nimenomaisesti vaadita. Esisovinnaisessa vaiheessa olevat yritykset esittävät alihankkijoilleen ympäristövaatimuksia tai osallistuvat ympäristökoulutukseen vain, jos ne kokevat siitä olevan niille itselleen hyötyä tai jos ne siten voivat välttää niitä uhkaavat rangaistukset. Riittävänä toimintaa ohjaavana rangaistuksena voisi toimia taloudellisen edun ja liiketoimintamahdollisuuksien menettäminen.

Sovinnaisessa vaiheessa (conventional level) hyvä tai eettisesti oikea tapa toimia määräytyy siitä, mitä yritystä ympäröivä yhteisö odottaa. Huomio kiinnittyy yhteisön sääntöihin, odotuksiin ja rooleihin. On tärkeätä tehdä mitä vaaditaan ja odotetaan. Yrityksen toiminnan

²⁶ Tamminen 1992, 377

²⁷ Tamminen 1992, 377-378

saavuttama hyväksyntä on keskeinen tavoite. Yrityksen oma etu on alisteinen yhteisön odotuksille. Vaiheen loppupuolella yritys ymmärtää yhteisön jo laajana käsitteenä kuten kansa ja kokee lait ilmauksina siitä, mitä yhteisö odottaa. Yritys noudattaa lakeja, paitsi silloin, jos ne ovat ristiriidassa yhteisön selvästi ilmaisemien odotusten kanssa.²⁸

Eettisen kehityksen vaihejaon sovinnaisessa vaiheessa olevat yritykset kokevat, että toimia kseen eettisesti oikein niiden on toteutettava hyvää ja vastuullista ympäristökäytäntöä, jos ympäröivä yhteisö sitä odottaa. Ellei yhteisö odota yritysten toteuttavan hyvää ympäristökäytäntöä eikä aseta yritystä ympäristövastuullisen toimijan rooliin, eivät sovinnaisen vaiheen yritykset koe toimivansa eettisesti väärin, vaikka ne jättäisivät ympäristöasiansa hoitamatta. Koska sovinnaisen vaiheen yritykset kokevat ympäristölait ilmauksina siitä, minä käläista ympäristökäytäntöä yhteisö yrityksiltä odottaa, ne toimivat lakien määräämällä tasolla, ellei yhteisö selvästi ilmaise odottavansa yrityksiltä korkeamman ympäristökäytännön tason toteuttamista. Sovinnaisessa vaiheessa olevat yritykset esittävät alihankkijoilleen ympäristövaatimuksia tai osallistuvat ympäristökoulutukseen vain, jos ne kokevat ympäröivän yhteisön odottavan sitä, ja jos ne olettavat näin toimimalla saavuttavansa ympäröivän yhteisön hyväksynnän.

Eettisen kehityksen periaatetasolla (principled level) yrityksen oikea tai väärä tapa toimia määräytyy yleismaailmallisten periaatteiden kautta. Nämä periaatteet koskevat ihmisten oikeuksia ja velvollisuuksia, oikeudenmukaisuutta ja yleistä hyvää. Yrityksen on alistettava oman edun tavoittelunsa yleismaailmallisten periaatteiden toteuttamiselle. Lait ja muut säännöt eivät ole tärkeitä sinänsä, vaan niiden takana olevien periaatteiden takia.²⁹

Ne yritykset, jotka ovat eettisen kehityksen periaatetasolla, huolehtivat toimintansa ympäristövaikutuksista ja toteuttavat hyvää ympäristökäytäntöä, koska ne katsovat sen edistävän maailman oikeudenmukaisuutta ja yleistä hyvää. Periaatetason yritykset alistavat kaiken oman taloudellisen edun tavoittelunsa ympäristön tilan parantamiselle ja kestävän kehityk-

²⁸ Tamminen 1992, 378

²⁹ Tamminen 1992, 378

sen toteuttamiselle³⁰. Periaatetasolla olevat yritykset esittävät alihankkijoilleen ympäristövaatimuksia ja osallistuvat ympäristökoulutukseen, koska ne kokevat näin edistävänsä yleismaailmallisten ympäristöperiaatteiden toteutumista.

2.2 Kannatettu etiikka ja käyttöetiikka

On huomattava, että Kohlbergin vaihejaon avulla voidaan kuvata, miten yritykset perustelevat hyvän ympäristökäytännön merkityksen. Sen sijaan vaihejaon avulla ei voida päätellä sitä, minkälaista ympäristökäytäntöä yritykset todellisuudessa toteuttavat. Yritysten todellisen tekemisen ja kirjallisen tai puhutun toimintatavan välillä on usein ristiriita. Yrityksillä on taipumus kannattaa korkeampaa etiikkaa kuin mitä ne noudattavat tekemisen tasolla. Tähän on ainakin kolme syytä. Ensiksikin, yritysten toimintatavat vakiintuvat valmiiksi ratkaisumalleiksi eettisen kehityksen aikaisemmilla tasoilla. Kun ne ovat vakiintuneet, niiden käyttöönottoa ei edes huomata eikä niiden muuttamista harkita. Toiseksi, yritysten eettinen vakaumus joustaa helposti merkittävien yrityskohtaisten etujen ja haittojen ollessa kyseessä. Useimmat yritykset sietävät huonoa omaatuntoa ainakin yrityksen toiminnan jatkuvuuden ollessa kyseessä ja itse asiassa jo paljon pienempienkin etujen kohdalla. Kolmanneksi, jo esisovinnaisella tasolla yritys saattaa oivaltaa korkea etiikan välineellisen arvon: oman edun tavoittelu kannattaa verhota korkean eettisen periaatteen toteuttamiseen, jolloin muut hyväksyvät menettelyn paljon helpommin.³¹

Yrityksille voidaankin määritellä kaksi eri etiikkaa: kannatettu etiikka ja käyttöetiikka. Kannatettu etiikka on se, minkä mukaan yritys puhuu, käyttöetiikka se, minkä mukaan se toimii. Jos tarkasteltavana oleva asia tai toiminta ei lainkaan koske yritystä itseään, siis se ei oletettavasti tuota etuja eikä haittoja yritykselle, kannatettu etiikka ja käyttöetiikka voivat olla samojaakin. Muuten kannatettu etiikka on korkeampaa kuin käytetty.³²

³⁰ Kestävällä kehityksellä tarkoitetaan "kehitystä, joka tyydyttää tämän päivän tarpeet vaarantamatta tulevien sukupolvien mahdollisuuksia tyydyttää omia tarpeitaan". (UM/YM 1988, 24)

³¹ Tamminen 1992, 378-379

³² Tamminen 1992, 379

2.3 Käyttöetiikan mukainen suhtautuminen ympäristöasioihin

Käyttöetiikan taso vaikuttaa siihen, miten yrityksissä suhtaudutaan ympäristöasioihin. Se ei suoranaisesti määrää sitä, hoitavatko yritykset ympäristöasioitaan vai eivät. Sen sijaan se määrää sen, miten yritykset perustelevat ympäristöasioidensa hoitamisen tai hoitamatta jättämisen. Koska käyttöetiikan taso paljastaa sen, miksi yritykset yleensä hoitavat tai eivät hoida ympäristöasioitaan, voidaan sen avulla päätellä, miten yrityksiä tulisi motivoida kiinnittämään huomiota ympäristöasioihinsa, ja miten hyvä ja vastuullinen ympäristökäytäntö tulisi yrityksille perustella.

Useiden yritysten käyttöetiikka on esisovinnaisella tasolla.³³ Siten useat yritykset perustelevat suhtautumisensa ympäristöasioihin niiden hoidolla saavutettavissa olevilla hyödyillä. Jos yritykset eivät kiinnitä huomiotaan ympäristöasioidensa hoitoon, ne perustelevat sen sillä, että ne eivät koe saavuttavansa ympäristöasioiden hoidon avulla itselleen hyötyä. Ne eivät myöskään koe, että ympäristöasioiden hoitamattomuudesta aiheutuisi rangaistuksia, joita niiden kannattaisi välttää.

Koska useat yritykset ovat käyttöetiikkansa kehityksen esisovinnaisella tasolla, tulee hyvän ympäristökäytännön toteuttamisen merkitys perustella yrityksille ensisijaisesti sen avulla saavutettavissa olevilla taloudellisilla hyödyillä. Näin kannustimena ympäristöasioiden hoidolle voisi toimia sekä kustannussäästöt ja kilpailuedut että päähankkijan tai viranomaisten taholta yritykseen kohdistuva rangaistuksen uhka, joka toteutuessaan heikentäisi yrityksen liiketoimintamahdollisuuksia.

Osa yrityksistä on kuitenkin jo käyttöetiikkansa kehityksen sovinnaiselle tasolla.³⁴ Jos nämä yritykset eivät hoida ympäristöasioitaan, ne perustelevat sen sillä, että niiden sidosryh-

³³ Tamminen 1996, 7

³⁴ Tamminen 1996, 7

mät eivät odoteta niiden toteuttavan hyvää ympäristökäytäntöä. Nämä yritykset kokevat, että ympäristökäytännön parantaminen ei vaikuta niiden sidosryhmiltään saamaan hyväksyntään.

Hyvän ympäristökäytännön toteuttamisen tärkeys tulee siten perustella yrityksille myös niiden sidosryhmien odotuksilla. Jotta yritykset saataisiin hoitamaan ympäristöasiansa hyvin, ne tulisi saada tuntemaan, että hyvä ympäristöasioiden hoito lisää sidosryhmien hyväksyntää niiden toimintaa kohtaan. Tässä tehtävässä julkinen keskustelu yritysten ympäristövastuusta ja ympäristöjärjestöjen painostustoiminta sekä ympäristövaatimusten esittäminen yrityksille ovat merkittäviä ilmaistessaan sidosryhmien odotuksia.

Eettisen kehityksen periaatetasolle on tuskin edennyt käyttöetiikkansa osalta yksikään yritys.³⁵ Periaatetasohan edellyttäisi, että yritys alistaisi oman taloudellisen edun tavoittelunsa yleismaailmallisten periaatteiden, kuten kestävän kehityksen, toteuttamiselle. Yritys ei kuitenkaan voi alistaa taloudellisia periaatteitaan maailman oikeudenmukaisuuden ja yleisen hyvän edistämiseksi tai ympäristön tilan parantamiselle ilman, että se samalla kyseenalaistaisi oman olemassaolonsa.³⁶

Siten on hyvin epätodennäköistä, että yritykset perustelisivat suhtautumistaan ympäristöasioiden hoitoon sillä, että ne kokisivat sen parantavan ympäristön tilaa tai kestävää kehitystä. Ympäristöasioiden tärkeyttä tai hyvän ympäristökäytännön toteuttamisen merkitystä on siten turha yrityksille perustella yleismaailmallisilla ympäristöperiaatteilla tai oikeudenmukaisuuden ja yleisen hyvän edistämällä.

2.4 Kannatetun etiikan mukaiset tutkimustulokset

Tutkimusta varten tehdyissä haastatteluissa suurten teollisuusyritysten ympäristövastaavat ja alihankintayritysten yrittäjät olivat tilanteessa, jossa heidän ilmaisemilla yritysten toimin-

³⁵ Tällä hetkellä ei tunneta yhtään teollista yritystä, joka toteuttaisi kestävää kehitystä. (Shrivastava & Hart 1995, 163)

³⁶ Lueger & Froschauer 1993, 288

tatavoilla ja suhtautumisella ympäristöasioihin ei ollut mitään vaikutusta yritysten todelliseen toimintaan. Siten haastateltujen henkilöiden kuvaama etiikka vastasi yritysten kannatettua etiikkaa. Jos ympäristövastaavat ja yrittäjät olisivat olleet tilanteessa, jossa heidän puheillaan olisi ollut vaikutusta yritysten arkipäivän toimintaan, olisi heidän ilmaisemansa etiikan taso saattanut laskea. Tilanteessa, jossa haastateltujen yritysten toiminnan jatkuvuus olisi vaarassa, olisi ympäristövastaavien ja yrittäjien ilmaisema etiikan taso ehkä vieläkin alhaisempi (edellyttäen ettei toiminnan jatkuvuutta vaarantaisi nimenomaan huono ympäristökäytännön taso). Saattaakin olla, että yritysten toiminnan jatkuvuuden ollessa kyseessä eivät niin ympäristövastaavat kuin yrittäjätäkään kiinnittäisi huomiotaan ympäristöasioihin.

Koska tämän tutkimuksen tuloksena tehdyt tulkinnat perustuvat yritysten kannatettuun etiikkaan, ne eivät välttämättä vastaa yritysten todellista toimintaa. Yrityksillähän on yleensä taipumus kannattaa korkeampaa etiikkaa kuin, mitä ne noudattavat tekemisen tasolla. Saattaakin olla, että tutkimuksen tuloksena tehdyt tulkinnat eivät ole aivan totuudenmukaisia yritysten käyttöetiikan kannalta. Siten niitä tuleekin tarkastella kuvauksena yritysten kannatetun etiikan mukaisesta suhtautumisesta ympäristöasioihin.

3 Alihankkijoille esitettävät ympäristövaatimukset

Sidosryhmät esittävät alihankintayrityksille ympäristövaatimuksia. Koska asiakkaat ovat yritysten merkittävin sidosryhmä³⁷ ja asiakkaiden esittämät ympäristövaatimukset siten merkittävimmät yritykselle esitettävistä ympäristövaatimuksista, keskitytään tässä tutkimuksessa päähankkijoiden esittämiin alihankkijoiden ympäristöosaamisen tasoa koskeviin vaatimuksiin. Muiden sidosryhmien esittämät ympäristövaatimukset jätetään huomiotta. Tässä luvussa selvitetään, minkälainen ympäristöosaamisen taso alihankintayrityksissä tulisi olla, jotta se vastaisi päähankkijoiden sille asettamia vaatimuksia.

3.1 Alihankkijoille esitettäviin ympäristövaatimuksiin vaikuttavat tekijät

Jotta voitaisiin paremmin ymmärtää, miksi päähankkijat asettavat vaatimuksia alihankkijoidensa ympäristöosaamiselle, tarkastellaan tässä kappaleessa ensin niitä syitä, joiden vuoksi yritykset ylipäänsä kiinnittävät huomiota ympäristöasioihinsa ja sitten niitä syitä, joiden vuoksi päähankkijat kiinnittävät huomiota alihankkijoidensa ympäristöasioihin.

3.1.1 Smithin näkemys

Smith (1993) on tarkastellut neljää syytä, joiden vuoksi yritykset parantavat ympäristöasioidensa hoitoa (the issue of corporate greening³⁸): ympäristön tilan parantaminen, valistuneen oman edun tavoittelu, järkevän investoinnin teoria sekä ulkoisen vaikutusvallan välttäminen. Smithin mukaan on hyvin epätodennäköistä, että yritys parantaisi ympäristöasioiden hoitoaan *ympäristön tilan parantamisen* vuoksi. Jos jokin yritys toimii näin, se perustuu sille, että yritys ennakoi tulevia toimintaansa kohdistuvia ympäristöpaineita ja tekee jo

³⁷ Tamminen 1996, 14

³⁸ "Greening" on monimutkainen käsite, jolle ei ole yhtä yleisesti hyväksyttyä määritelmää. Yleensä "greening" kuitenkin yhdistetään ympäristöasioiden hoidon parantamiseen. (Raatikainen 1997, 15-16)

ennakolta välttämättömät toimenpiteet varmistaakseen kykynsä vastata tuleviin paineisiin. Smithin mukaan tällaiset yritykset ovat kuitenkin harvinaisia. Sen sijaan yritykset parantavat ympäristöasioiden hoitoaan saavuttaakseen sillä itselleen etua. *Valistunut oman edun tavoittelu* tarkoittaa, että yritys hyötyy, useinkin epäsuorasti, jos se hoitaa ympäristöasiansa vastuullisesti. Esimerkiksi kasvava julkinen huoli ympäristöasioista on johtanut siihen, että yhä useammat kuluttajat haluavat ympäristölle vähemmän haitallisia tuotteita ja palveluja. Tämä on luonut teollisuudelle ja yrityksille tilaisuuden hyötyä arvomuutoksen mukanaan tuomista uusista liiketoimintamahdollisuuksista ilman, että niiden tarvitsisi luopua omista taloudellisista eduistaan. *Järkevän investoinnin teoria* perustuu sille oletukselle, että yrityksen arvoon vaikuttaa markkinoiden käsitys yrityksen tavasta hoitaa ympäristöasioitaan. Oletuksen mukaan markkinat palkitsevat yrityksen toiminnan, jonka nähdään olevan yhteiskunnan etujen mukaista. Siten yrityksen ympäristöasioiden hoidon parantamista pidetään järkevänä investointina markkinoiden yrityksestä muodostaman paremman käsityksen vuoksi. *Ulkoisen vaikutusvallan välttäminen* perustuu siihen, että yritys haluaa välttää huonosta ympäristöasioiden hoidosta aiheutuvan painostusryhmien toiminnan ja lisääntyneen lainsäädännön vaikutukset yrityksen toimintaan.³⁹

Edellä esitettyjä syitä voidaan tarkastella myös alihankkijoille esitettävien ympäristövaatimusten kannalta. On hyvin epätodennäköistä, että päähankkija vaatisi alihankkijoiltaan ympäristöasioiden huomioon ottoa ja hyvää hoitoa ympäristön tilan parantamisen vuoksi. Jos kuitenkin jokin päähankkija toimii näin, se ennakoii tulevia ympäristöpaineita, joita sen omat asiakkaat kohdistavat ostamiensa tuotteiden koko elinkaaren aikaisiin ympäristövaikutuksiin ja tuotteiden valmistuksessa käytettyihin alihankkijoihin.

Sen sijaan päähankkija vaatii alihankkijoiltaan hyvää ja vastuullista ympäristöasioiden hoitoa saavuttaakseen sillä itselleen etua tai vastaavasti varmistuakseen, ettei alihankkijoiden huono ja vastuuton ympäristöasioiden hoito aiheuta yrityksen liiketoiminnalle haittaa. Valistuneen oman edun tavoittelun mukaan päähankkija hyötyy epäsuorasti, jos sen alihankkijat hoitavat ympäristöasiansa vastuullisesti. Kun kuluttajat haluavat koko elinkaaren

³⁹ Smith, D. 1993. *Business and the Environment: Implications of the New Environmentalism*. Lainattu Raatikaisen (1997) teoksessa *The Organizational Greening Process: a Longitudinal Case Study of Greening in a Finnish Peat Company*, sivuilla 42-43.

aikana vähemmän ympäristöhaittoja aiheuttavia tuotteita, on päähankkijalla tilaisuus hyötyä alihankkijoidensa hyvästä ja vastuullisesta ympäristötoiminnasta ilman, että sen itse tarvitsisi uhrata taloudellisia etujaan.

Järkevän investoinnin teorian mukaan päähankkijan kannattaa vaatia alihankkijoiltaan ympäristöasioiden huomioon ottoa ja saattaa vaatimuksensa markkinoiden tietoon, koska se vaikuttaa markkinoiden käsitykseen päähankkijasta vastuullisen ympäristökäytännön toteuttajana. Markkinat palkitsevat päähankkijan toiminnan, jota pidetään koko yhteiskunnan etujen mukaisena. Ympäristövaatimusten esittäminen alihankkijoille on siten kannattava "investointi" markkinoiden päähankkijasta muodostaman paremman käsityksen vuoksi.

Päähankkija esittää alihankkijoilleen ympäristövaatimuksia välttääkseen painostusryhmien toiminnan ja mahdollisen tulevan ympäristölainsäädännön vaikutukset toimintaansa. Tuotteiden koko elinkaaren aikaisia ympäristövaikutuksia korostetaan yhä enemmän. Painostusryhmät ja lainsäätäjät saattavatkin jatkossa kiinnittää huomionsa suurten teollisuusyritysten oman ympäristöasioiden hoidon lisäksi niiden käyttämien alihankkijoiden tapaan hoitaa ympäristöasioitaan.

3.1.2 Päähankkijoiden näkemys

Ympäristöimago

Myös haastatteluissa ilmeni, että päähankkijat eivät vaadi ympäristöasioiden hyvää hoitoa alihankkijoiltaan paremman ympäristön tilan vuoksi, vaan saavuttaakseen sillä itselleen etua. Etu ilmeni varmuutena siitä, että alihankkijan huono ympäristökäytäntö ei aiheuta haittaa päähankkijan imagolle ja liiketoiminnalle. Alihankkijan huonolla ympäristökäytännöllä nähtiin olevan vaikutusta markkinoiden käsitykselle päähankkijasta vastuuttoman ympäristökäytännön toteuttajana. Keskeiseksi alihankkijoille esitettäviä ympäristövaatimuksia ohjaavaksi tekijäksi nousikin haastatteluissa suurteollisuusyritysten ympäristöimago, jolle alihankkijan vastuuton ympäristökäytäntö voi aiheuttaa suuren riskin. Tätä kuvaavat hyvin ympäristövastaavien lausunnot:

“Ympäristöystävällisen yleisilmeen parantaminen nostaa imagoa. Meillähän käy ulkolaisia ostajia ja ostajien edustajia hyvinkin paljon. Mitä he sitten täällä näitä tehtaita kiertää, niin toki nämä alihankkijoidenkin työt heidän silmissään näkyy. Että siinä mielessä meidän edun mukaista on, että myös heidän työpaikkansa on hoidettu ympäristön kannalta oikein. Ja me pyrimme antamaan asiakkaallemme hyvän kuvan yhtiöstä. Tällä hetkellä ostajat alkavat jo vaatia ympäristöasioiden hoitoa. Uudet asiakkaat kyselevät ympäristöasioiden hoitoa ennen kuin tekevät kauppapäättöstä ja ostoa. Että kyllä tässä meillä on oma etu kyseessä.”

“Tähtäimenä on se, että minimoidaan kaikki riskit. Sekä alihankkijoiden että alirakoitsijoiden täytyy sitoutua siihen. Eli ympäristöasioiden hallinta on riskien hallintaa.”

“Halutaan hallita riskit ja vaarat, joita ulkopuolinen voi työllänsä tai toiminnallansa meille aiheuttaa, jolloin meidän julkinen imago kärsii.”

Alihankkijoille esitettäviin ympäristövaatimuksiin vaikuttava arvo on siis alihankkijan toiminnan tai tuotteen riskittömyys yrityksen ympäristöimagolle. Alihankkijan aiheuttaman ympäristövahingon sattuessa kärsii suuren yleisön silmissä päähankkijan, ei alihankkijan imago. Tämä johtuu siitä, että julkisuudessa ympäristövahinko yhdistetään päähankkijan toimintaan, ja siten mielikuvat päähankkijan ympäristökäytännöstä heikkenevät. Yrityksen ympäristöimagon kannalta onkin usein tärkeämpää se, miltä yrityksen ympäristöasiat suuren yleisön silmissä näyttävät, kuin se, miten ne oikeasti ovat.⁴⁰

Koska yrityksen imagolla on vaikutuksia yrityksen tulokseen, jokainen yritys haluaa luonnollisesti välttää imagonsa tarpeettoman heikkenemisen.⁴¹ Pääsääntöisesti yritykset alkavat parantaa ympäristöasioidensa hoitoa vasta sitten, kun on olemassa vaara siitä, että yrityk-

⁴⁰ Talouselämä 35/1995, 25

⁴¹ Meller, E. 1992. Umweltinitiativen zur Beeinflussung des Unternehmensverhaltens aus der Sicht der Industrie. Teoksessa Steger, U. (Hrsg.). 1992. Handbuch des Umweltmanagements: Anforderungs- und Leistungsprofile von Unternehmen und Gesellschaft. ss. 217-221. Lainattu Kurjen (1997) esityksessä "Unternehmen und Umweltberichte, wer will, was und warum?", sivulla 2.

sestä muodostuu kuva, joka voi selkeästi vahingoittaa yrityksen ympäristöimagoa.⁴² Siten alihankkijoillekin esitetään ympäristövaatimuksia vasta sitten, kun on olemassa vaara, että niiden toiminta tai tuotteet ovat vahingollisia yrityksen ympäristöimagolle.

Tuotteen koko elinkaaren aikaisten ympäristövaikutusten korostaminen ei ilmennyt tutkimusta varten tehdyissä haastatteluissa syynä alihankkijoille esitettäviin ympäristövaatimuksiin. Tämä johtuu todennäköisesti siitä, että päähankkijat keskittyvät vielä oman toimintansa ympäristövaikutuksiin ja siten omaan osaansa tuotteen elinkaaresta. Myöhemmin kun päähankkijat ovat saaneet omat ympäristövaikutuksensa hallintaan, ne saattavat alkaa laajentaa ympäristöasioiden hoitoaan koskemaan valmistamiensa tuotteiden koko elinkaarta. Silloinkaan tuotteen koko elinkaaren aikaisia ympäristövaikutuksia ei korosteta ympäristön tilan parantamisen vuoksi, vaan siksi, että se parantaa yritysten ympäristöimagoa.

Ympäristölaatu

Alihankintayrityksille esitettäviin ympäristövaatimuksiin vaikuttaa se, että ympäristöasiat nähdään yhtenä osana alihankkijoilta ostettavan toiminnan tai tuotteen laatua. Ympäristömyötäisyys onkin laadun uusi ulottuvuus.⁴³ Esimerkkinä laadun ympäristöulottuvuudesta voidaan mainita Euroopan laatupalkinto, jonka yhtenä arvostelukriteerinä on yrityksen vaikutus ympäristöön ja yhteiskuntaan.⁴⁴

Päähankkijat siis arvioivat alihankkijoidensa ympäristöasioiden hoitoa yhtenä osana alihankkijoiden tarjoamien toimintojen tai tuotteiden laadunarviointia. Luonnollistahan on, että päähankkija haluaa maksamalleen rahalle mahdollisimman laadukkaan vastineen. Sen varmistamiseksi päähankkija voi esittää alihankkijalle muiden laatuvaatimusten ohessa ympäristöasioiden hoitoon liittyviä vaatimuksia. Näin ympäristö- ja laatuasioiden yhteyttä kuvaa yhden suurteollisuusyrityksen ympäristövastaava:

⁴² Brunner, Reiger, Schuelein 1992, 371

⁴³ Talouselämä 35/1995, 25

⁴⁴ Linnanen 1996, 18

“Ympäristöasiat ovat kyllä osa ostopäätöstä. Vaikka puhutaan laadusta, niin sen alla on monta asiaa: on ympäristö ja tuotelaatu ja toiminnan laatu. Eli mitä se kokonaisuus on, mitä ostaa.”

Ostamansa toiminnan tai tuotteen laadun arvioinnilla päähankkija haluaa varmistaa oman toimintansa ja tuotteensa laadun, johon alihankkijoiden toiminnalla on aina oma vaikutuksensa. Näin päähankkija haluaa varmistua siitä, ettei alihankkijan vastuuton ja huolimaton toiminta aiheuta riskiä päähankkijan tuotteen tai toiminnan laadulle ja sitä kautta yrityksen imagolle. Tätä kuvaa hyvin seuraava suurteollisuusyrityksen ympäristövastaavan lausunto:

“Siitä (alihankkijan hyvästä ympäristökäytännöstä) on se hyöty meille, että sitten meidän laatutaso on hallinnassa. Todellakin, että siinä ei ole riskiä siinä tuotteessa, joka on meille tärkeä. Riskittömyys on meille tottakai tärkeä arvo, koska me kannamme tuotteesta vastuun, kun se lähtee meiltä eteenpäin. Me vastaamme asiakkaille tuotteesta. Meidän imagohan siinä tietenkin on vaakalaudalla.”

Alihankkijoille esitettäviin ympäristövaatimuksiin vaikuttaa siis aina yritysten huoli siitä, miten niiden alihankkijoiden ympäristöasioiden hoito voi vaikuttaa yritysten imagoon ja asiakassuhteisiin. Koska yritysten imago ja asiakkaiden mielikuvat yritysten toiminnasta vaikuttavat asiakkaiden ostokäyttäytymiseen, on alihankkijoiden ympäristöasioiden hoidolla merkitystä suuryritysten kannattavuudelle ja toiminnan jatkuvuudelle pitkällä aikavälillä.⁴⁵

3.2 Alihankkijoille esitettävät ympäristövaatimukset

Alihankkijoille esitettävien ympäristövaatimusten taso riippuu vaatimuksia esittävän suurteollisuusyrityksen omasta ympäristöasioiden hallinnan tasosta. Sitä mukaa kun suurteollisuusyritysten käytössä olevat menettelytavat ja järjestelmät ympäristövaikutusten hallitsemiseksi kehittyvät, kehittynevät myös alihankkijoille esitettävien ympäristövaati-

⁴⁵ Rope & Mether 1991, 89

musten taso. Suurten teollisuusyritysten suhtautumistapaa alihankkijoille esitettäviin ympäristövaatimuksiin kuvaavat seuraavat lausahdukset:

“Lähtökohtahan on meillä se, että me ei voida vaatia alihankkijoilta enempää, kuin mihin me itse pystytään.”

“Mitä me itse vaadimme omalta henkilökunnalta, niin me vaadimme samaa minimitasoa myös ulkopuolisilta.”

Tietyissä teollisissa suuryrityksissä on jo selkeät kirjalliset ohjeet siitä, miten ympäristöasioiden hoidon taso tulisi ottaa huomioon alihankkijoita valittaessa sekä heiltä tuotteita tai palveluja ostettaessa. Nämä ohjeet on yleensä kuvattu yritysten ympäristö- tai laatukäsikirjassa. Lisäksi yrityksissä on käytössä ohjeita siitä, miten alihankkijoiden ympäristökäytännön tasoa tulisi arvioida. Arviointia varten on laadittu tarkastuslistoja, joiden mukaisesti merkittävimpien alihankkijoiden ympäristökäytännön ja mahdollisen ympäristöjärjestelmän tasoa arvioidaan.

Esimerkkinä siitä, miten ympäristöasiat on otettu huomioon tuotehankintaohjeissa esitetään ote yhden teollisen suuryrityksen ympäristökäsikirjasta:

“Tuotehankintoja tehtäessä on vältettävä ylipakattuja tuotteita sekä tuotteita, joiden pakkaukset on valmistettu kierrätykseen kelpaamattomasta materiaalista; suosittava täyttöpakkauksia, mikäli mahdollista; ostajan hankittava aineisiin liittyvät käyttöturvallisuustiedotteet sekä ylläpidettävä kemikaaliluettelo.”

Edellä esitetyt ohjeet kuvaavat varmasti jo tämän hetken minimivaatimuksia, joita suuret teollisuusyritykset alihankkijoilleen asettavat. Kyseiset ohjeet antanut yritys on itse vasta kehittämässä järjestelmällistä toimintatapaa ympäristöasioidensa hallitsemiseksi. Sen vuoksi sen alihankkijoille asetettavat vaatimuksetkin ovat vielä jokseenkin kehittymättömät.

Esimerkkinä alihankkijoiden valintakriteereistä esitetään yhden teollisen suuryrityksen ympäristölaatukäsikirjaan kirjatut toimittajan valintakriteerit:

“Soveltuvuus täyttää laatuvaatimukset; tuotteen tai palvelun toimivuus prosessissa tai käyttötarkoituksessa ja vaikutus ongelmatilanteissa; käyttöturvallisuustiedotteet; raaka-aineiden soveltuvuus ympäristömerkkikriteereihin; toimittajan ympäristöasioiden hoito / yhteyshenkilö; viranomaismääräysten noudattaminen; toimitusten oikea-aikaisuus ja palvelun saatavuus; asiakirjojen virheettömyys.”

Mukana valintakriteereissä on toimittajan ympäristöasioiden hoito / yhteyshenkilö. Käytännössä tämä kuitenkin tarkoittaa vielä ylimalkaista toimittajan ympäristöasioiden hoidon arviointia, kuten seuraava tarkennus osoittaa:

“Siitä jonkun verran kysytään kysyjästä vähän riippuen, että minkälaisia lupia heillä on. Mutta lähinnä saadaan vaan yhteyshenkilö, että jos meillä on tarvetta keskustella, niin sitten varmaan minä (laatupäällikkö) otan yhteyttä yhteyshenkilöön.”

Esimerkkinä alihankkijan ympäristöjärjestelmän arviointia varten laaditusta tarkastuslistasta esitetään yhden teollisen suuryrityksen ympäristötyöryhmän ehdotus:

“Onko yrityksellä ympäristöjärjestelmä ja onko se sertifioitu; onko kirjattu yrityksen ympäristöpolitiikka; ISO-14001 ympäristöjärjestelmän tuntemus; täyttääkö yrityksen toiminta lakien ja asetusten vaatimukset; yrityksen ympäristökäytäntöihin liittyvät suunnitelmat, luvat, poikkeamien käsittely; omat havainnot.”

Ehdotuksen mukaisesti kaikkien merkittävien alihankkijoiden ympäristöjärjestelmän taso arvioitaisiin edellä esitetyn tarkastuslistan mukaisesti. Kyseinen yritys ei kuitenkaan vaadi alihankkijoiltaan sertifioitua ympäristöjärjestelmää, vaan jonkin tasoista järjestelmällistä ympäristöasioiden hallintamenetelmää. Ellei alihankkijalla ole käytössään minkäänlaista menetelmää ympäristöasioidensa hallitsemiseksi, tai jos käytössä oleva menetelmä ei vastaa kyseisen yrityksen asettamia minimivaatimuksia, on kyseinen yritys valmis neuvomaan

ja opastamaan alihankkijaansa menetelmän kehittämässä tai sen parantamisessa vaatimusten mukaiselle tasolle.

Tarkasteltaessa yritysten käytössä olevia ohjeita siitä, miten alihankkijoiden ympäristökäytännön tasoa tulee arvioida ja miten se tulee ottaa päätöksenteossa huomioon, pitää muistaa se, että yritysten laatu- tai ympäristökäsikirjaan kirjatut ohjeet vastaavat yritysten kannatettua etiikkaa. Koska kannatettu etiikka ei välttämättä vastaa käyttöetiikkaa, kirjalliset ohjeet eivät välttämättä toteudu yritysten todellisessa käytännön toiminnassa. Siten laatu- tai ympäristökäsikirjaan kirjatut ohjeet eivät takaa sitä, että alihankkijoiden ympäristökäytäntö otettaisiin huomioon alihankkijoita valittaessa ja alihankintasuhteiden jatkuvuutta harkittaessa.

3.2.1 Hyvä ympäristökäytäntö

Laatu- tai ympäristökäsikirjaan kirjattujen alihankkijoille esitettävien varsinaisten ympäristövaatimusten lisäksi suuret teollisuusyritykset odottavat alihankkijoiltaan jonkinlaista osoitusta hyvän ympäristökäytännön toteuttamisesta. Päähankkijat odottavat ainakin kannatetun etiikkansa mukaan alihankkijoidensa toteuttavan hyvää ja vastuullista ympäristökäytäntöä. Jos päähankkijat odottavat myös käyttöetiikan tasolla hyvää ympäristöasioiden hoitoa alihankkijoiltaan, vaikuttavat nämä ympäristöodotukset päähankkijan kokemaan alihankkijan toiminnan tai tuotteen laatuun.⁴⁶ Siten alihankkijoiden tuottamaa laatua arvioidessa vaikuttavat arvioon myös ne päähankkijoiden ympäristöodotukset, joita ei esitetä alihankkijoille selkeinä ympäristövaatimuksina.

Yrityksen hyvästä ympäristökäytännöstä ei ole olemassa yhtä yleisesti hyväksyttyä määritelmää. Ympäristöministeriö (1995) on laatinut oman ehdotuksensa pk-yritysten hyvän ympäristökäytännön määritelmästä. Koska useat alihankintayritykset ovat juuri pieniä ja keskisuuria yrityksiä, käydään ympäristöministeriön ehdotus tässä läpi. Sen jälkeen esite-

⁴⁶ Koettu kokonaislaatu on hyvä, kun asiakkaan kokema laatu vastaa asiakkaan odotuksia eli odotettua laatua. Koetun kokonaislaadun määrää odotetun ja koetun laadun välinen kuilu. (Grönroos 1990, 65-66)

tään tutkimusta varten haastateltujen päähankkijoiden näkemys alihankkijoiden hyvästä ja vastuullisesta ympäristökäytännöstä.

Ympäristöministeriön näkemys

Ympäristöministeriön ehdotuksen mukainen määrittely pk-yrityksen hyvästä ympäristökäytännöstä sisältää seuraavat kohdat:⁴⁷

- Sitoutuminen ympäristönsuojelun parantamiseen yrityksessä (julkiset ympäristöperiaatteet, jotka johto allekirjoittaa)
- Koko henkilöstön hyväksymä toimenpideohjelma, jonka toteutumista seurataan ja siitä tiedotetaan (konkreettiset tavoitteet ja aikataulut toiminnoittain)
- Koko toiminnan ympäristövaikutusten tunteminen (välittömät, välilliset elinkaaritarkastelun avulla ja häiriötilanteet)
- Avoin ja totuudenmukainen tiedottaminen kaikille tahoille
- Koulutus ympäristöasioihin (henkilökunta, asiakkaat, alihankkijat)
- Alihankkijoilta ja yhteistyökumppaneilta vaaditaan samaa ympäristö vastuullisuutta kuin omalta toiminnalta (hankintojen ja ostopalvelujen vaikutus)
- Puolueettoman tahon todentama ympäristönsuojelun taso

Ympäristöministeriön ehdotus ei ole kaikissa kohdissaan realistinen eikä tarkoituksenmukainen luonnehtiessaan nimenomaan pk-yritysten ympäristövastuullista yritystoimintaa. Yrityksen toiminnan ja tuotteiden kaikkien elinkaarenaikaisten ympäristövaikutusten selvittäminen ja arviointi on hyvin monimutkaista ja vaativaa. Siksi yrityksen toiminnan kaikkien ympäristövaikutusten, etenkin välillisten ympäristövaikutusten tunnistamisen pitäminen pk-yrityksen hyvän ja vastuullisen ympäristökäytännön kriteerinä ei ole tarkoituksenmukaista.

⁴⁷ Ympäristöministeriö 1995, 24-25

Yritysten on kuitenkin hyvä ymmärtää tuotteiden ympäristövaikutuksiin liittyvä elinkaariajattelu siten, että ne tiedostavat olevansa osa tuotettavan tuotteen koko elinkaaren arvoketjua ja että niiden ympäristövaikutukset ovat osa tuotettavan tuotteen koko elinkaaren aikaisia ympäristövaikutuksia. Näin yritykset ymmärtävät paremmin päähankkijan tai muun sopimuskumppanin esittämiä yrityksen toimintaan kohdistuvia ympäristövaatimuksia. Mitä lähempänä tuotantoketjun loppupäätä yritys on, sitä nopeammin ja voimakkaammin asiakkaan ympäristövaatimukset kohdistuvat yritykseen.⁴⁸ Jos pk-yritys haluaa selvittää tarkemmin oman tuotteensa elinkaarenaikaisia ympäristövaikutuksia, kannattaa se tehdä vain karkeasti siten, että yritys saa selville ne tuotteen valmistuksen kohdat, jotka ovat ympäristön kannalta kaikkein haitallisimpia ja joihin ympäristökäytännön parannustoimet tulee ja kannattaa ensisijaisesti kohdistaa.⁴⁹

Realistisena osoituksena pk-yritysten ympäristövastuullisesta yritystoiminnasta ei voida pitää ympäristökoulutuksen järjestämistä yritysten asiakkaille ja alihankkijoille. Ympäristöasioiden hyvän hoidon kouluttaminen yrityksen omalle henkilökunnalle riittää varmasti osoitukseksi vastuullisen ympäristökäytännön toteuttamisesta niin pienissä kuin suurissakin yrityksissä.

Puolueettoman tahon suorittaman ympäristönsuojelun tason todentamisen vaatiminen osoituksena pk-yrityksen hyvästä ympäristökäytännöstä ei myöskään ole tarkoituksenmukaista. Yleensä puolueettoman tahon suorittamalla ympäristönsuojelun tason todentamisella ymmärretään päteväksi todetun ympäristötodentajan suorittamaa arviointia, jolla varmistetaan, että yrityksen käytännön toimet ovat yrityksen ympäristöpolitiikan ja -ohjelman mukaiset ja että yrityksen ympäristöasioiden hallinta- ja auditointijärjestelmä vastaa joko Emas-asetuksen tai ISO 14001 -standardin vaatimuksia.⁵⁰ Ympäristönsuojelun tason todentaminen vaatisi siten myös joko Emas-asetuksen⁵¹ tai ISO 14001 -standardin⁵² mukaisen ympä-

⁴⁸ KTM 1995, 77

⁴⁹ Ekoasiaa 1/1997, 6

⁵⁰ Ympäristöministeriö 1995b, 15

⁵¹ Emas-asetus on Euroopan yhteisön asetus teollisuusyritysten vapaaehtoisesta osallistumisesta ympäristöasioiden hallinta- ja auditointijärjestelmään (The European Community Eco-Management and Audit Scheme 1836/93) (Ympäristöministeriö 1995b, 15)

ristöhallintajärjestelmän rakentamista ja käyttöönottoa, joka ei useinkaan pk-yrityksen vähäisiä ympäristövaikutuksia hallittaessa ja vastuullista ympäristökäytäntöä toteuttaessa ole tarpeellista eikä pk-yritysten käytössä olevilla resursseilla välttämättä mahdollistakaan.

Puolueettoman tahon toteuttaman ympäristönsuojelun tason todentamisen sijasta pk-yritysten tulisi itse tai ulkopuolista apua käyttäen selvittää ympäristönsuojelunsa lähtötaso, jonka pohjalta ne voivat alkaa parantaa ympäristönsuojeluaan. Yritysten tulisi selvittää, mitä ympäristöasioita niiden toimintaan liittyy, mistä niiden toimintaan kohdistuvat ympäristönsuojelun vaatimukset tulevat, ja miten ne hoitavat ympäristöasioitaan.⁵³

Ympäristöministeriön kannanoton mukaan yrityksen koolla ei ole merkitystä ympäristövastuullisuutta ja siten myös hyvää ympäristökäytäntöä määriteltäessä. Sitä vastoin ympäristöperiaatteiden pohjalta tehty toimenpideohjelma tavoitteineen on ministeriön mukaan eri laajuinen eri kokoisilla yrityksillä.⁵⁴ Ympäristöministeriö ehdottaakin ympäristövastuullisen yritystoiminnan kriteeriksi niin pienille kuin suurillekin yrityksille muun muassa kemianteollisuuden Responsible Care -ohjelman periaatteita, Kansainvälisen kauppakamarin ICC:n ympäristöjohtamisen periaatteita sekä ympäristöhallintajärjestelmästandardien otsikoita.⁵⁵

Suurille yrityksille suunnatut periaatteet tai ympäristöhallintajärjestelmästandardit eivät kuitenkaan sovi pk-yritysten ympäristökäytännön kriteeriksi. ICC:n tai Responsible Care -ohjelman periaatteiden toteuttaminen tai standardien mukaisen ympäristöhallintajärjestelmän rakentaminen vaatisi pieneltä yritykseltä kohtuuttomia kustannuksia ja työpanoksia, joita pieni yritys ei voi ympäristönsuojelulle uhrata. Pienet yritykset tarvitsevatkin järjestelmällisen ja luotettavan mutta kevyen mallin osoittaa, että yritysten ympäristökäytäntö on hyvää ja vastuullista.⁵⁶

⁵² Kansainvälinen ympäristöjärjestelmästandardi ISO 14001:1996 "Environmental management systems - Specification with guidance for use" (Cascio, Woodside, Mitchell 1996, 32)

⁵³ KTM 1995, 49

⁵⁴ Ympäristöministeriö 1995, 79

⁵⁵ Ympäristöministeriö 1995, 48-57

⁵⁶ Talouselämä 11/1995, 37

Yritysten hyvää ympäristökäytäntöä määriteltäessä ja niille ympäristövaatimuksia esitettäessä tulee ottaa huomioon se, että yrityksen ensisijainen tarkoitus ei ole ympäristönsuojelu, vaan yrityksen toiminta-ajatuksen mukainen ja mahdollisimman kannattava liiketoiminta. Ympäristönsuojelu ja hyvän ympäristökäytännön toteuttaminen eivät saa aiheuttaa yritykselle kohtuuttomia kustannuksia, eivätkä ne saa olla ristiriidassa yrityksen taloudellisten tavoitteiden ja tarkoituksen kanssa. Yrityksiltä tuleekin vaatia sellaisen hyvän ympäristökäytännön toteuttamista, joka kohtuuttomia kustannuksia aiheuttamatta edistää ympäristönsuojelua pitkällä aikavälillä.⁵⁷

Päähankkijoiden näkemys

Haastateltujen päähankkijoiden näkemykset siitä, mitä hyvä ympäristökäytäntö tarkoittaa ja mitä sen toteuttaminen käytännössä alihankkijalta vaatii, vaihtelivat jonkin verran. Näiden vaihtelevien näkemysten joukosta nousi kuitenkin esille kuusi keskeisintä osa-aluetta, joiden toteuttamisen katsottiin tarkoittavan alihankkijan hyvää ympäristökäytäntöä. Näiden osa-alueiden katsottiin olevan soveltuvia pienimpienkin alihankintayritysten toteutettavaksi siitäkkin huolimatta, että pienten yritysten ympäristövaikutukset ovat yleensä vähäisiä ja niiden resurssit ympäristövaikutustensa hallitsemiseksi rajallisia. Hyvän ympäristökäytännön kuusi osa-aluetta esitetään seuraavaksi. Osa-alueet esitetään haastateltujen päähankkijoiden ilmaisemassa tärkeysjärjestyksessä.

1) Lainsäädännön ja ympäristölupien vaatimukset (tietoisuus ja toteuttaminen)

Keskeisin vaatimus alihankkijan hyvälle ympäristökäytännölle on ympäristölainsäädännön ja ympäristölupamenettelyjen tunteminen ja niiden mukainen toiminta. Jokaisen yrityksen, pienimmänkin, hyvä ympäristökäytäntö perustuu sille, että yrityksessä tiedetään, mitkä ympäristölait ja -luvat yrityksen toimintaan liittyvät ja minkälaisia velvoitteita ne yrityksen

⁵⁷ Vertaa Tamminsen (1996) BIPEPNEEC-käsitteeseen, jonka mukaan yritysten tulee tuottaa "best information promoting environmental protection in the long run and not entailing extensive cost". (Tamminen 1996, 80)

toiminnalle asettavat.⁵⁸ Tätä ympäristölainsäädännön ja -lupien vaatimusten tuntemusta ja niiden mukaista toimintaa teolliset suuryritykset pitävät ensisijaisena vaatimuksena alihankkijoidensa hyvälle ympäristökäytännölle, kuten seuraavat ympäristövastaavien lausunnot osoittavat:

“Periaate on, että meidän tulisi ainakin pystyä selvittämään, että onko sen (alihankinta-) yrityksen toiminta kyseisen maan ympäristölainsäädännön määrittämällä tasolla. Eli me lähdetään siitä, että se täytyy olla lainsäädännön määrittämällä tasolla vähintään se minimivaatimus.”

“Oleellista on, tunnistavatko he (alihankintayritykset) itse, että minkälaisia velvoitteita heillä on. Tässä meillä on viiden sivun verran, että minkälaisia velvoitteita ympäristöasioiden suhteen meidän yrityksellä on. Kyllä niitä nyt ainakin yhden sivun verran pitäisi olla joka yrityksellä.”

2) Jätehuolto (säästeliäs materiaalin käyttö sekä jätteen määrän vähentäminen ja syntyneen jätteen käsittely)

Oleellinen ja jo itsestään selvänäkin pidetty vaatimus hyvän ympäristökäytännön toteuttamiselle on jätehuollon järjestäminen. Yritysten tulee hoitaa jätehuoltonsa niin, että jätteet lajitellaan ja mahdollisuuksien mukaan hyödynnetään. Yritysten jätehuoltoon kuuluu lisäksi säästeliäs materiaalin käyttö ja jätteen määrän vähentäminen. Yritysten jätehuollon tavoitteena tulee olla kaatopaikalle vietävien jätteiden sekä ongelmajätteiden määrän vähentäminen.⁵⁹ Tätä tavoitetta vahvistaa jätelaki, jonka mukaisesti kaikessa yrityksen toiminnassa on huolehdittava siitä, että jätettä syntyy mahdollisimman vähän. Säästeliästä materiaalin käyttöä ja jätehuoltoa alihankkijan hyvänä ympäristökäytäntönä korostivat suurten teollisuusyritysten ympäristövastaavat seuraavasti:

⁵⁸ TKL 1992, 13

⁵⁹ TKL 1992, 17

“Jos ajatellaan alihankintayrityksiä tai yleensäkin pk-yrityksiä, niin tällä hetkellä se ympäristökäytännön painopiste on jätehuoltoalue, sekä nämä kaatopaikalle vievät jätteet että ongelmajätteet.”

“Hyvä ympäristökäytäntö on sitä, että he (alihankkijat) tekevät sen palvelunsa vähemmällä satsauksella, eli siis eivät tuhlaa niitä materiaaleja, mitä heillä on. Sitten sen mitä ovat käyttäneet, he hoitavat asiallisesti hyötykäyttöön.”

3) Oman toiminnan ympäristövaikutukset (tunnistaminen ja arviointi)

Tärkeää alihankkijan hyvälle ympäristökäytännölle on oman toiminnan ympäristönäkökohtien ja niiden aiheuttamien ympäristövaikutusten tunnistaminen ja arviointi. Yrityksen tulee tuntea valmistamansa tuotteen ja valmistusmenetelmän ympäristövaikutukset. Tuotteen ympäristövaikutukset tulee tuntea ainakin niiltä elinkaaren alueilta, joihin yritys itse vaikuttaa.⁶⁰

Vaikkakin yksittäisen pienen yrityksen aiheuttamat ympäristövaikutukset ovat usein vähäiset, pidetään näiden vähäistenkin vaikutusten tiedostamista osoituksena vastuullisesta suhtautumisesta ympäristöön sekä osoituksena hyvän ympäristökäytännön toteuttamisesta. Suurten teollisuusyritysten ympäristövastaavat korostivatkin hyvän ympäristökäytännön yhteydessä alihankkijan valmiutta vastata toiminnan ympäristövaikutuksia koskeviin kyselyihin:

“Kun toimittajien luona käydään, niin kyllä siellä pitää osata vastata määrättyihin asioihin eli jonkunlainen ymmärrys omista vaikutuksista pitäisi olla. Lisäksi pitäisi ymmärtää miksi tullaan ja kysytään.”

“Jos ajatellaan pk-yritystä, niin jos siellä osataan sanoa, että nämäkin (ympäristö-) asiat ovat osa yrityksen toimintaa, eikä niistä ole sen isompia asioita tehty, vaan ne ovat siinä jokapäiväisen toiminnan mukana, niin se riittää. Mutta sitten jos käy

⁶⁰ TKL 1992, 13

niin, että me tullaan kysymään näistä, eikä osata vastata mitään, niin kyllähän se huonon kuvan yrityksestä antaa.“

4) Työympäristön siisteys (toiminnan huolellisuus ja vastuullisuus)

Työympäristön siisteyden ylläpitäminen on tärkeä osa alihankkijan hyvää ympäristökäytäntöä. Lähinnä tämä perustuu sille, että yrityksen työympäristö kuvaa yrityksen tapaa toimia. Siisti työympäristö on osoitus yrityksen huolellisesta ja vastuullisesta tavasta toimia niin ympäristöasioidensa kuin muidenkin asioidensa suhteen. Työympäristön siisteyden merkitystä luottamuksen herättäjänä kuvaavat suurteollisuusyritysten ympäristövastaavat seuraavasti:

“Sellanen näkyy selvästi, että on siisti työympäristö. Kyllähän se antaa mielikuvan, että siinä firmassa asiat hoidetaan. Mutta jos se on kuin romukaupan takapiha tämä yritys, niin kyllä se pikkuisen arveluttaa, että uskaltaako päästää omalle alueelleen.“

“Se yllättävän paljon vaikuttaa kun on siisti ja hyvin hoidetun näköinen yritys. Vaikka siitä näkis vaan rakennukset, ja vaikka näkee, ettei sillä yrittäjällä ole suuria pääomia, mutta kun näkee, että se on yrittänyt niissä puitteissa asiansa hoitaa, niin se vaan kummasti kyllä kääntää luottamusta, antaa vastuullisen kuvan.“

Siisti työympäristö kuvaa siis yrityksen huolellista ja vastuullista tapaa toimia. Vastuullinen suhtautuminen ympäristöasioihin ja järkevä, ympäristön huomioon ottava toiminta ovat yrityksen hyvää ympäristökäytäntöä, jota pieninkin, vähillä resursseilla varustettu yritys voi toteuttaa. Suurten teollisuusyritysten ympäristövastaavat kertoivat asiasta seuraavaa:

“Hyvää ympäristökäytäntöä on se, että ei aiheuta tämmöstä ylimäärästä haittaa, mikä pystytään järkevällä hyvällä toiminnalla estämään. Leväperäisyys ja laiminlyönnit, ne on huonoa ympäristökäyttäytymistä.“

“Vastuullisuus, sen aistiminen yrityksen toiminnasta. Se on hyvää ympäristökäytäntöä.”

5) Suhtautuminen ympäristökyselyihin - avoimuus

Avoin suhtautuminen ympäristöä koskeviin kyselyihin on osa yrityksen hyvää ympäristökäytäntöä. Yritysten asiakkaat saattavat olla kiinnostuneita siitä, millaisia ympäristönäkökohtia heidän ostamiinsa tuotteisiin tai palveluihin liittyy. Alihankintayritystenkin asiakkaat, päähankkijat, saattavat haluta tietää, miten heidän alihankintayrityksissään ympäristöasioita hoidetaan. Tapa, jolla alihankintayritys suhtautuu sille esittäviin ympäristökyselyihin, vaikuttaa päähankkijan mielikuvaan alihankkijan ympäristökäytännön tasosta. Avoimuus ja luonteva ympäristöasioiden kertominen luo mielikuvan yrityksestä, jossa toteutetaan hyvää ympäristökäytäntöä. Alihankkijoiden tulisikin antaa oikeaa tietoa yrityksen toiminnasta ja sen ympäristövaikutuksista ja näin välttää väärinkäsityksistä ja tietämättömyydestä aiheutuvat haitat yritysten toiminnalle.⁶¹ Näin asiaa kuvaa yhden haastatellun suurteollisuusyrityksen ympäristövastaava:

“Me katsotaan, miltä yritys näyttää ympäristömielessä. Jos yritys sitten sanoo, esimerkiksi lupa-asioista, että he ei anna niitä papereita, niin se on määrätty osoitus avoimuuden puutteesta. Tai jos toimittaja alkaa kiistämään, että heille ei voi tänään tulla, että tulkaa kahden kuukauden päästä, niin kyllähän me sitten aletaan katsoon, että mitä siellä takana on. Epäluottamus herää.”

6) Riskeihin varautuminen (ennaltaehkäisy ja toimiminen poikkeustilanteissa)

Riskeihin varautuminen on alihankintayrityksen hyvää ympäristökäytäntöä. Tällä tarkoitetaan yrityksen toimintaan tai tuotteisiin liittyvien mahdollisten riskien tunnistamista sekä suunnitelmien laatimista niiden ennaltaehkäisemiseksi, pienentämiseksi ja mahdollisissa hätä- ja poikkeustilanteissa toimimiseksi.⁶² Suuret teollisuusyritykset ovat erityisen kiinnostuneita alihankintayritystensä toiminnan aiheuttamista ympäristöriskeistä, koska niillä

⁶¹ TKL 1992, 15

⁶² Ekroos 1995, 103-104

voi olla suuria vaikutuksia suurteollisuusyritysten omaan yrityskuvaan ja ympäristöimaagoon. Siten pienimpienkin alihankintayritysten tulisi varautua toiminnan mahdollisesti aiheuttamiin riskeihin osana hyvää ympäristökäytäntöään. Suurten teollisuusyritysten alueella töitä tekevien alihankkijoiden riskeihin varautumista ja alihankkijoiden tekemiä riskianalyysejä korostavat seuraavat suurteollisuuden ympäristövastaavien lausunnot:

“Nämä riskit ja vaarat, joita ulkopuolinen voi työllänsä tai toiminnallansa meille aiheuttaa, niin meidän julkinen imagohan niistä kärsii. Jos meillä tapahtuu jotakin, mikä ei ole meidän henkilökunnan aiheuttamaa, vaan jonkun täällä töitä tehneen, niin se on silti meidän piikissä. Eli se on ihan sama, kuka vahingon aiheuttaa, mutta me siitä näytään ja kuullaan.”

“Samalla kun tehdään riskianalyysejä, että mitä kaikkea se tuote tai toiminta voi aiheuttaa, jotta voidaan näitä reklamaatioita vähentää, niin siellä pitäis ottaa huomioon myös ympäristöasiat. Että millaisia ympäristövaikutuksia sillä voi olla. Ne voi olla positiivisia tai negatiivisia.”

Edellä esitetyt päähankkijoiden näkemyksen mukaiset hyvän ympäristökäytännön osa-alueet sopivat hyvin pientenkin yritysten hyvän ympäristökäytännön kriteereiksi. Niiden toteuttaminen ei aiheuta yrityksille kohtuuttomia kustannuksia, eivätkä ne ole ristiriidassa yritysten taloudellisten tavoitteiden ja tarkoituksen kanssa. Pikemminkin niiden toteuttaminen varmistaa yrityksen toimintaedellytyksiä ja tukee yrityksen kannattavaa liiketoimintaa samalla kun se edistää ympäristönsuojelua pitkällä aikavälillä.

On kuitenkin huomattava, että edellä esitetyt ympäristökäytännön osa-alueet vastaavat ympäristövastaavina toimivien henkilöiden näkemyksiä siitä, minkälaista ympäristökäytäntöä alihankkijoilta odotetaan. Koska ympäristövastaavina toimivat henkilöt korostavat jo työroolinsa puolesta mahdollisimman hyvää ympäristöasioiden hoitoa, he todennäköisesti korostavat myös alihankkijoiden tapaa hoitaa ympäristöasioitaan. Siten he saattavat odottaa alihankkijoilta vastuullisempaa ympäristökäytäntöä kuin mitä ne henkilöt, jotka todellisuudessa päättävät alihankkijoiden valintakriteereistä ja ympäristöasioiden vaikutuksesta niihin.

Jotta voitaisiin selvittää, vastaako ympäristövastaavien näkemys alihankkijoilta vaadittavista ympäristöominaisuuksista alihankintayrityksille todellisuudessa esitettäviä ympäristövaatimuksia, voitaisiin haastatella päähankkijana toimivien yritysten ostopäälliköitä, jotka todellisuudessa päättävät alihankintayritysten valinnasta ja valinnan kriteereinä olevista vaatimuksista. Kuitenkaan ostopäälliköidenkään haastattelemine ei välttämättä paljastaisi totuutta siitä, kiinnitetäänkö ympäristökäytäntöön todellisuudessa huomiota alihankkijoita valittaessa tai esitetäänkö alihankkijoille ympäristövaatimuksia. Tämä johtuu siitä, että ostopäälliköiden, niin kuin ympäristövastaavienkin, kertomukset yritysten suhtautumisesta ympäristöasioihin vastaavat yritysten kannatettua etiikkaa, joka ei välttämättä vastaa yritysten käyttöetiikkaa. Se ei siis välttämättä kerro, odotetaanko alihankkijoilta todella edellä kuvatun kaltaista ympäristökäytäntöä, ja vaikuttaako ympäristökäytäntö siten todella päähankkijan kokemaan alihankkijan tuotteen tai toiminnan laatuun.

Hyvän ympäristökäytännön osa-alueita tarkasteltaessa on lisäksi huomattava, että varsinkin työympäristön siisteys ja ympäristökyselyihin suhtautuminen luovat pikemminkin mielikuvia alihankintayrityksen ympäristökäytännön tasosta kuin vaikuttavat yrityksen todelliseen ympäristötoimintaan. Päähankkijan näkemys alihankkijan ympäristökäytännön tasosta perustuukin päähankkijan mielikuville alihankkijan ympäristötoiminnan vastuullisuudesta. Päähankkijoiden esittämiin ympäristövaatimukseen vastaamisessa oleellista onkin alihankintayrityksen kannalta sen kyky luoda itselleen vastuullinen ympäristöimago, joka vastaa päähankkijoiden mielikuvaa ympäristön kannalta vastuullisesti toimivasta alihankkijasta.

3.2.2 Ympäristösertifikaatti

Teolliset suuryritykset eivät vaadi alihankkijoiltaan sertifioitua ympäristöhallintajärjestelmän⁶³ käyttöönottoa. Tämä johtuu muun muassa siitä, että useat alihankintayritykset ovat

⁶³ Ympäristöhallintajärjestelmä on se osa yrityksen yleisestä hallintajärjestelmästä, joka tarvitaan ympäristöpolitiikasta päättämiseen ja sen toimeenpanoon. Ympäristöhallintajärjestelmiä sertifioitaessa riippumaton toimielin antaa kirjallisen vakuutuksen (sertifikaatin) siitä, että kyseinen järjestelmä täyttää tietyn standardin (Emas-asetuksen tai ISO 14001 -standardin) vaatimukset. (Ympäristöministeriö 1995b, 15)

pieniä yrityksiä, joille sertifiointijärjestelmien mukaiset ympäristöhallintajärjestelmät ovat liian raskaita ja työläitä.⁶⁴ Ympäristösertifikaatin vaatimisesta suurten teollisuusyritysten ympäristövastaavat sanoivat seuraavaa:

"Tietystihän me ei voida kovin pitkälle varmaan sitä (sertifikaattia) alihankkijoilta vaatia, mutta kyllä se on etu, jos se on."

"Eihän ympäristöjärjestelmäsertifikaatti edellytys voi olla. Enemmän mä korostaisin hyvää ympäristökäytäntöä. Sitä meidän pitäisi osata arvioida."

Kuitenkin, jos alihankkijalla on käytössään sertifioitu ympäristöhallintajärjestelmä, on se päähankkijoiden mielestä selkeä osoitus alihankkijan ympäristöosaamisen tasosta ja hyvän ympäristökäytännön toteuttamisesta. Suuret teollisuusyritykset pitävät ympäristösertifikaattia todistuksena siitä, että yrityksen ympäristöasioiden hoito on kunnossa:

"Määrätyillä yrityksillähän on jo tänä päivänä ympäristöasiatkin laatusertifikaatissa mukana. Ja sehän on sellainen selvä vastaus siihen, että mikä heidän ympäristökäytäntönsä taso on."

"Sertifikaatti antaa tietyn kuvan sen yrityksen tavasta toimia. Silloin me tiedämme, että se yritys on tietyllä minimitasolla."

Jos yritys osoittaa ympäristösertifikaatin avulla toteuttavansa hyvää ja vastuullista ympäristökäytäntöä, ei sen toiminnan ympäristövaikutuksiin kiinnitetä todennäköisesti tarkempaa huomiota.⁶⁵ Tämä ilmeni myös yhden suuren teollisuusyrityksen ympäristövastaavan lausunnosta:

"Ympäristökyselyihin joutuu vastaamaan vähemmän, jos on ympäristöhallintajärjestelmä. Jos me lähetetään ympäristökyselyjä alihankkijoille, ja he kirjoittavat, että heillä on järjestelmä, niin silloinhan heidän ympäristökäytäntö"

⁶⁴ Talouselämä 11/1995, 37

⁶⁵ Kurki 1997, 6

on jo jonkun toisen puolelta käyty läpi. Ensimmäinen kysymys saattaa olla, että onko laatu- tai ympäristöjärjestelmää. Jos on, niin loppuihin kysymyksiin ei tarvitse vastata."

Ympäristösertifikaatti tai sertifioitu ympäristöhallintajärjestelmä eivät kuitenkaan takaa yrityksen vastuullista ja hyvää ympäristökäytäntöä. Standardien mukaista ympäristöjärjestelmää saatetaan käyttää vain keinona parantaa yrityksen ympäristöimagoa asiakkaiden silmissä ilman, että sen avulla parannettaisiin yrityksen todellista ympäristötoimintaa.⁶⁶ Koska ympäristöjärjestelmän toimivuuden arvioinnissa ei arvioida yrityksen toiminnan aiheuttamia ympäristövaikutuksia, ei järjestelmäsertifikaattia tulisi pitää todistuksena siitä, että yrityksen ympäristöasiat ovat kunnossa.⁶⁷

3.3 Alihankkijoille esitettävien ympäristövaatimusten ajankohtaisuus

Edellä kuvattiin, minkälaisia vaatimuksia suuret teollisuusyritykset asettavat alihankkijoidensa ympäristöosaamiselle, ja minkälaista ympäristökäytäntöä ne alihankkijoiltaan odottavat. Edellä esitetty kuvaus ei kuitenkaan tuonut ilmi, esitetäänkö näitä vaatimuksia alihankkijoille jo nyt vai ovatko ne paremminkin suunnitelmia siitä, minkälaisia ympäristövaatimuksia alihankkijoille tullaan tulevaisuudessa esittämään. Seuraavaksi tarkastellaankin sitä, kuinka ajankohtaisia alihankkijoille esitettävät ympäristövaatimukset ovat.

Tällä hetkellä suurteollisuus ei vielä esitä selkeitä vaatimuksia siitä, miten sen alihankkijoiden tulee hoitaa ympäristöasioitaan.⁶⁸ Tämä johtuu todennäköisesti siitä, että useimmat suurteollisuuden yritykset ovat itse vasta rakentamassa omia ympäristöasioiden hallintajärjestelmiään ja tahtovat saada oman toimintansa ympäristövaikutukset hallintaansa ennen kuin laajentavat ympäristöasioidensa hallintaa alihankkijoidensa suuntaan.

⁶⁶ Kurki 1997, 5

⁶⁷ Linnanen 1996, 19

⁶⁸ Jyväskylän teknologiakeskus Oy 1996, 10

3.4 Tulevien ympäristövaatimusten esittämistapa

Tulevat vaatimukset ympäristöosaamisen ja -käytännön tasosta voidaan esittää alihankkijoille tiettyjen minimivaatimusten muodossa, jotka alihankkijoiden on täytettävä, jotta ne voisivat toimia alihankintasuhteessa suuren teollisuusyrityksen kanssa. Jotkut suuret teollisuusyritykset saattavat kuitenkin olla valmiita neuvomaan ja opastamaan alihankkijoitaan, jotta näiden ympäristökäytännön taso saataisiin kohotettua esitettyjen minimivaatimusten tasolle, kuten seuraavasta ilmenee:

“En mä usko, etteikö kaikki lähtisi yhdessä kehittämään omaa tuotantoa (ympäristömyönteisemmäksi), kun meiltä (päähankkijalta) semmoinen pyyntö tulee. Enkä mä usko, että jos on joku rasti väärässä kohdassa meidän arviointilistassa, että se on sillä kertaa yhteistyö poikki. En mä tähän usko, vaan nimenomaan siihen, että me kehitetään yhdessä. Eli me toivotaan ilman muuta, että kun me itse kehitetään tuotantoa, niin että myös meidän alihankkijat kehittäisi samalla tavalla tuotantoa. Eli me opastetaan niitä siitä, miten se tehdään, sen lisäksi, että kerrotaan ja koulutetaan siitä, miten me tehdään se täällä.”

Voidaan kuitenkin myös olettaa, että alihankkijat kehittävät ympäristöosaamistaan ja ympäristökäytäntöään vastuulliselle tasolle ilman, että päähankkijan tarvitsee sitä vaatia. Tällöin oletetaan, että alihankkijat seuraavat yleistä yhteiskunnallista kehitystä sekä kilpailijoidensa kehitystä ja toimivat ympäristökäytäntönsä parantamiseksi viimeistään silloin, kun huomaavat menettävänsä tilauksia kilpailijoilleen ympäristöasioidensa huonon hoidon vuoksi. Tätä selventää seuraava suurteollisuusyrityksen ympäristövastaavan kertomus:

“Jos kilpailijoilla (muilla alihankkijoilla) on se (hyvä ympäristökäytäntö), niin ei me välttämättä vaadita sitä, vaan sitten ei ostopäätöstä tule, näin mä uskoisin. Et jos se kakku on muilla, jotka sitä samaa asiaa toimittaa, ja kilpaillaan siitä, ja jollakin ei sitä ole, mikä meidän mielestä on vakio, mikä pitää olla, niin ei me vaadita sitä, mitä ne ei ole itse tajunneet tehdä. Ei meiltäkään ole kukaan koskaan vaatinut laatu- tai ympäristöjärjestelmää, vaan muut ovat sen tehneet, ja meidän on ollut

pakko se mennä perässä tekemään. Että sitä kautta alihankkijoidenkin pitäisi oppia se näkemään."

Se, onko päähankkija valmis auttamaan alihankkijoitaan näiden ympäristökäytännön parantamisessa riippuu yritysten välisestä asiakas-myyjä -suhteen luonteesta. Alihankintasuhteessa myyjä on riippuvainen asiakkaasta, joka voi siten pitkälti määrätä yritysten välisen vuorovaikutuksen "sävy" sekä toiminnan ehdot. Päähankkija siis päättää onko alihankintasuhde kilpailu- vai yhteistyötyyppinen. Kilpailutyypisessä riippumattomassa suhteessa päähankkija kilpailuttaa alihankkijoita. Päähankkijan tärkein ostopäätöskriteeri on hinta ja sopeutumishalukkuus alihankkijoiden heikkouksiin ja ongelmiin on vähäinen. Sen sijaan yhteistyömuotoisessa ostaja-myyjä -suhteessa yritykset etsivät yhteisiä tavoitteita ja menettelytapoja, jolloin näkökulma on pitkäjänteisempi ja suhde on sekä ostajasta että myyjästä riippuvainen. Tärkeimmät ostopäätöskriteerit ovat laatu ja palvelu, ja päähankkija on valmis sopeuttamaan vaatimuksiaan alihankkijoidensa tilanteen mukaan.⁷¹

Jos siis päähankkijan ja alihankintayrityksen välinen suhde on kilpailutyypinen, ei päähankkija varmastikaan ole valmis opastamaan ja kouluttamaan alihankkijaa ympäristökäytännön parantamisessa päähankkijan vaatimuksia vastaavalle tasolle. Ympäristövaatimukset vain otetaan mukaan alihankkijoiden valintakriteereihin ilman, että niitä sopeutettaisiin sen hetkisten alihankkijoiden mahdollisuuksiin kehittää ympäristöasioidensa hoitoa vaatimusten tasolle. Sen sijaan yhteistyötyypisessä alihankintasuhteessa päähankkija saattaa olla valmis kehittämään yhteisiä menettelytapoja alihankkijoiden kanssa ympäristöasioiden hoidon parantamiseksi. Tämän päähankkija tekee varmistaakseen tai parantaakseen omaa ympäristöimagoaan ja saavuttaakseen siten itselleen etua, eikä niinkään ympäristön tilan parantamisen vuoksi.

3.5 Yhteenveto

Päähankkijan näkemys alihankkijan ympäristökäytännön tasosta perustuu päähankkijan mielikuville alihankkijan ympäristötoiminnan vastuullisuudesta. Se, minkälainen mieliku-

⁷¹ Alajoutsijärvi 1993, 16-18

va päähankkijalla alihankkijasta on, ohjaa päähankkijan käyttäytymistä. Siten päähankkijan käyttäytymiselle ei juurikaan ole merkitystä sillä, minkälainen alihankintayritys tai sen ympäristökäytäntö todellisuudessa on, vaan sillä minkälainen on päähankkijan käsitys siitä.⁷² Päähankkijoiden esittämiin ympäristövaatimukseen vastaamisessa oleellista alihankintayritysten kannalta onkin niiden kyky luoda itselleen vastuullinen ympäristöimago, joka vastaa päähankkijoiden mielikuvaa ympäristön kannalta vastuullisesti toimivasta alihankkijasta.

Päähankkijat eivät kuitenkaan vielä esitä selkeitä vaatimuksia siitä, miten niiden alihankkijoiden tulisi hoitaa ympäristöasioitaan.⁷³ Ne alkavatkin esittää ympäristövaatimuksia alihankkijoilleen vasta sitten, kun on olemassa vaara, että alihankkijoiden toiminta tai tuotteet ovat vahingollisia niiden ympäristöimagolle. Alihankintayritysten kannattaa silti jo nyt alkaa kiinnittää toimintansa ympäristövaikutuksiin huomiota ja hakea hyvän ympäristökäytännön toteuttamiseksi tarvittavaa tietoa. Ympäristöasiat jo nyt huomioon ottamalla yritykset saavat kokemusta, jonka avulla ne kykenevät sopeuttamaan toimintansa nopeammin niille tulevaisuudessa esitettäviin ympäristövaatimuksiin.⁷⁴

⁷² Rope & Mether 1991, 19

⁷³ Jyväskylän teknologiakeskus Oy 1996, 10

⁷⁴ Halme 1997, 203

4 Alihankkijoiden ympäristöosaamisen taso

Edellä selvitettiin, minkälainen ympäristöosaamisen taso alihankintayrityksillä tulisi olla, jotta ne voisivat vastata päähankkijoiden tulevaisuudessa esittämiin ympäristövaatimuksiin. Tässä kappaleessa puolestaan selvitetään sitä, minkälainen alihankintayritysten ympäristöosaamisen taso tällä hetkellä on. Tämän selvityksen tarkoituksena on saada kuva siitä, kuinka paljon alihankintayritysten tulee hankkia tietoa ja kehittää osaamistaan ympäristöasioiden hoidosta, jotta ne pystyisivät jatkossa vastaamaan niiden ympäristöosaamiselle asetettaviin vaatimuksiin.

Alihankintayritysten tämän hetken ympäristöosaamisen tasoa tarkastellaan tässä tutkimuksessa sekä ympäristötiedon että ympäristökäytännön kannalta. Ympäristöosaamisen tasoa etenkin ympäristökäytännön kannalta tarkasteltaessa tulee muistaa, että tulkinta osaamisen tasosta on tehty yritysten edustajien kertomusten perusteella. Vaikka siten kappaleessa kuvataan yritysten ympäristökäytäntöä, ei tämä kuvaus välttämättä vastaa yritysten todellista käyttöetiikan mukaista ympäristökäyttäytymistä.

Tällä hetkellä teollisten suuryritysten alihankkijoiden ympäristöosaamisen taso on hyvin vaihteleva. Ohjeellisesti voitaisiin sanoa, että ympäristöosaaminen on kohtuullisella tasolla niissä alihankintayrityksissä, joissa on nimetty ympäristö- tai laatupäällikkö, joka vastaa päätoimenaan ympäristöasioiden hoidon kehittamisestä. Sen sijaan niissä alihankintayrityksissä, joissa vastuu ympäristöasioiden hoidon kehittamisestä on annettu jollekin henkilölle hoidettavaksi muun työn ohella, tai niissä alihankintayrityksissä, joissa tätä vastuuta ei ole lainkaan annettu, ympäristöosaamisen taso on hyvin heikko. Pääsääntöisesti kaikkein pienimmät alihankintayritykset kuuluvat jälkimmäiseen ryhmään.

On kuitenkin mahdollista, että pienissäkin alihankintayrityksissä, joissa ei ole erillistä ympäristöasioista vastaavaa henkilöä, ympäristökäytäntö on hyvää ja vastuullista. Tällainen alihankintayritys toimii ympäristöä kohtaan vastuullisesti luonnostaan siihen tietoisesti pyrkimättä. Hyvä ympäristökäytäntö on siten osa yrityksen jokapäiväistä luonteenomaista

toimintaa ilman, että yritys tiedostaisi näin olevan. Tällaisessa yrityksessä ympäristötietoisuuden taso ei ole korkea yrityksen toteuttamasta hyvästä ympäristökäytännöstä huolimatta. Sen seurauksena yritys ei tiedosta eikä siten myöskään hyödynnä niitä mahdollisuuksia, joita sen toteuttama hyvä ympäristökäytäntö saattaisi tarjota yrityksen kilpaillessa alihankintamarkkinoilla.

On myös mahdollista, että niissäkin pienissä alihankintayrityksissä, joissa ei ole erillistä ympäristöasioista vastaavaa henkilöä, toteutetaan hyvää ja vastuullista ympäristökäytäntöä täysin tietoisesti ja tarkoituksella. Näin on usein tilanne sellaisissa yrityksissä, joissa yrittäjä itse kokee voimakasta vastuuta ympäristöstään ja toimintansa vaikutuksista siihen. Tällainen yrittäjä huolehtii jo oman velvollisuudentunteensa pohjalta siitä, että hänen yrityksensä toiminta ei aiheuta huomattavaa ympäristöhaittaa. Yrittäjän suhtautuminen ympäristöasioihin heijastuu koko yrityksen toimintaan.⁷⁵ Tätä kuvasi yksi haastateltu alihankintayrittäjä seuraavasti:

“Tämä suhtautuminen ympäristöasioihin, niin tämä on sellainen, että yritys suhtautuu melko lailla niin kuin sen omistajat suhtautuu. Eli miten omistajat kokee ympäristöasian, kuinka tärkeänä, niin se heijastuu varmaan yrityksen toimintaan.”

4.1 Ympäristötiedon taso

Alihankintayritysten ympäristötiedon tasoa tarkastellaan tässä tutkimuksessa alihankkijoiden näkemyksillä siitä, mitä hyvä ympäristökäytäntö tarkoittaa. Haastateltujen alihankintayritysten yrittäjiltä kysyttiin heti haastattelujen alussa, mitä hyvä ympäristökäytäntö voisi kyseisen yrityksen toiminnassa tarkoittaa. Useat yrittäjät eivät tieneet, mitä hyvä ympäristökäytäntö on, tai mitä ympäristöasioita yrityksen toimintaan ylipäänsä liittyy. Saadut vastaukset osoittivatkin, että alihankkijoiden käsitys hyvästä ympäristökäytännöstä on vielä hyvin epäselvä.

⁷⁵ Talouselämä 35/1995, 25

Useimmat alihankintayritykset liittivät hyvään ympäristökäytäntöön jätehuollon ja sen asianmukaisen järjestämisen. Sen nähtiin useinkin olevan ainoa alihankintayrityksen toimintaan liittyvä ympäristöasia. Jätehuollon osalta korostui vain jo syntyneen jätteen lajittelu ja mahdollinen hyödyntäminen tai kierrätys. Sen sijaan jätteen määrän vähentäminen osana alihankkijan hyvää ympäristökäytäntöä jäi yleensä huomiotta.

Osa haastatelluista alihankintayrityksistä liitti hyvään ympäristökäytäntöön työympäristön siisteyden. Siistin työympäristön merkitys yrityksen vastuullisen toiminnan kuvaajana ymmärrettiin useimmiten.

Muutama alihankintayrittäjä mainitsi yrityksen hyvään ympäristökäytäntöön kuuluvan kemikaalien asianmukaisen käsittelyn ja hävittämisen sekä ympäristölakien ja -määräysten mukaisen toiminnan. Vaikka vain muutama yrittäjä mainitsi nämä ympäristökäytännön osa-alueet oma-aloitteisesti yrityksen hyvää ympäristökäytäntöä kysyttäessä, kaikki yrittäjät olivat kuitenkin valmiit hyväksymään ne pienenkin yrityksen ympäristökäytäntöön kuuluvaksi myöhemmin niistä keskusteltaessa.

Alihankintayrittäjien näkemys hyvästä ympäristökäytännöstä eroaa suurteollisuuden edustajien vastaavasta näkemyksestä. Eroa aiheuttaa ensinnäkin näkemys tärkeimmästä hyvään ympäristökäytäntöön liittyvästä asiasta. Alihankintayrittäjien näkemyksen mukaan ensisijaisen tärkeää hyvän ympäristökäytännön toteuttamiselle on jätehuollon järjestäminen, kun taas suurteollisuuden näkemyksen mukaan tärkeintä on ympäristölainsäädännön ja -lupien tuntemus ja niiden noudattaminen.

Selvänä erona näkemysten välillä on alihankkijan toiminnan ympäristövaikutusten tunnistaminen ja arviointi sekä suhtautuminen ympäristökyselyihin. Selityksenä näille eroille voisi toimia alihankkijoiden näkemys niiden toiminnan aiheuttamien ympäristövaikutusten vähäisyydestä, jonka johdosta niiden tunnistaminen ja arviointi nähdään alihankintayrityksissä tarpeettomana. Lisäksi pieniin alihankintayrityksiin kohdistuvat ympäristökyselyt ovat vielä niin harvinaisia, etteivät alihankkijat yhdistä niihin suhtautumista ja avoimuutta hyvään ympäristökäyttämiseen.

4.2 Ympäristökäytännön taso

Alihankintayrittäjät kokivat haastattelujen alussa yritystensä ympäristökäytännön tason suhteellisen korkeaksi. Tämä johtui ainakin osittain siitä, että yrittäjät kokivat hyvän ympäristökäytännön tarkoittavan vain jätehuoltoa, joka heidän yrityksissään oli jo kohtuullisen hyvin hoidettu, ja jonka vaatimukset heillä oli tiedossa. Haastattelujen alussa yrittäjät kokivat, että ympäristölakien ja -lupien monimutkaiset vaatimukset ja niiden muutokset eivät välttämättä olleet täysin selvillä, mutta muiden ympäristöasioiden uskottiin olevan jo hallinnassa. Yrittäjien suhtautumista kuvaavat hyvin seuraavat haastattelujen alussa annetut lausunnot:

“Nämä lupa-asiat, nämähän täytyy olla kunnossa ja jätehuolto jotenkin hoidettu. Niitä ei ole paperille varmaan kirjoitettu, mutta kyllä ne asiat on otettu huomioon ja tehdään, että ei ne ihan outoja ole.”

“Eihän ne (ympäristöasiat) varmaan ihan selviä ole, niissähän tätä pykäläviidakkoa on varmaan ihan hirveesti. Ei niihin paljon satsata ainakaan. Se kumminkin toimii, että me kerätään metallilastut tuolta, lajitellaan ne. Että kyllä nämä suhteellisen selvät on. Mutta ei kaikkia pykälän muutoksia, niistä me ei varmaan tiedettä.”

Haastattelujen edetessä yrittäjille esitettiin päähankkijoiden haastattelujen pohjalta laaditut alihankkijan hyvän ympäristökäytännön osa-alueet. Näin yrityksen ympäristökäytäntöön liittyvien asioiden selvityksessä useat yrittäjät huomasivat, ettei heidän yritystensä ympäristökäytäntö ollutkaan niin hyvää kuin mitä he olivat haastattelujen alussa olettaneet. Koska yrittäjien ilmaisemat oletukset yritystensä ympäristökäytännön tasosta vastaavat vielä yritysten kannatettua etiikkaa, on yritysten todellisuudessa toteuttama ympäristökäytäntö todennäköisesti vieläkin alhaisemmalla tasolla kuin mitä yrittäjät antoivat haastattelujen loppusakaan ymmärtää. Seuraavaksi tarkennetaan yrittäjien oletuksia yritystensä ympäristökäytännön tasosta. Ympäristökäytännön tasoa tarkastellaan päähankkijoiden haastattelujen pohjalta laadittujen hyvän ympäristökäytännön osa-alueiden mukaisessa järjestyksessä.

Ympäristölainsäädännön ja -lupien tuntemus sekä niiden mukainen toiminta

Yrittäjien näkemysten mukaan ympäristölainsäädännön tuntemus ja sen mukainen toiminta olivat osassa yrityksistä jo itsestään selvyys. Sen sijaan osassa yrityksistä ympäristölainsäädäntöä pidettiin niin monimutkaisena säädöskokoelmana, ettei sen sisältö tai sen vaatimukset voineet olla kuin pääpiirteissään selvillä. Kuitenkin lähes poikkeuksetta yrityksissä koettiin, että ympäristölainsäädäntö ja tarvittavat ympäristöluvut muuttuvat niin nopeasti, että ainakin niiden muutoksista tarvitaan tietoa:

“Kyllähän se (koulutustarve) lähtee lainsäädännöstä. Kun on hirveen vaikea saada käyttökelpoista tietoa. Ei kyllä aina tiedä oikein, mitkä huhut on totta ja mitkä tarua.”

(Onko tietoa lupavaatimusten muutoksista?)

“Kyllähän täällä kunnassa on joku tämmönen ympäristö... en tiedä mikä byrå se nyt on. Kai ne pitää meitä jotenkin ajan tasalla sieltä. Niin, kyllä mä uskon, että sieltä tulee jotain, mutta eihän se pahasta tietysti olis, vaikka tietoa tulis enemmänkin.”

“Kyllä se täytyy sanoa, että täytyy olla aika valveutunut kaveri, että saa selville, mitä lupia tosiaan pitäisi olla.”

Jätehuollon järjestäminen sekä jätteen määrän vähentäminen

Alihankintayrittäjien näkemysten mukaan jätehuolto oli ainakin jossain määrin kunnossa kaikissa yrityksissä ja tietoa jätehuollon järjestämisestä oli riittävästi. Jätehuollon nähtiin kuitenkin lähes poikkeuksetta tarkoittavan vain syntyneen jätteen lajittelua ja lajitellun jätteen mahdollista hyötykäyttöä tai kierrätystä. Säästeliästä materiaalin käyttöä ja jätteen määrän vähentämistä ei yhdistetty yrityksen jätehuoltoon tai yleensäkään ympäristökäytäntöön kuuluvaksi. Ongelmajätteiden tunnistaminen ja niiden oikea käsittely ja hävittäminen osoittautuivat osassa yrityksistä kyseenalaisiksi. Epävarmaa suhtautumista ongelmajätteisiin kuvasi yksi alihankintayrittäjä seuraavasti:

“Mitä asioita me nähtäisi tärkeänä (ympäristökoulutuksessa), niin tietysti kaikki ongelmajätteet ja niiden erottelu toisistaan. Mikä on ongelmajätettä ja mikä ei. Tällaiset on kaikki vähän kysymysmerkkejä, että ne on kantapään kautta opiskeltava.”

Oman toiminnan ympäristövaikutusten tunnistaminen

Pääsääntöisesti oman toiminnan ympäristövaikutukset olivat yrittäjien näkemysten mukaan epäselvät jokaisessa haastattelussa yrityksessä. Osa yrittäjistä koki, että yrityksen toiminnan aiheuttamat ympäristövaikutukset olivat todella epäselvät, ja että tietoa niistä tarvittaisiin. Sen sijaan osa yrittäjistä koki, että yrityksen toiminnan aiheuttamat ympäristövaikutukset olivat niin vähäiset, ettei niistä tarvinnut tietoa niiden mahdollisesta epäselvyydestä huolimatta. Yrittäjien suhtautumista toiminnan ympäristövaikutusten tunnistamiseen kuvataan seuraavassa:

(Toiminnan ympäristövaikutukset selvillä?)

“No ei ole. Vaarallisten aineiden ja kaasujen yhteisvaikutukset, mitä niistä syntyy, niin ei niistä kyllä tiedä kukaan mitään. Kyllä varmasti tarvitsis näistä tietoa.”

“Kun ei meillä ole oikeastaan ympäristövaikutuksia, kun me ei käytetä mitään myrkkijä, tai en mä tiedä, onko nuo myrkkijä vai ei, mutta ei niistä vielä velvoiteta puhdistaan savukaasuja, mitä hitsauksessa tulee. Oman toiminnan ympäristövaikutukset, niin kyllä mä luulisin, että mä aika hyvin sen tiedän. Ja ainakin, että mikä on enemmän ja vähemmän sallittua.”

“Se onkin mielenkiintoinen asia, että mitä tämä toiminta vaikuttaa ympäristöön. Se on paljon vaikeampi asia lähestyä, että mitä se vaikuttaa. Kyllähän se kaikki tietysti, kun kaadat bensaa hietikkoon, niin tietäähän sen. Tietää miten juomavedelle käy, kun siihen bensaa sekoitetaan. Mutta mitä ilmaston kanssa, esimerkiksi. Se on mitä ilmastoonkin menee, niin se on paljon. Mä luulen, että nämä on tavalliselle ihmiselle aika kaukaisia asioita kyllä. Harvaa edes kiinnostaa semmoinen.”

Työympäristön siisteyden ylläpitäminen

Työympäristön siisteyden merkitys yrityksen ympäristökäytännölle ymmärrettiin kaikissa haastatelluissa alihankintayrityksissä, mutta sen toteuttaminen käytännössä oli hyvin vaihtelevaa. Muutama haastatelluista yrittäjistä mainitsi työympäristönsä siisteyden ylpeydenaiheenaan, johon asiakkaatkin olivat kiinnittäneet huomiota. Työympäristön siisteyden merkitystä kuvattiin yhdessä alihankintayrityksessä seuraavasti:

“Työympäristön siisteys kertoo aika äkkiä yrityksestä, jos on kaikki kunnossa.”

Suhtautuminen ympäristökyselyihin

Yrittäjien suhtautuminen päähankkijan tekemiin ympäristökyselyihin jäi haastatteluissa jokseenkin epäselväksi. Oletettavasti tämä johtuu siitä, että useimmat haastatelluista alihankintayrityksistä olivat niin pieniä yrityksiä, etteivät asiakkaat olleet vielä kyselleet niiden ympäristöasioiden hoidosta. Sen sijaan haastatelluille keskisuurille alihankintayrityksille oli jo tehty ympäristökyselyjä, ja ne myös ymmärsivät kyselyihin vastaamisen merkityksen alihankintasuhteen jatkumisen edellytyksenä. Tosin asenne ympäristöasioista kertomiseen ja avoimuuteen ei ollut keskisuurissa yrityksissäkään aina positiivinen, kuten seuraava lausunto osoittaa:

“Suhtautuminen ympäristöasioihin, avoimuus. Se on tuo avoimuus, ei kannata siihen ryhtyä. Ei kannata kertoa, silloin on varmasti käpälälaudassa. Jos on lähtenyt vähän kaidalle tielle kulkemaan, niin ei kannata huudella paljon.”

Ympäristöriskeihin varautuminen

Osa haastatelluista alihankintayrityksistä oli varautunut, ainakin yrittäjien kertomusten mukaan, toiminnan mahdollisesti aiheuttamiin ympäristöriskeihin laatimalla suunnitelmia siitä, miten riski- ja poikkeustilanteissa tulee toimia, kun taas osa ei edes ymmärtänyt, mitä ympäristöriskit ylipäänsä ovat, puhumattakaan siitä, miten niihin tulisi varautua. Pääsään-

töisesti alihankkijat yhdistivät toiminnan aiheuttamat ympäristöriskit ympäristölle vaarallisten kemikaalien käyttöön sekä niiden asiattomaan käsittelyyn ja hävittämiseen. Pienen yrityksen toiminnan aiheuttamia mahdollisia ympäristöriskejä pidettiin yleensä vähäisinä ja vastaavasti riskeihin varautumiseen käytettävissä olevia resursseja rajallisina. Alihankkijat kuvasivat suhtautumista riskeihin varautumiseen seuraavasti:

“Kyllä se on ihan jo tänä päivänä, esimerkiksi aineet, niin kyllä niissä täytyy olla jo kaikki paperit kunnossa ja tietyt varotoimenpiteet oltava ja suunnitelmat, mitä tehdään, jos jotain sattuu.”

“Tämä (riskeihin varautuminen) on semmoinen kohta, josta mäkään en periaatteessa tiedä, että mitä se pitää sisällään... Tämä ei mulle sano oikeastaan, että mitä riskejä sillä tarkoitetaan. Jos meillä karkaa täällä joku öljy, niin onko se sitten riski?”

“Pienellä yrityksellä tämä riskeihin varautuminen, se on tietysti pitkään semmonen häilyvä asia, kun yleensä nyt ei isoja ympäristöriskejä pitäisi olla. Ja sitten taas jos tulee oikein isoja, niin sitten ei riitä resurssit niihin varautua. Että tietysti niihin riskeihin, mitä niillä resursseilla on mahdollisuutta toteuttaa, niin niihin täytyy varautua ja yrittää ainakin ne ennakoida.”

4.3 Ympäristöosaamisen tason vaikutus alihankintasuhteeseen

Kun nyt on saatu kuva, tosin vain kannatetun etiikan mukainen kuva, alihankintayritysten ympäristötiedon ja ympäristökäytännön tasosta, lienee tarpeen tarkastella, mitä vaikutuksia tällä ympäristöosaamisen tasolla on alihankkijoiden liiketoiminnalle ja alihankintasuhteille. Seuraavaksi tarkastellaankin ympäristöosaamisen tason vaikutusta alihankintayritysten imagoon ja kilpailukykyyn.

4.3.1 Ympäristöimago

Koska mielikuvat vaikuttavat ostokäyttäytymiseen, kannattaa alihankkijan luoda positiivista mielikuvaa yrityksensä toiminnasta päähankkijan tietoisuuteen.⁷⁶ Kaikki alihankkijan toimintaa koskevat viestit ja havainnot vaikuttavat päähankkijan saamaan mielikuvaan alihankkijan toiminnasta.⁷⁷ Siten myös alihankkijan ympäristöosaaminen vaikuttaa päähankkijan mielikuvaan alihankkijan tavasta toimia. Jos alihankkija osoittaa hoitavansa ympäristöasiansa hyvin ja toteuttavansa hyvää ja vastuullista ympäristökäytäntöä, antaa se päähankkijalle luotettavan ja vastuullisen kuvan toiminnastaan.⁷⁸ Vastaavasti jos alihankkijan ympäristökäytännössä ilmenee epäkohtia ja ongelmia, antaa se negatiivisen ja vastuuttoman leiman alihankkijan toiminnalle. Ympäristöasioiden hyvää hoitoa luottamuksen herättäjänä korosti yksi ympäristövastaavista seuraavasti:

“Jos ympäristöasiat on firmassa hoidettu hyvin, niin mä uskon, että muutkin asiat on kunnossa.”

Ympäristöosaaminen ja hyvä ympäristökäytäntö luovat ympäristöimagoa, joka osaltaan vaikuttaa päähankkijan mielikuvaan alihankkijasta. Alihankintayrityksen kannattaa luoda positiivista ympäristöimagoa, koska sillä on päähankkijan saaman mielikuvan kautta positiivista vaikutusta yrityksen liiketaloudellisten tavoitteiden saavuttamiselle. Positiivinen ympäristöimago ei siten ole alihankintayritykselle itsetarkoitus vaan keino saavuttaa liiketaloudellista etua.

⁷⁶ Rope & Mether 1991, 89

⁷⁷ Uimonen & Ikävalko 1996, 189-190

⁷⁸ Ympäristöministeriö 1995, 48

4.3.2 Alihankkijan valintaan vaikuttavat tekijät

Alihankkija voi käyttää hyvää ympäristöimagoaan ja vastuullista ympäristöasioiden hoitoon hyödykseen sellaisen päähankkijan tilauksista kilpaillessaan, joka kokee ympäristöosaamisen merkittävänä alihankkijoiden valintaan vaikuttavana tekijänä. Ympäristöominaisuudet vaikuttavat alihankkijan valintaan vain, jos ne ovat valintaan vaikuttavien tekijöiden tärkeysjärjestyksessä riittävän korkealla.⁷⁹ Jos paras alihankkijavaihtoehto löydetään jo muiden, ympäristöosaamista tärkeämpänä pidettyjen tekijöiden perusteella, ei ympäristöasioiden hoidolla ole vaikutusta alihankkijan valinnalle. Vaikka yhden alihankintayrityksen ympäristöosaaminen olisi ylivoimainen muihin verrattuna, ei sillä ole merkitystä alihankkijan valinnalle, ellei ympäristöosaaminen ole riittävän korkealla päähankkijan kokemassa valintaan vaikuttavien tekijöiden tärkeysjärjestyksessä.⁸⁰

Jos päähankkija pitää ympäristöosaamista merkittävänä alihankkijoiden valintaan vaikuttavana tekijänä, alihankkija voi saavuttaa hyvällä ympäristöasioiden hoidolla kilpailuetua. Joskus ympäristöosaamisen taso voi olla ratkaisevakin tekijä alihankkijoita valittaessa, jos sen avulla voidaan erottaa ympäristöosaamista tärkeämpänä pidettyjen tekijöiden suhteen samantasoiset alihankkijavaihtoehdot toisistaan. Ympäristöasiat ja niiden hyvä hoito ei kuitenkaan yksinään riitä ratkaisemaan alihankkijan valintaa, ellei juuri ympäristöosaamista pidetä tärkeimpänä alihankkijan valintaan vaikuttavana tekijänä.

Ympäristöosaaminen vaikuttaa useinkin alihankkijan valintaan tai alihankintasuhteen jatkuvuuteen vain jos se on niin heikko, että se päähankkijan asettaman minimiarvon alittessaan pudottaa alihankkijan pois päähankkijan mahdollisista valintavaihtoehdoista. Alihan-

⁷⁹ Rajoitetusti rationaalinen ihminen tekee päätöksensä keskittymällä vain yhteen valintaan vaikuttavaan ominaisuuteen kerrallaan. Ominaisuuksia tarkastellaan päätöksentekijän kokemassa tärkeysjärjestyksessä. Halutuille ominaisuuksille on asetettu minimiarvot, tavoitteet. Ellei vaihtoehto täytä tarkasteluvuorossa olevalle ominaisuudelle asetettua minimiarvoa, se putoaa valintavaihtoehdoista pois. Tarkastelua jatketaan haluttujen ominaisuuksien tärkeysjärjestyksen mukaisesti kunnes jäljellä on vain yksi valintavaihtoehto. (Earl 1983, 83-87)

⁸⁰ Earl 1983, 109-110

kintayrityksen kannattaakin keskittyä heikon ympäristöosaamisensa kohottamiseen silloin, jos ympäristöosaaminen on tärkeässä asemassa päähankkijan arvostuksissa, ja jos alihankkijan ympäristöosaaminen on niin heikolla tasolla, että se saattaa estää yrityksen liiketoiminnallisten tavoitteiden saavuttamisen.⁸¹

Ympäristöosaamista alihankintavalintoihin vaikuttavana tekijänä kuvasivat suuryritysten ympäristövastaavat seuraavasti:

“Jos alihankkijoilla on samaa tavaraa myynnissä, ja jos toisella on ympäristöasiat kunnossa, niin varmaan painoarvo tulee olemaan se, että ympäristöasiat huomioinut yritys voittaa kilpailun. Eli tähän asti meillä on ollut näkemys vaan alihankkijan tuotteesta, tai työstä, tai laadusta, mitä he tekevät, mutta nyt ruvetaan katsomaan myös, että onko tausta kunnossa.”

“Alihankkijoiden valinnoissa tulee varmasti ilmi, miten he ovat ympäristöasiat hoitaneet. Meidän kaikki yhteistyökumppanit ja alihankkijat tutkitaan määrätyn kriteerin perusteella, että ne sopivat meille, ja yksi kriteeri on tämä tällainen luontoystävällinen toiminta.”

“Vielä se (alihankkijan ympäristökäytäntö) ei ohjaa kovin paljon kaupan tekoa. Mutta se on yksi kriteeri muiden mukana. Ja nyt me ollaan alettu tekemään alihankinta-auditointeja, joissa on sekä ympäristö- että laatuasiat mukana.”

“Jos on sellainen yritys, joka sotkee selkeästi ympäristönsä, niin ei me uskalleta niiden kanssa ryhtyä yhteistyöhön, koska jos se pääsee lööppeihin, niin se on kiuksallista meille. Että ei me lähdetä ollenkaan, se ohjaa valintoja, jos on tällainen selkeä tapaus. Sitten jos on isompi toimittaja kuin me, että me ei voida vaikuttaa siellä, että me ollaan pieni asiakas, että meillä ei ole sananvaltaa, niin jos sellainen toimittaja tunnetusti tai selkeästi on ympäristöasioissa tällainen riskikumppani, niin kyllä se ohjaa meidän valintoja sitten muun yhteistyökumppanin luo, jolla on ympäristöasiat kunnossa.”

⁸¹ vrt "heikkojen ominaisuuksien pelastamisen -strategia" (Rope & Mether 1991, 155-156)

Edellä esitetyt ympäristövastaavien kuvaukset antavat ymmärtää, että ympäristöosaaminen on tai ainakin tulee olemaan alihankkijoiden valintaan vaikuttava tekijä. On kuitenkin muistettava, että ympäristövastaavien kuvaukset ovat heidän omia näkemyksiään yritysten kannatetusta etiikasta, eivätkä siten välttämättä vastaa koko yritysten kannatettua etiikkaa tai yritysten käytännössä toteuttamaa käyttöetiikkaa.

4.3.3 Huomispäivän kilpailutekijä?

Päähankkijan kokema alihankkijan valintaan vaikuttavien tekijöiden tärkeysjärjestys saattaa muuttua. Monet päähankkijalle tällä hetkellä merkityksettömistä tekijöistä voivat olla huomispäivän erottavia tekijöitä eli osaamisen aloja ja ominaisuuksia, joiden ansiosta joku alihankintayritys erottuu kilpailijoistaan.⁸² Koska valintaan vaikuttavien tekijöiden tärkeysjärjestys voi muuttua siten, että ympäristöosaaminen nousee merkittäväksi valintaan vaikuttavaksi tekijäksi, kannattaa alihankkijan varmistua jo ennakolta siitä, että mielikuvat sen ympäristöosaamisesta eivät ole heikot tai ainakaan negatiiviset. Mielikuvat muuttuvat niin hitaasti, että yritys joutuu vaikeuksiin, jos se tulee sellaisen pakon eteen, että sen on ehdottomasti saatava siihen liitettävät heikot mielikuvat selvästi paremmiksi. Sen vuoksi alihankkijan kannattaakin varmistaa, ettei sen ympäristöosaaminen ole niin heikolla tasolla, että se jonain päivänä muodostuu yrityksen menestymisen esteeksi.⁸³

4.3.4 Kilpailutekijästä alan standardiksi?

Alihankkijan valintaan vaikuttavien tekijöiden tärkeysjärjestyksen muuttuessa alihankkijoita toisistaan erottavat tekijät saattavat muuttua alan standardeiksi eli päähankkijoiden esittämiksi vähimmäisvaatimuksiksi, jotka jokaisen alihankintayrityksen tulee täyttää voidakseen toimia alihankintasuhteessa päähankkijoiden kanssa.⁸⁴ Suuryritysten siirtäessä asiakkaiden kohdistamia ympäristöpaineita alihankkijoiden suuntaan on kaikkien alihankkijoi-

⁸² Yritystalous 4/1994, 45

⁸³ Rope & Mether 1991, 163-164

⁸⁴ Yritystalous 4/1994, 45

den vähitellen otettava ympäristöasiat toiminnassaan huomioon.⁸⁵ Myöhemmin, kun ympäristöasioiden hyvä hoito on jo itsestään selvyyys ja sopimussuhteen ehdoton edellytys, on ympäristöosaamisen avulla saavutettavissa oleva kilpailuetu menetetty. Alihankintayritysten kannattaisikin kehittää ympäristöosaamistaan jo nyt oma-aloitteisesti ja edelläkävijän roolissa hyödyntääkseen siitä mahdollisesti saatavissa olevan kilpailuedun, kun toimenpiteet ympäristöosaamisen kehittämiseksi on kuitenkin ennemmin tai myöhemmin joka tapauksessa tehtävä. Näin asiaa selvitti yhden suurteollisuusyrityksen ympäristövastaava:

“Siitä saa kilpailuetua, jos panostaa ympäristöasioihin. Kun se kehittyminen tapahtuu kuitenkin. Että jos sä olet viimeisessä vaunussa tai ensimmäisessä vaunussa, kun sun täytyy kuitenkin siinä junassa olla, jos sä haluat pärjätä. Ja se on sitten markkinaetua olla siinä ensimmäisessä vaunussa. Ja jos ei nyt ihan siinä ekassa, niin ainakin kärkipäässä.”

4.4 Yhteenveto

Alihankkija voi hyödyntää ympäristöosaamisen tasoaan vain sellaisen päähankkijan tiluksista kilpaillessaan, joka kokee ympäristöosaamisen merkittävänä alihankkijoiden valintaan vaikuttavana tekijänä. Vaikka alihankintayrityksen ympäristöosaaminen olisi kuinka korkealla tasolla tahansa, ei sillä ole merkitystä alihankkijan kilpailukyvyille, jos päähankkija ei arvosta sitä ja arvioi sitä alihankintayrityksiä valitessaan.

Tällä hetkellä ympäristöosaaminen ei ole kovinkaan merkittävä alihankkijoiden valintaan vaikuttava tekijä. Siten ympäristöosaamisen taso vaikuttaakin usein alihankkijoiden valintaan vain, jos se on niin heikko, että se päähankkijoiden ympäristöimagoa uhatessaan pudottaa alihankkijan pois päähankkijan mahdollisista valintavaihtoehdoista. Koska alihankkijoiden valintaan vaikuttavien tekijöiden tärkeysjärjestys voi kuitenkin muuttua siten, että ympäristöosaaminen nousee merkittäväksi valintaan vaikuttavaksi tekijäksi, kannattaa alihankintayritysten varmistua jo nyt siitä, että mielikuvat niiden ympäristöosaamisesta

⁸⁵ Talouselämä 11/1995, 36

eivät ole niin heikot, että ne saattaisivat jonain päivänä muodostua alihankintasuhteen esteeksi.

5 Alihankkijoiden suhtautuminen ympäristökoulutukseen

Verrattaessa keskenään alihankkijoille esitettäviä hyvän ympäristökäytännön vaatimuksia sekä alihankintayritysten tämän hetken ympäristöosaamisen ja -käytännön tasoa, voidaan selvästi nähdä, että suurteollisuuden alihankkijoilla on ympäristöosaamisen koulutustarvetta. Tämä koulutustarve voidaan pääpiirteissään kiteyttää kuuteen alihankkijan hyvän ympäristökäytännön osa-alueeseen, jotka on edellä esitetty kappaleessa 3.2.1. Kaikissa hyvän ympäristökäytännön osa-alueissa ilmeni haastateltujen alihankintayritysten kohdalla puutteita. Niissäkin kohdissa, joita alihankkijat itse pitivät jo jokseenkin selvinä, eli ympäristölainsäädännön ja -lupien tuntemuksessa ja toteuttamisessa sekä jätehuollon järjestämisessä, päähankkijat näkivät puutteita. Itse asiassa päähankkijat pitivät juuri näitä hyvän ympäristökäytännön osa-alueita keskeisenä alihankintayrityksille koulutettavana ympäristöosaamisena.

Seuraavaksi käsitellään alihankkijoiden suhtautumista ympäristökoulutusta kohtaan. Aluksi esitetään alihankkijoiden näkemyksiä siitä, onko yrityksissä ylipäänsä halua ja mahdollisuuksia osallistua koulutukseen. Sitten esitetään tulkinta siitä, mitkä tekijät estävät alihankkijoita osallistumasta ympäristöosaamisen koulutukseen. Kappaleen lopuksi tarkastellaan alihankintasuhteen ja päähankkijoiden esittämien ympäristövaatimusten vaikutusta ympäristökoulutukseen osallistumiseen.

5.1 Valmius ja halu osallistua ympäristökoulutukseen

Pääsääntöisesti haastatellut alihankkijat pitivät koulutusta ja tietoa ympäristöasioiden paremmasta hoidosta tarpeellisina, mutta mahdollisuuksia koulutukseen osallistumiseen rajallisina. Ensivaikutelman mukaisesti voisi siten luulla, että alihankkijoilla olisi halua, mutta ei valmiutta osallistua ympäristökoulutukseen. Tarkemman keskustelun jälkeen ilmeni kuitenkin usein, että jos yrityksellä on riittävästi halua, on sillä myös valmiutta osallistua koulutukseen. Näin asiasta kertoi yhden haastatellun alihankintayrityksen edustaja:

“Minä en tiedä, kumpi on suurempi este (koulutukseen osallistumiselle), halu vai mahdollisuus. Kyllähän se tietysti halusta on kiinni. Se on ihan yritysjohdon halusta kiinni, jos se haluaa hoitaa ne asiat, pistää ne tärkeysjärjestyksessä päällimmäiseksi, silloinhan se hoituu. Mutta se tahtoo olla tällaisessa pienessä firmassa, niin se on se rahan tekeminen se tärkein asia.”

Alihankkijoiden halu osallistua ympäristökoulutukseen voimistui usein haastattelujen edetessä. Mitä paremmin haastateltavat alkoivat ymmärtää, mitä kaikkea yrityksen ympäristöasioiden hoitoon kuuluu, ja miten vähän he itse asiassa ympäristöasioiden hoidosta tietävät, sitä tarpeellisempänä ja haluttavampana he alkoivat nähdä ympäristökoulutukseen osallistumisen. Toki niitäkin yrityksiä haastateltavien joukossa oli, jotka eivät haastattelujen myötäkään nähneet ympäristökoulutusta sen enempää tarpeellisena kuin haluttavana. Haastateltujen alihankintayritysten erilaista suhtautumista ympäristökoulutusta ja ympäristötietoa kohtaan kuvaavat seuraavat lausunnot:

“En mä sitä (ympäristökoulutuksen puuttumista) ole kokenut puutteeksi. Minkä verran on tietoa tarvinnut, niin sitä on etsinyt. Mutta nyt näin, kun sitä aletaan puhumaan ja kun se omalla kohdalla tulee esiin, niin sitä mieltii ja huomaa, että mites sen helpommin olisi voinut sen tiedon saada.”

“Kyllä se tänä päivänä, niin kyllä se tuntuu nyt, että se (tieto ympäristöasioiden hyvästä hoidosta) on hyvin tarpeellista, ja koko ajan mennään enemmän siihen.”

“Ei ole halukkuutta lähteä mihinkään koulutukseen. Koska ei ole henkilöstöä, jotka ehtisivät. Joudut priorisoimaan juttuja, että teetkö yöllä kotona ja menet päivällä koulutukseen. Viisitoista vuotisen kokemuksen pohjalta voin sanoa, että ei tee yöllä kotona, ei lähde päivällä koulutukseen. Sopivankokoinen, sellainen keskikokoinen yritys kun on, niin ei ole varaa pitää ympäristöasioista vastaavia ihmisiä, jotka voisi keskittyä vain siihen ja istua koulutuksessa.”

Tarkasteltaessa alihankkijoiden halua osallistua ympäristökoulutukseen tulee ottaa huomioon se, että halu osallistua koulutukseen kuvaa alihankkijoiden kannatettua etiikkaa, eikä

se siten takaa sitä, että alihankkijat todella aikoisivat osallistua koulutukseen. Alihankkijat olivat haastateltaessa sellaisessa tilanteessa, jossa halun ilmaiseminen ympäristökoulutukseen osallistumiseen ei velvoittanut heitä millään lailla osallistumaan koulutukseen. Siten vaikka osa alihankkijoista ilmaisi haluavansa osallistua ympäristökoulutukseen, he eivät välttämättä todellisuudessa halunneet sitä, puhumattakaan siitä, että he todella aikoisivat osallistua siihen.

5.2 Esteet ympäristökoulutukseen osallistumiselle

Jotta voitaisiin suunnitella sellaista ympäristöosaamisen koulutusta, jota alihankintayritykset sekä voisivat että haluaisivat hyödyntää, tulisi löytää sellaisia yritysten toimintatavassa ja ajatusmaailmassa olevia tekijöitä, jotka estävät alihankkijoita osallistumasta ympäristökoulutukseen. Näiden estävien tekijöiden löytäminen olisi tärkeää myös siksi, että niiden avulla voitaisiin ymmärtää, kuinka alihankkijoihin tulee vedota, jotta heidät saataisiin osallistumaan ympäristöosaamisen kehittämiseksi suunniteltuun koulutukseen. Sekä päähankkijoita että alihankkijoita haastateltaessa yritettiin saada selville niitä tekijöitä, jotka mahdollisesti estävät alihankintayrityksiä osallistumasta ympäristöosaamisen koulutukseen. Seuraavaksi esitetään tulkinta keskeisimmistä haastatteluissa esiin tulleista alihankkijoiden ympäristökoulutukseen osallistumisen esteistä.

5.2.1 Tiedon tarvetta ei tiedosteta

Merkittävin este ympäristökoulutukseen osallistumiselle on se, että alihankintayrityksissä ei tiedetä, mitä kaikkea ympäristöasioista tulisi tietää. Niissä ei tiedosteta ympäristöasioiden hoitoon liittyvää tiedon tarvetta, eikä niissä siten edes harkita ympäristökoulutukseen osallistumista.

Tiedon ja koulutuksen tarpeen tiedostamattomuus perustuu todennäköisesti siihen, että yrittäjät pitävät yritystensä ympäristövaikutuksia niin vähäisinä tai merkityksettöminä, ettei

niistä tai niiden hallitsemisesta tarvitse heidän mielestään tietää.⁸⁶ Yksi haastatelluista alihankintayrittäjistä kuvasi yrityksensä vähäisiä ympäristövaikutuksia seuraavasti:

“Kun sehän on ihan varma niin, että aika vähälle jää se, että me rasi tettais luontoa enemmän määrin tai ympäristöä yleensäkin.”

Lisäksi alihankkijat pitävät ainoana heidän toimintansa aiheuttamana ympäristövaikutuksena jätteiden syntymistä ja ainoana heidän hoidettavanaan olevana ympäristöasiana jätehuolto. Kun useimmat alihankkijat näkevät, että jätehuolto on heillä jo riittävän hyvin hoidettu, ja että siihen liittyen heillä on jo riittävästi tietoa, he olettavat, että he eivät enää tarvitse lisää tietoa ympäristöasioiden hoidosta. Alihankintayritysten tiedon tarpeen ja toiminnan ympäristövaikutusten tiedostamattomuutta kuvaavat hyvin seuraavat lausahdukset:

“Ei ole kyllä tullut mieleen semmosta (tiedon puutetta ympäristöasioiden hoidosta).”

(Jätehuolto siis keskeisin ympäristöasia?)

“Joo, kyllä. Niin, mitä tässä tällaisessa konepajassa nyt oikeastaan muuta ympäristöasioihin liittyvää on?”

“Meilläkin tämä toiminta on hyvin pitkälle tässä seinien sisällä tapahtuvaa, niin ei kovin paljon ympäröivään maailmaan tarvitse puuttua. Kun ei täältä mitään lähde, niin se on aika suppea se alue, mistä me tarvitaan tietoa. Että kun me ei vaikuteta tuonne maaperään eikä muualle.”

Myös suuret teollisuusyritykset olettavat, että suurin este alihankkijoiden ympäristökoulutukseen osallistumiselle ja ympäristöasioiden hoidon parantamiselle on tiedon puute siitä, mitä ympäristöasioiden hoito ylipäänsä on, ja mitä toiminnan ympäristövaikutukset voisivat olla. Suurissa yrityksissä nähdään, että ensimmäinen asia alihankkijoiden ympäristöosaamisen ja ympäristökäytännön parantamisessa on ympäristötietoisuuden lisääminen ja toiminnan mahdollisten ympäristövaikutusten selvittäminen. Suurten yritysten ympäristö-

⁸⁶ Tekniikka & Talous 1997, 2

vastaavat selvittivät hyvän ympäristökäytännön oivaltamisen ja tiedostamisen puutetta seuraavasti:

“Oivaltamisestahan monesti on kysymys. Että ympäristöasioita ei ole älynnyt ollenkaan ajatella. Tai sitten toisaalta voi olla niinkin, että ne itse asiassa on omaksettua jo itsestään selvinä ja hyvinä asioina. Monesti kysymys onkin vaan hyvin yksinkertaisista oivalluksista.”

“Semmoinen yleinen asia tietysti, että tunnistettaisiin kaikki nämä osa-alueet, että mitä yrityksen ympäristönsuojeluun liittyy. Se on yllätys, yllätys, ei kaikki tajuaakaan, että nämä kaikki kuuluu ympäristönsuojeluun eli ne perusympäristönäkökohdat. Tällaisesta tiedostamisestahan tässä olis kysymys.”

“Kai yleinen tietämys kuitenkin on esteenä, että mitä se ympäristökäytäntö tarkoittaa. Että mitä ne konkreettiset toimenpiteet on, mitkä pitäisi tehdä yrityksessä.”

Ympäristötietoisuuden lisääminen

Tärkein keino motivoida alihankintayrityksiä osallistumaan ympäristöosaamisen koulutukseen ja parantamaan ympäristökäytäntöään olisi alihankkijoiden tietoisuuden lisääminen pienten yritysten aiheuttamista ympäristövaikutuksista ja pienten yritysten ympäristönsuojelutyön merkityksestä. Ympäristötietoisuuden lisääntymisen avulla alihankintayrittäjät oivaltaisivat ja tiedostaisivat ympäristötiedon puutteensa ja toteuttamansa ympäristökäytännön huonon tason.⁸⁷

Ongelman aiheuttaa kuitenkin se, kuinka saadaan lisättyä alihankkijoiden ympäristötietoisuutta. Yrittäjät, joiden käsityksen mukaan ympäristötietoa ei yrityksessä tarvita, eivät ota sitä helposti vastaan. Jos he ylipäänsä havaitsevat tiedon, he saattavat torjua sen, koska se on heidän käsitystensä vastainen tai koska heillä ei ole halua ja motivaatiota hyväksyä sitä.

⁸⁷ Jo pelkkä ympäristötiedon saaminen ja jakaminen edistää ympäristökäytännön parantamista yrityksessä. Kleiner, A. 1991. What does it mean to be green? Harvard Business Review, 69, s. 38-47. Lainattu Shrivastavan ja Hartin (1995) artikkelissa Creating Sustainable Corporations, sivulla 162.

Lisäksi ympäristöasioihin liittyvän epävarmuuden herättämät epämieluisat tunteet sekä tunne ympäristötiedon hyödyttömyydestä vaikeuttavat tiedon vastaanottamista. Vaikka yrittäjät ottaisivatkin ympäristötiedon vastaan, he saattaisivat vielä tulkita ja ymmärtää sen eri tavalla kuin mitä on tarkoitettu. He saattaisivat vääristää tiedon vastaanamaan omia mielipiteitään ja käsityksiään.⁸⁸ Pelkkä ympäristötiedon jakaminen ei siten välttämättä lisää alihankkijoiden ympäristötietoisuutta tai paranna yritysten ympäristökäytäntöä.

Jotta alihankintayrittäjät saataisiin tiedostamaan ympäristötiedon tarpeensa ja ottamaan ympäristötietoa vastaan, tarvitaan ulkoinen paine, joka on riittävän voimakas kyseenalaiseen alihankkijoiden käsitykset ympäristötiedon tarpeesta.⁸⁹ Tällaisena ympäristöpaineena voisi toimia päähankkijoiden kyselyt alihankkijan ympäristökäytännöstä ja päähankkijan esittämät ympäristövaatimukset, jotka uhkaavat yrityksen liiketoiminnan menestystä ja kannattavuutta. Jotta alihankkijat voivat mukautua päähankkijoiden esittämiin ympäristövaatimuksiin, ne joutuvat hankkimaan tietoa toimintaansa liittyvistä ympäristöasioista ja niiden aiheuttamista ympäristövaikutuksista.

5.2.2 Tiedon puute aiheuttaa pelkoa ja vastustusta

Se, että alihankintayrityksissä ei tiedetä, mitä hyvä ympäristökäytäntö tarkoittaa ja mitä toimenpiteitä sen toteuttaminen yritykseltä käytännössä vaatii, aiheuttaa pelkoa ympäristöasioita ja sitä kautta myös ympäristökoulutusta kohtaan. Yrittäjät pelkäävät, että ympäristöasioiden huomioon ottaminen vaatii kohtuuttoman paljon kustannuksia ja työtä, saavutettavien hyötyjen jäädessä vähäisiksi. He pelkäävät luopua vanhoista, hyväksi koekemistaan liiketoimintaratkaisuksista ja vastustavat siten uusia ympäristömyönteisempiä toimintatapoja. Lisäksi he pelkäävät, että ympäristöasioiden huomioon ottaminen liiketoiminnassa saattaa uhata heidän omia etujaan tai tuoda muutoksia työssä tarvittaviin taitoihin

⁸⁸ Wiiio 1989, 221-233

⁸⁹ Gersick, C. 1991. Revolutionary change theories: A multilevel exploration of the punctuated equilibrium paradigm. *Academy of Management Review*. 16, (1), s. 10-36. Lainattu Halmeen (1997) teoksessa *Environmental Management Paradigm Shifts in Business Enterprises*, sivulla 41.

ja työrutiineihin.⁹⁰ Tämän seurauksena he suhtautuvat ympäristöasioiden paremman hoidon vaatimiin uudistuksiin epäluuloisesti ja vastustavat niitä. Uusien ympäristövaatimusten vastustamista kuvasi yksi alihankintayrittäjä näin:

“Aina kun jotakin uutta tulee, niin ainahan se on kulu ja se maksaa. Aina siihen uuteen opetteleminen ja sen omaksuminen ja hyväksyminen, niin ainahan se tuottaa vähän vastarintaa.”

Jotta alihankintayrittäjät suhtautuisivat vähemmän pelokkaasti päähankkijoiden esittämiin ympäristövaatimuksiin, he tarvitsisivat puolueetonta ja luotettavaa tietoa siitä, mitä toimenpiteitä ympäristöasioiden parempi huomioon ottaminen yrityksiltä vaatii ja miten paljon ympäristöasioiden parempi hoito yrityksille maksaa. Näin yrittäjät eivät vastustaisi ainakaan tiedon puutteen vuoksi vaatimusten mukanaan tuomia toiminnan muutoksia. Pelkkä ympäristötiedon saaminen ei kuitenkaan takaa sitä, etteikö ympäristövaatimusten mukanaan tuomia toiminnan muutoksia vastustettaisi muista kuin tiedon puutteen aiheuttamista syistä.

5.2.3 Ympäristöasioiden vaikutusta liiketoimintaan ei nähdä

Merkittävä este alihankkijoiden ympäristökoulutukseen osallistumiselle on se, että niissä ei nähdä yhteyttä yrityksen ympäristöasioiden hoidon ja yritykselle rahaa tuottavan ydinosaamiseen perustuvan liiketoiminnan välillä. Alihankintayritykset ovat usein niin keskittyneitä rahaa tuottavan perustoiminnan toteuttamiseen, ja niiden ajatusmaailma on niin tämän päivän toimintaan sidottu, etteivät ne ennakoiki ympäristöosaamiselle ja sen kehittämiseksi tulevaisuudessa asetettavia vaatimuksia. Yrityksen ympäristöasioiden hoidon parantamiseen ei useinkaan olla valmiita uhraamaan aikaa tai rahaa, koska näiden uhrauksien ei nähdä vaikuttavan yrityksen liiketoimintaan:

⁹⁰ Trice, H. and Beyer, J. 1993. The Cultures of Work Organizations. Lainattu Raatikaisen (1997) teoksessa The Organizational Greening Process: a Longitudinal Case Study of Greening in a Finnish Peat Company, sivuilla 61-62.

“Kuitenkin pääasia on tämä bisneksen pyörittäminen ja sivuseikka on sitten tietysti tämä ympäristöasia.”

Jotta alihankintayritykset saataisiin parantamaan ympäristöasioidensa hoitoa ja osallistumaan ympäristökoulutukseen, ne pitäisi saada tiedostamaan se, että ympäristökäytäntö saattaa vaikuttaa niiden liiketoimintaan joko tuottamalla liiketoiminnallisia hyötyjä tai aiheuttamalla ylimääräisiä kustannuksia ja mahdollisesti menetettyjä liiketoimintatilaisuuksia. Tiedostaminen ympäristöasioiden vaikutuksesta liiketoimintaan voi tapahtua helpostikin, jos vihje ympäristöasioiden paremmasta hoidosta tulee päähankkijan eli yritykselle rahaa maksavan asiakkaan taholta.

Alihankkijat tulisi saada näkemään ympäristöasiat yhtenä yrityksen toimintaympäristön osana, joka osaltaan vaikuttaa yritysten liiketoimintaan. Samalla kun yritykset toteuttavat liiketoimintaansa ja tavoittelevat taloudellisia päämääriään, niiden tulisi ottaa ympäristöasiat toiminnassaan huomioon. Se, että ympäristöasiat otetaan huomioon yrityksen päätöksenteossa ja liiketoiminnassa ei tarkoita, että aina ajateltaisiin ensisijaisesti ympäristöä ja tehtäisiin ympäristön kannalta paras ratkaisu. Pikemminkin ympäristöasioiden huomioon ottaminen liiketoiminnassa tarkoittaa ympäristöasioiden nostamista yhdeksi huomionarvoiseksi tekijäksi taloudellisten ja toiminnallisten tekijöiden rinnalle.⁹¹

5.2.4 Ympäristökäytännön parantamisen hyötyä ei nähdä

Koska alihankintayrittäjät eivät näe ympäristöasioiden vaikuttavan liiketoimintaansa, he pitävät ympäristökäytäntönsä parantamista hyödyttömänä liiketoimintansa kannalta. He eivät tiedosta sitä, että ympäristön kannalta edullisin vaihtoehto voi olla myös liiketoiminnan kannalta järkevin. Keskisuuren alihankintayrityksen ympäristövastaava kuvaa tilannetta seuraavasti:

“Pelätään varmaan, että joudutaan tekemään taloudellisia panostuksia. Eikä nähdä sitä, että se on järkevää liiketoimintaa ja että siitä on suoraa hyötyä, kun sääste-

⁹¹ Talouselämä 11/1995, 39

tään energiaa ja raaka-aineita. Että se on normaalia, järkevää toimintaa. Ja jos me tehdään joitakin asioita mahdollisimman tehokkaasti, kerralla oikein ja mahdollisimman pienellä energialla ja raaka-aineilla, se on aina ympäristön kannalta edullisin vaihtoehto ja se on myös liiketoiminnan kannalta järkevin. Että se pyrkimys on aivan yhteen. Mutta sitä vaan ei nähdä. Luetaan ne asiat eri otsakkeen alle. Ja sen kannalta ympäristöasioihin panostaminen, ei se ole yritykselle mikään kulu, vaan se on investointi tavallaan.“

Alihankkijat pitäisi saada tiedostamaan, että yrityksen tehokas toiminta on samalla ympäristöä säästävää toimintaa.⁹² Hyvän ympäristökäytännön mukaisella järkevällä ja säästeliäällä energian ja materiaalin käytöllä sekä jätteiden hyötykäytöllä ja kierrätyksellä he voisivat vähentää kustannuksiaan ja parantaa toimintansa kustannustehokkuutta:

“Kyllähän jos energiatehokkuus on hyvä, kemikaalien käyttö on pientä tai kierrätykset on hyviä, niin kustannustehokkuushan sieltä tulee. Samassa suhteessahan kun ympäristöön pääsee, niin jostakinhan se on pois. Se on sitten kustannus- ja taloudellisuusasia. Kyllähän ympäristöasiat kulkee aika hyvin käsi kädessä kustannusten ja tehokkuuden kanssa. Ne on ihan niinkun samaa kättä.“

“Kustannukset ja ympäristö ei lyö toisiaan korville, vaan ne menevät käsi kädessä. Pienyrityksille se on nimenomaan tätä se hyvä ympäristökäytäntö, että sillä panoksella, mitä laitetaan saadaan enemmän aikaan ja parempaa tuotetta. Eli tuotetaan enemmän vähemmällä panoksella.“

5.2.5 Ympäristökoulutuksesta saatavaa hyötyä ei nähdä

Esteenä alihankintayritysten ympäristökoulutukseen osallistumiselle on se, että itse koulutuksesta saatavaa hyötyä ei nähdä. Koulutukseen kuluvat kustannukset ovat selvästi nähtävissä, mutta koulutuksesta saatava hyöty ei. Alihankkijoiden asennetta ympäristökoulutuksesta saatavaa hyötyä kohtaan kuvaavat seuraavat lausunnot:

⁹² Fakta 6-7/1996, 18

“Koulutuksen arvoa ei osata nähdä markkoina. Kun sä vertaat, että mitä sä koulutukselta saat, että se muuttuisi sitten myöhemmin markoiksi. Yrittäjä ei osaa sitä laskea. Kun on kertasuorite, ja kun se poikii takaisin sen rahan vasta jälkeensä.”

“Ei ympäristökoulutus nyt tällä hetkellä niin tärkeältä tunnu. Tietystihän niistä asioista olisi hyvä tietää. Mutta kuka sinne olisi halukas lähteen ja kellä olisi aikaa, että se on paljon siitä kiinni. Niin, tietysti halukkaitakin on, mutta mitä ne hyötyvät siitä, että ne lähtee.”

Ympäristökoulutukseen osallistumisesta tulisi saada jonkinlaista konkreettista hyötyä, jotta se nähtäisiin kannattavana. Ympäristökoulutuksen avulla saavutettavan konkreettisen hyödyn merkitystä korosti yksi haastateltu alihankintayrittäjä näin:

(Koulutukseen innostuisi...) “Jos se edistäisi kaupantekoa ihan suoranaisesti. Että olisi mahdollisuutta, kun on tällainen kurssi käyty, niin käyttää sitä mainoksena. Ja että se antaisi vähän paremman kuvan yrityksestä, kun yritetään päästä töihin toiselle. Että sitä voisi sitten tosissaan tarjousvaiheessa kertoa, että ollaan tämmöistä asiaakin opiskeltu, että ne on kaikki hallinnassa.”

Ympäristökoulutukseen osallistuminen varmasti vaikuttaa päähankkijan saamaan mielikuvaan alihankkijan tavasta suhtautua ympäristöasioihin. Se, vaikuttaako tämä mielikuva positiivisesti alihankkijan kilpailuasemaan, riippuu päähankkijan arvostuksista.⁹³ Jos päähankkija pitää ympäristöasioita merkittävänä alihankkijan valintaan vaikuttavana tekijänä, saa alihankkija ympäristökoulutukseen osallistumisesta todennäköisesti kilpailuetua.

Ympäristökoulutukseen osallistumisesta mahdollisesti saatavan kilpailuedun ei kuitenkaan tulisi olla itsetarkoitus ja koulutukseen osallistumisen syy. Koulutuksen tulisi pikemminkin olla keino riittävän ympäristötiedon hankkimiseksi ja hyvän ympäristökäytännön toteuttamiseksi sekä niiden avulla kilpailuedun saavuttamiseksi. Kuitenkin jo pelkällä ympäristökoulutukseen osallistumisellakin voi olla positiivisia vaikutuksia yrityksen kilpailuase-

⁹³ Rope & Mether 1991, 156

maan, koska se kohottaa ympäristöasioita arvostavan päähankkijan mielikuvaa koulutukseen osallistuneesta alihankkijasta. Se, minkälainen mielikuva päähankkijalla alihankkijasta on, ohjaa päähankkijan käyttäytymistä. Siten päähankkijan käyttäytymiselle ei juurikaan ole merkitystä sillä, minkälainen alihankintayritys tai sen ympäristökäytäntö todellisuudessa on, vaan sillä, minkälainen on päähankkijan käsitys siitä.⁹⁴

5.2.6 Ennakkoluulot ympäristökoulutusta kohtaan

Alihankintayrityksissä suhtaudutaan ennakkoluuloisesti ympäristökoulutusta kohtaan. Niissä oletetaan, että ympäristökoulutus on suunnattu suurille yrityksille ja että koulutus käsittelee suurten yritysten ympäristöasioiden hoitoa. Alihankintayritykset uskovat, että ne saavat ympäristökoulutuksesta hyvin vähän sellaista tietoa ja osaamista, mitä ne voivat hyödyntää oman ympäristökäytäntönsä parantamisessa:

“Ehkä se (koulutus) ei mun mielestä kosketa näitä asioita, mitä kohdistuisi pieniin yrityksiin, mitä täällä pitäisi ottaa huomioon. Sen sisällön pitäisi justiin koskettaa meitä.”

Alihankintayrityksille suunnattu ympäristökoulutus tulisikin rajoittaa koskemaan vain pieniä yrityksiä ja heidän toimintaansa liittyviä ympäristöasioita. Koulutuksen sisällön tulisi olla kohdennettu nimenomaan pienten yritysten tarpeisiin. Näin koulutuksessa tulisi käsitellä ympäristöasioita, joiden hoitaminen ja parantaminen ovat tärkeitä pienten yritysten toiminnan kannalta ja mahdollisia niiden käytössä olevien resurssien puitteissa.

Ennakkoluuloa ympäristökoulutusta kohtaan aiheuttaa lisäksi se, että alihankintayritykset uskovat koulutuksen olevan teoriapainotteista ja liian korkealentoista käytännönihmisten ymmärrettäväksi. Koulutuksen ei uskota antavan käytännönläheistä tietoa, jota yritysten olisi helppo omassa käytännön toiminnassaan hyödyntää. Haastateltava alihankintayrittäjä korosti koulutuksen käytännönläheisyyden merkitystä näin:

⁹⁴ Rope & Mether 1991, 19

“Kovin laajaa ja korkealentoista ja lakitekstejä, niin ne on syytä koulutuksesta unohtaa. Sen olisi oltava hyvin käytännönläheistä, eli perusasiat, luvat, jätehuolto, kaikki nämä. Miten ne pitää olla. Jos se menee siihen, että siellä kerrotaan jotain hienoja teorioita, niin sitä putoaa kärryiltä. Eli hyvin käytännönläheistä, että silloin varmaan olisi se kiinnostus yrityksissäkin, koska ne voisivat hyödyntää sitä.”

Alihankintayrityksille suunnatussa ympäristökoulutuksessa ympäristöasioita tulisikin lähestyä hyvin käytännönläheisesti. Koulutuksessa tulisi tarjota käytännön esimerkkejä siitä, mitä hyötyä ympäristöasioiden hyvästä hoidosta yritykselle voi olla, tai vastaavasti, mitä haittaa yritykselle voi huonon ympäristökäytäntönsä vuoksi koitua. Lisäksi koulutuksessa tulisi tarjota käytännöllisiä ohjeita siitä, miten alihankintayritysten tulisi ottaa ympäristöasiat toiminnassaan huomioon.

Ennakkoluuloja ympäristökoulutusta kohtaan lisää se, että koulutuksesta saatavaa tietoa ei välttämättä osata hyödyntää yrityksen käytännön toiminnassa, eikä sitä osata jakaa muiden yrityksen henkilöiden kuin koulutuksen käyneen henkilön käyttöön. Tieto ja koulutuksesta saatava materiaali jäävät helposti koulutuksen jälkeen hyödyntämättä. Näin koulutuksesta ei saada parasta mahdollista hyötyä, mikä koulutuksen sisällön hyvällä soveltamisella käytännön toimintaan saataisiin. Käytyjen koulutusten hyödyllisyyttä yrityksen toiminnalle epäili haastateltu alihankintayrittäjä näin:

“Ennen sitä tuli joka vuosi käytyä ainakin semmoinen kymmenkunta koulutusta. En tiedä sitten oliko niistä mistään hyötyä, mutta tulipahan istuttua siellä.”

Koulutuksessa annettavan tiedon hyödyntämistä yritysten toiminnassa voitaisiin parantaa antamalla tieto esimerkein ja käytännön ohjein, joita yritysten on helppo soveltaa omaan käytännön toimintaansa. Lisäksi koulutuksessa annettavan tiedon ja materiaalin hyödyntämistä voitaisiin parantaa korostamalla tiedon käytäntöön soveltamisen merkitystä ja tarjoamalla konkreettisia keinoja ja esimerkkejä siitä, miten tietoa ja materiaalia voidaan soveltaa yritysten käytännön toimintaan.

5.2.7 Ympäristöasiat nähdään viranomaisvelvoitteisena pakkona

=> negatiivinen suhtautuminen

Esteenä alihankintayritysten halulle parantaa ympäristöasioidensa hoitoa ja osallistua ympäristökoulutukseen on se, että ympäristöasioiden hoito nähdään pakkona, joka yritysten on toteutettava vain koska viranomaiset sitä vaativat. Ympäristöasiat koetaan byrokraattisena pykäläviidakkona, jonka noudattamisesta yritykselle itselleen tai ympäristön tilalle ei ole hyötyä. Tästä alihankintayrityksissä vallitsevasta asenteesta seuraa negatiivinen suhtautuminen ympäristönsuojelua ja ympäristöasioiden hoitoa kohtaan. Ympäristöasioiden näkeminen pakkona ja negatiivinen suhtautuminen korostuu seuraavissa alihankintayritysten kannanotoissa:

“Onhan ne (ympäristöasiat) pientäkin yritystä koskettavia asioita, kun niitähän on pakko noudattaa.”

“Kyllä näissä aika kauheesti menee aikaa näiden lakisäätteisten juttujen ja edellytysten hoidossa. Ja sitten kun niissä on se ikävä puoli, että niissä ei välttämättä ole aina mitään järkeä. Niistä tulee aina ikävä leima sitten. Jonkun lain takia vaan tehdään jotakin asiaa, pienelle yritykselle sillä ei ole käytännössä mitään merkitystä. Se on vaan ajan haaskaamista, siinä tulee kaikkiin näihin asioihin pienemmissä firmoissa semmoinen negatiivinen suhtautuminen.”

(Pidetäänkö ympäristöasioita vielä ylimääräisenä pakkona?)

“Kyllähän se on näin. Kyllähän sitä näin ajatellaan ja tottakinhan se on.”

Jotta alihankintayritykset eivät näkisi ympäristöasioita vain viranomaisvelvoitteisena pakkona niille tulisi selvittää, mitä hyötyä hyvästä ympäristöasioiden hoidosta on yritykselle itselleen sekä ympäristön tilalle. Päähankkijan taholta tuleva hyvän ympäristökäytännön vaatimus osoittaisi alihankkijoille muidenkin sidosryhmien kuin ympäristöviranomaisten velvoittavan ympäristöasioiden hyvää hoitoa.

Kuitenkaan pelkkä tiedon jakaminen siitä, mitä hyötyä hyvästä ympäristöasioiden hoidosta on yrityksen toiminnalle tai ympäristön tilalle ei välttämättä riitä parantamaan alihankkijoiden suhtautumista ympäristöasioita kohtaan. Koska he ovat jo aiemmin muodostaneet käsityksensä ympäristöasioista viranomaisten vaatimana pakkona, he tekevät kaikkensa, jotta heidän ei tarvitsisi muuttaa tätä käsitystä. He hakevat tietoa, joka tukee heidän aikaisempaa käsitystään ja vastaavasti torjuvat tiedon, joka on heidän entisten käsitystensä vastainen.⁹⁵

Alihankkijoiden suhtautumista ympäristöasioita kohtaan ei kuitenkaan välttämättä tarvitse muuttaa positiiviseksi, jotta he hoitaisivat ympäristöasiansa hyvin. Alihankkijat ottavat ympäristöasiat varmasti toiminnassaan huomioon, jos he tuntevat niiden olevan edellytys kannattavan liiketoiminnan toteuttamiselle. Sen sijaan positiivinen suhtautuminen ympäristöasioihin ja myönteinen ympäristöasenne eivät välttämättä johda hyvään ympäristökäytäntöön.⁹⁶ Siten ympäristön tilan kannalta onkin oleellisempaa muuttaa alihankkijoilta vaadittavaa ympäristökäytäntöä kuin heidän suhtautumistaan ja ympäristöasenteitaan. Lopputuloksen kannalta on joka tapauksessa yhdentekevää millainen halu ja asenteet ovat käytännön takana, kunhan käytäntö vastaa ympäristön kannalta vastuullista ja hyvää tapaa toimia.

5.2.8 Kilpailukyvyn heikkenemisen pelko

Esteenä ympäristökäytännön parantamiselle ja ympäristökoulutukseen osallistumiselle on yrittäjien pelko yritystensä kilpailukyvyn heikkenemisestä ympäristönsuojelun parantamisen myötä. Yrittäjät pelkäävät, että heidän yrityksensä on ainoa yritys, joka uhraa aikaansa ja rahaansa ympäristöasioidensa hoidon parantamiseen samalla kun muut yritykset jatkavat huonoa ympäristökäytäntöä.

“Kyllähän pitäisi koko ajan pyrkiä käyttämään kemikaaleja, jotka eivät ole ympäristömyrkkijä. Koska niitäkin on tarjolla. Mutta siihen tarvitaan suuri konsensus. Kaikkien täytyy toimia samojen sääntöjen mukaan. Se, joka lähtee ympäristöystä-

⁹⁵ Rope & Mether 1991, 21

⁹⁶ Ihmisten asenteet vaikuttavat useimmiten hyvin heikosti heidän käyttäytymiseensä. (Uusitalo 1991, 38)

vällisesti toimimaan, se häviää kilpailussa ja tekee konkurssin. Koska muut eivät toimi niin."

Oletusta muiden yritysten huonosta ympäristökäytännöstä kärjistää se, että pienet yritykset olettavat suurten teollisuusyritysten käyttäytyvän vastuuttomammin ympäristöä kohtaan kuin mitä pienet yritykset tekevät...

"Monessa isossa firmassa, kun siellä vuotaa jotkut öljyletkut, niin siellä pitäisi ottaa vakavasti kun sanotaan, että eikö tuossakin olisi korjaamisen varaa. Mutta ei ne huomioi sitä. Että se on vähän turha."

... ja suuremmat yritykset olettavat vastaavasti pienten yritysten toteuttavan huonompaa ympäristökäytäntöä kuin mitä suuremmat yritykset tekevät.

"Pienet yrityksethän rikkoo kaikella tavalla lainsäädäntöä, mitä on olemassa. Ei ne lähde tuhansia markkoja maksamaan ongelmajätteistään, jotka pitäis viedä Ma-raoilille, eivät varmaan maksa. Siinä jos vähän maalaisjärkeä käytettäisiin, tuskin kukaan kaatelee kotipihalleen öljyä. Sitten kun tullaan yrityksiin, niin yrityksissä se voi olla kokonaan eri asia."

Nykyisin, kun ympäristöpaineet kohdistuvat jo kaikkiin yrityksiin, on pelko ainoana ympäristöasiat huomioon ottavana yrityksenä olemisesta jokseenkin turha. Kuitenkin ihmiselle ainoa totuus on se, minkä hän uskoo oikeaksi, riippumatta siitä, pitääkö tämä asia paikkaansa vai ei.⁹⁷ Siten jos alihankkijat uskovat kilpailukykyensä heikkenevän ympäristönsuojelun parantamisen myötä, he eivät paranna ympäristönsuojelun tasoaan, riippumatta siitä heikentääkö se todella heidän kilpailukykyään vai ei.

⁹⁷ Rope & Mether 1991, 19

5.3 Alihankintasuhteen vaikutus ympäristökoulutukseen osallistumiseen

Edellä kuvattiin sellaisia ympäristökoulutukseen osallistumisen esteitä, jotka eivät millään tavalla riipu alihankintasuhteesta, vaan ovat ominaisia kaikille yrityksille. Kuitenkin alihankintasuhteellakin on oma vaikutuksensa yritysten ympäristökoulutukseen osallistumiseen. Seuraavaksi tarkastellaankin alihankintasuhteen vaikutusta alihankkijoiden haluun ja mahdollisuuteen osallistua ympäristökoulutukseen. Tarkastelu on jaoteltu alihankintasuhteen kannustavaan ja rajoittavaan vaikutukseen.

5.3.1 Kannustava vaikutus

Alihankintayritykset kokevat, että niiden olisi osallistuttava ympäristökoulutukseen ja varmistettava tietty ympäristöosaamisen ja -käytännön taso, jos niiden päähankkijat sitä vaatisivat tai haluaisivat:

“Kukaan ei uskalla olla pois, jos päähankkija kutsuu koulutukseen. Ne ajattelee, että päähankkija lopettaa tilaamisen, jos ne ei mene sinne. Ne pelkää, että ne ei saa töitä sen jälkeen.”

“Metallialan yritykset Jyvässeudulla on niin naimisissa Valmetin kanssa, että kyllä ne tulee tällaiseen koulutukseen, jos Valmet sitä esittää.”

“Jos päähankkijalta tulee vihje, että jos teillä ei laatujärjestelmässä ole otettu ympäristöasioita huomioon, niin laatujärjestelmä ei mene läpi. Niin se nyt on varmaan semmoinen motivaatio jo, että ne on silloin pakko laittaa ympäristöasiat kuntoon.”

Alihankkijat myös uskovat, että suuret teollisuusyritykset alkavat kiinnittää enemmän huomiota alihankintayritystensä ympäristöasioihin:

“Kyllähän se tulee olemaan itsestään selvyyttä, että näin (päähankkija vaatii alihankkijoiltaan tiettyä ympäristöasioiden hoidon tasoa) siinä tulee jatkossa käymään. Varsinkin tällaiset yritykset, joita itseään pidetään tarkasti silmällä siitä, miten ne toimii, niin ne sitten alihankkijoiltaan taas tulevat vaatimaan yhtä tiukkoja vastaavanlaisia järjestelmiä. Että kyllä se sieltä todennäköisesti tulee. Ja jos sä teet näille isoille yrityksille alihankintatöitä, niin niiden ehdoillahan sitä on pelattava.”

Jos päähankkija esittää ympäristövaatimuksia ja odottaa tiettyä ympäristöosaamisen tasoa, on alihankkijoiden kiinnitettävä huomionsa ympäristöasioihin ja kohotettava ympäristöosaamisensa vaadittavalle tasolle. Tämä perustuu siihen, että alihankintayritysten on reagoitava ja sopeuduttava päähankkijoiden esittämiin moninaiisiin vaatimuksiin ja tuotettava tuotteita ja palveluja, jotka vastaavat tarkalleen päähankkijoiden esittämiä vaatimuksia ja erikoistarpeita.⁹⁸

5.3.2 Rajoittava vaikutus

Jos päähankkijan esittämät vaatimukset eivät sisällä ympäristöasioiden huomioon ottoa tai jopa kieltävät ympäristöasioiden parantamiseen uhratun ajan ja kustannukset, on alihankkijan kilpailukykyensä ja alihankintasuhteen jatkuvuuden turvaamiseksi oltava panostamatta ympäristöasioiden hoidon parantamiseen. Kilpailutilanteessa alihankkija ei siten todennäköisesti kehitä ympäristöosaamistaan ja ympäristönsuojelun tasoaan omaehtoisesti ilman päähankkijan esittämää toivetta tai vaatimusta ympäristöasioiden huomioon ottamisesta.

Ympäristöasioiden huomioon ottaminen vaatisi alihankintayrityksiltä tuotekehitystä.⁹⁹ Alihankkija on kuitenkin tuotekehityksessään yleensä sidottu päähankkijan esittämiin laatuvaatimuksiin. Koska tuotteen laadun määrittäminen perustuu aina asiakkaan käsitykseen tuotteesta,¹⁰⁰ riippuu alihankkijan tuotekehitys asiakkaan haluamasta tuotteen laadusta. Ellei pää-

⁹⁸ Welford & Gouldson 1993, 176-179

⁹⁹ Fakta 6-7/1996, 18

¹⁰⁰ Lehtinen 1991, 44

hankkija vaadi tuotteelta ympäristölaatua, ei alihankkijakaan ota ympäristöasioita huomioon tuotekehityksessään ja tuotteen valmistuksessaan.

Alihankkijan toiminta on sidottu päähankkijan kanssa sovittuun tuotteiden toimitusaikaan. Sovittujen toimitusaikojen noudattaminen on laadun ja hinnan ohella alihankkijan merkittävin kilpailuväline.¹⁰¹ Toimitusajan luotettavuus samoin kuin toimitusajan nopeus aiheuttavat paineita alihankkijoille.¹⁰² He eivät voi uhrata aikaansa ympäristöasioiden hoidon parantamiselle tai ympäristökoulutukseen osallistumiselle, ellei sitä ole otettu huomioon toimitusaikaa päähankkijan kanssa sovittaessa. Alihankintasuhteen rajoittavaa vaikutusta ympäristökäytännön parantamiselle ja ympäristökoulutukseen osallistumiselle kuvasi yksi alihankintayrittäjä näin:

"Jos me mennään koulutukseen, niin työt pysähtyy. Ja kun meillä kuitenkin on tarkkaan ajallisesti laskettu, mitä milloinkin pitää tehdä. Ja valmiissa tuotteessa me pystytään hyvin vähän määräämään, miten se tuote valmistetaan, miten se kierrätetään, ja miten se poistetaan käytöstä. Se jää muiden vastuulle, kun me tehdään muille tätä hommaa. Jos meillä olisi oma tuote, mitä tehtäisiin, niin silloin meidän pitäisi ajatella, mitä materiaalia käytetään, miten luontoystävällinen se on, ja miten sen voi kierrättää. Mutta näissä alihankintahommissa ei oikeastaan pysty tekemään sitä."

5.4 Ympäristövaatimusten vaikutus ympäristökoulutukseen osallistumiseen

Päähankkijoiden esittämät ympäristövaatimukset poistaisivat ainakin osittain kaikki ne merkittävimmät tekijät, jotka estävät alihankkijoiden halun parantaa ympäristöasioidensa hoitoa ja osallistua ympäristökoulutukseen. Päähankkijoiden tulisikin hyödyntää mahdollisuuttaan vaikuttaa alihankkijoidensa ympäristöasioihin suhtautumiseen. Jos päähankkijat esittäisivät ympäristövaatimuksia, alihankintayritykset joutuisivat arvioimaan omaa ympä-

¹⁰¹ TKL 1986, 19

¹⁰² Lapinleimu, Väänänen, Andersson, Torvinen 1996, 7

ristökäytännön tasoon ja siten myös harkitsemaan, mitä kaikkea yrityksen ympäristökäytäntöön kuuluu. Tämän kautta alihankkijat saattaisivat tiedostaa puutteellisen ympäristötiedon tasonsa ja ympäristökoulutuksen avulla saavutettavan tiedon tarpeensa.

Alihankkijat näkisivät ympäristöasioiden vaikutuksen yrityksen liiketoimintaan, jos päähankkijat vaatisivat ympäristöasioiden hyvää hoitoa yhteistyön ja kaupankäynnin ehtona. Samalla alihankkijoille kävisi selväksi, että ympäristökäytännön parantamisen avulla on mahdollista saavuttaa liiketoiminnallista hyötyä. Jos päähankkijat pitäisivät ympäristökoulutukseen osallistumista osoituksena alihankkijoiden halusta parantaa ympäristöasioidensa hoitoa, ilmaisisi se alihankkijoille ympäristökoulutuksesta saavutettavan liiketoiminnallisen hyödyn.

Päähankkijoiden taholta tuleva hyvän ympäristökäytännön vaatimus ei poistaisi sitä, että ympäristöasiat nähdään yrityksissä viranomaisvelvoitteisena pakkona. Päähankkijoiden ilmaisema ympäristöasioiden huomioon ottamisen vaatimus osoittaisi kuitenkin alihankkijoille, että muutkin sidosryhmät kuin viranomaiset ovat kiinnostuneita yritysten ympäristöasioiden hoidosta.

Päähankkijoiden esittämät ympäristövaatimukset eivät myöskään poistaisi alihankkijoiden pelkoa ympäristönsuojelun parantamisesta aiheutuvasta kilpailukyvyn heikkenemisestä. Jos kaikilta yrityksen alihankkijoilta vaadittaisiin yhtä hyvää ympäristökäytännön tasoa tai yhtä suuria ympäristönsuojelun parannuksia, aiheuttaisi se yrityksille erilaisia uhrauksia yritysten erilaisten ympäristökäytännön lähtötasojen vuoksi.

5.4.1 Ympäristövaatimusten kohdistuminen ympäristökoulutukseen

Päähankkijoiden esittämä hyvän ympäristökäytännön vaatimus ei kuitenkaan saisi kohdistua ympäristökoulutukseen osallistumiseen. Jos päähankkijat vaatisivat osallistumista ympäristökoulutukseen alihankintasuhteen ehtona, osallistuisivat alihankkijat koulutukseen ilman, että sillä välttämättä olisi mitään vaikutusta alihankkijoiden toimintaan ja tapaan hoitaa ympäristöasioitaan. Alihankkijat saattaisivat osallistua vaadittuun koulutukseen vain saavuttaakseen alihankintasuhteen jatkumiseen tarvittavan ympäristöimagon. Näin yrityk-

set, jotka suhtautuvat ympäristöasioihinsa vastuuttomasti ja toteuttavat huonoa ympäristökäytäntöä, mutta osallistuvat muodon vuoksi ympäristökoulutukseen, saisivat paremman ympäristöimagon kuin ne yritykset, jotka hoitavat ympäristöasiansa vastuullisesti, mutta eivät syystä tai toisesta osallistu koulutukseen.

Ympäristökoulutukseen osallistumista vaadittaessa joutuisivat koulutukseen myös ne alihankintayritykset, jotka jo tietävät riittävästi ympäristöasioiden hoidosta ja toteuttavat vastuullista ympäristökäytäntöä. Näille yrityksille koulutukseen osallistuminen ja siihen uhratut resurssit olisivat turhia, eivätkä yritykset saisi koulutuksesta enää vastaavaa hyötyä, päinvastoin. Näiden yritysten suhtautuminen ympäristöasioihin saattaisi muuttua jopa negatiiviseksi turhaksi koettuun koulutukseen osallistumisen vuoksi.

Ympäristökoulutukseen osallistuminen ei siten saisi olla itsetarkoitus eikä päähankkijoiden esittämien vaatimusten kohde, vaan sen tulisi olla keino riittävän ympäristötiedon saavuttamiseksi ja hyvän ympäristökäytännön toteuttamiseksi. Päähankkijoiden esittämien vaatimusten kohteena tulisikin olla riittävä ympäristöosaaminen sekä vastuullinen ja hyvä ympäristökäytäntö.

5.5 Yhteenveto

Tärkein keino motivoida alihankintayrityksiä osallistumaan ympäristöosaamisen koulutukseen ja parantamaan ympäristökäytäntöään olisi alihankkijoiden tietoisuuden lisääminen ympäristökäytännön vaikutuksesta yritysten liiketoimintaan. Lisäksi pitäisi lisätä alihankkijoiden tietoisuutta yritystoimintaan liittyvistä ympäristönäkökohdista ja niiden aiheuttamista ympäristövaikutuksista.

Alihankkijoiden ympäristötietoisuuden lisääminen ei kuitenkaan ole yksinkertaista. Yrittäjät, joiden käsityksen mukaan ympäristötietoa ei yrityksessä tarvita, eivät myöskään ota sitä helposti vastaan. Jos yrittäjät siten ylipäänsä havaitsevat ympäristökoulutusta tai yritysten ympäristökäytäntöä koskevan tiedon, he saattavat torjua sen. Ja vaikka yrittäjät ottaisivatkin ympäristötiedon vastaan, he saattavat tulkita ja ymmärtää sen eri tavalla kuin mitä on

tarkoitettu. Pelkkä ympäristötiedon jakaminen ei siten välttämättä lisää alihankkijoiden ympäristötietoisuutta.

Jotta alihankintayrittäjät saataisiin, kaikista ympäristötiedon viestinnän häiriöistä huolimatta, tiedostamaan ympäristötiedon tarpeensa ja ottamaan ympäristötietoa vastaan, tarvitaan ulkoinen paine, joka on riittävän voimakas kyseenalaistamaan alihankkijoiden käsitykset ympäristötiedon tarpeesta.¹⁰³ Tällaisena ympäristöpaineena voisi toimia esimerkiksi päähankkijoiden esittämät ympäristövaatimukset, jotka uhkaisivat yritysten liiketoimintaa.

Päähankkijoiden esittämät ympäristövaatimukset ilmaisisivat alihankkijoille ympäristöasioiden vaikutuksen yritysten liiketoimintaan. Lisäksi ne pakottaisivat alihankkijat kiinnittämään huomiota toimintansa ympäristönäkökohtiin ja toiminnan aiheuttamiin ympäristövaikutuksiin. Hyvän ympäristökäytännön vaatimuksen avulla alihankkijat saataisiinkin mahdollisesti näkemään, että samalla kun ne toteuttavat liiketoimintaansa ja tavoittelevat taloudellisia päämääriään, niiden tulee ottaa toimintaansa liittyvät ympäristöasiat huomioon.

¹⁰³ Gersick, C. 1991. Revolutionary change theories: A multilevel exploration of the punctuated equilibrium paradigm. *Academy of Management Review*. 16 (1), 10-36. Lainattu Halmeen (1997) teoksessa *Environmental Management Paradigm Shifts in Business Enterprises*, sivulla 41.

6 Linjauksia ympäristökoulutuksen suunnitteluun

Koska tämän tutkimuksen tarkoituksena on avustaa ympäristöosaamisen koulutuksen suunnittelemista, laaditaan aikaisemmin raportissa esitettyjen tutkimusongelmien ratkaisujen perusteella linjauksia alihankkijoiden ympäristökoulutuksen suunnitteluun. Koska tämän tutkimuksen ongelmat keskittyivät siihen, mitä ympäristöosaamista alihankkijoille tulisi kouluttaa sekä siihen, miten koulutus tulisi järjestää, jotta alihankkijat hyödyntäisivät sitä, keskitytään myös linjauksissa koulutuksen tuotepäätökseen. Koska kuitenkin suurimpana ongelmana alihankkijoille ympäristökoulutusta suunniteltaessa on se, miten alihankkijat saadaan tiedostamaan ympäristötiedon ja ympäristökoulutuksen tarpeensa, käsitellään linjauksissa myös koulutuksen markkinaviestintäpäätöstä. Koulutuksen hinta tai sen järjestämispaikka eivät olleet tämän tutkimuksen tutkimusongelmien ratkaisujen kannalta oleellisia, joten linjauksissakaan ei kiinnitetä huomiota koulutuksen hinta- tai jakelupäätöksiin.

6.1 Mitä ympäristöosaamista tulee kouluttaa?

Seuraavaksi esitetään linjauksia siitä, mitä ympäristöosaamista alihankkijoille tulisi kouluttaa. Linjaukset on jaoteltu kolmeen erilliseen koulutukseen sen mukaan, mikä on koulutusten keskeinen sisältö ja tavoite. Koulutukset tulisi toteuttaa linjauksien mukaisessa järjestyksessä. Koulutusten toteutusjärjestys ei kuitenkaan vastaa niiden tärkeysjärjestystä, vaan jokainen linjauksissa esitetty koulutus on aivan yhtä tärkeä alihankintayritysten ympäristöosaamisen kehittymiselle ja sen toteutumiselle käytännössä. Mikään seuraavaksi esitettävistä koulutuksista ei siten yksinään riitä aikaansaamaan alihankkijan hyvää ympäristökäytäntöä, vaan ne tukevat toisiaan alihankkijan ympäristöosaamisen ja ympäristökäytännön kehittämiseksi.

6.1.1 Ympäristöosaamisen motivointikoulutus

Ympäristöosaamisen koulutus tulee aloittaa motivointikoulutuksella, jossa selvitetään perusteita sille, miksi alihankintayritysten tulee ja kannattaa ottaa ympäristöasiat toimintansa huomioon. Tässä koulutuksessa tulee saada yrittäjät ymmärtämään, että ympäristöasioiden hoito vaikuttaa yrityksen liiketoimintaan ja että hyvällä ympäristöasioiden hoidolla yritys voi saavuttaa liiketoiminnallista etua. Tämän selvittäminen on ensisijaisen tärkeää, jotta yrittäjät saadaan näkemään yrityksen ympäristöosaamisen ja ympäristökäytännön kehittäminen yritykselle kannattavana.

Yrityksen ympäristöosaamisen ja hyvän ympäristökäytännön kannattavuus tulee perustella yrityksille sekä ympäristöllisillä että taloudellisilla syillä. Koska yrittäjät kuitenkin katsovat ympäristöasioita aina yritystalouden kannalta,¹⁰⁴ tulee heille korostaa taloudellisia yrityksen toiminnan kannattavuuteen ja jatkuvuuteen perustuvia syitä. Tämä on helpointa juuri alihankintayrityksille, joille hyvän ympäristökäytännön merkitys voidaan perustella päähankkijan esittämien ympäristövaatimusten avulla. Jos päähankkija asettaa tietyt ympäristövaatimukset alihankintasuhteen ehdoksi on ympäristöosaaminen ja hyvä ympäristökäytäntö alihankintayrityksen toiminnan taloudellisuuteen vaikuttava tekijä mitä suuremmassa määrin.

Jotta alihankkijoiden ympäristöosaamisen ja hyvän ympäristökäytännön kehittäminen eivät jäisi vain koulutukseen osallistumisen ja päähankkijalle esitettävien lupauksen asteelle, tulee yrittäjiä auttaa löytämään merkitys ja perustelut sille, miksi heidän kannattaa parantaa yritystensä ympäristöasioiden hoitoa.¹⁰⁵ Yrittäjät tulee saada näkemään ympäristöasiat yritysten toimintaympäristön osana, joka vaikuttaa yritysten liiketoimintaan. Heidät tulee saada ymmärtämään, että ympäristöasioiden huomioon ottaminen on yrityksen järkevää ja kannattavaa liiketoimintaa, jonka avulla yritys saattaa saavuttaa myös kilpailuetua.

¹⁰⁴ Brunner, Reiger, Schuelein 1992, 371

¹⁰⁵ Halme 1997, 208

Hyvän ympäristökäytännön kannattavuus tulee perustella alihankkijoille myös ympäristöllisillä syillä. Vaikkakin pienten alihankintayritysten ympäristövaikutukset ovat usein vähäiset, on usean pienen alihankintayrityksen yhteisvaikutukset huomattavat.¹⁰⁶ Tämän selvittäminen sekä yrityksen toiminnan aiheuttamien mahdollisten ympäristövaikutusten esittäminen on tärkeää, jotta alihankkijat saataisiin ymmärtämään, mitä kaikkia ympäristönäkökohtia niiden toimintaan liittyy ja mitä kaikkia ympäristövaikutuksia niiden toiminnalla voi olla. Tämän ymmärryksen avulla yrittäjät saadaan näkemään, että niiden ympäristöosaamisella ja ympäristökäytännöllä on vähäisistä ympäristövaikutuksista ja pienistä ympäristöriskeistä huolimatta ympäristön tilan kannalta merkitystä.

Ympäristöosaamisen koulutuksen aloittavassa motivointikoulutuksessa tulee myös selvittää perusteita sille, mitä yrityksen ympäristöosaaminen ja hyvä ympäristökäytäntö tarkoittavat, ja minkälaisia toimenpiteitä niiden kehittäminen yrityksessä vaatii. Lisäksi tulee selvittää, mitä ovat suurten teollisuusyritysten alihankkijoilleen asettamat ympäristövaatimukset ja muutkin yritysten toimintaan kohdistuvat ympäristöpaineet. Näiden asioiden selvittäminen on oleellisen tärkeää, jotta ympäristöasioiden huomioon ottamista ja ympäristökäytännön kehittämistä ei vastustettaisi vain sen takia, että tiedon puute ja epämääräiset huhut ympäristövaatimuksista aiheuttaisivat epäluuloisuutta ja pelkoa ympäristöasioita kohtaan.

Ympäristöosaamisen koulutus tulee aloittaa motivointikoulutuksella, jotta yrityksissä nähtäisiin ympäristökäytännön kehittäminen ja varsinaiseen ympäristökoulutukseen osallistuminen tarpeellisena ja jopa haluttavana. Motivointikoulutuksen kohderyhmänä tulee olla alihankintayritysten yrittäjät tai yrityksen johtoon kuuluvat henkilöt. Heidän motivoituminen yrityksen ympäristöasioiden kehittämiseksi on yrityksen ympäristöasioiden hoidon kannalta erittäin tärkeää, koska heillä on valta päättää yrityksen varsinaiseen ympäristökoulutukseen osallistumisesta ja ympäristöparannustoimenpiteiden toteuttamisesta.

¹⁰⁶ Uusio uutiset 5/1996, 34

6.1.2 Hyvän ympäristökäytännön koulutus

Kun alihankintayrittäjät on saatu motivoitua ympäristöosaamisensa kehittämiseen ja yrityksen ympäristökäytännön parantamiseen, voidaan heille alkaa kouluttaa hyvän ympäristökäytännön toteuttamista käytännössä. Tämä tarkoittaa sitä, että selvitetään yksityiskohtaisesti, mitä ympäristöasioita yrityksen ympäristökäytäntöön liittyy, ja miten nämä ympäristöasiat tulee ottaa huomioon yrityksen käytännön toiminnassa.

Hyvän ympäristökäytännön koulutuksessa voidaan käyttää runkona suurten teollisuusyritysten näkemystä alihankkijoilta vaadittavasta hyvästä ympäristökäytännöstä. Sen mukaisesti alihankkijoille suunnatun ympäristökoulutuksen tulee sisältää ainakin seuraavat kohdat:

- * sellaiset ympäristölainsäädännön ja ympäristölupien vaatimukset, jotka velvoittavat koulutuksen kohteena olevia yrityksiä ja rajoittavat näiden yritysten toimintaa
- * keskeiset yrityksiä koskevat jätteiden lajittelu- ja kierrätysmääräykset sekä ohjeet ongelmajätteiden käsittelylle ja hävittämiselle
- * ohjeet materiaalin säästeliään käytön suunnittelulle sekä jätteen määrän vähentämiselle
- * ohjeet yritysten toiminnan ympäristönäkökohtien ja ympäristövaikutusten tunnistamiselle ja arvioinnille
- * ohjeet yritysten ympäristöriskeihin varautumiselle.

Nämä vastaavat hyvin sitä ympäristöosaamisen koulutustarvetta, joka ilmeni alihankintayrityksiä haastateltaessa. Ympäristölainsäädäntöä ja ympäristölupia koulutettaessa tulee kuitenkin korostaa niissä tapahtuneita viime aikaisia muutoksia, ja jätehuoltoa koulutettaessa tulee keskittyä ongelmajätteiden käsittelyyn ja hävittämisen kouluttamiseen. Lisäksi

ympäristöriskeihin varautumista koulutettaessa tulee samalla antaa ohjeita ympäristölle vaarallisten kemikaalien asianmukaisesta käsittelystä ja hävittämisestä.

Hyvän ympäristökäytännön koulutuksen kohderyhmänä tulee olla yrittäjät tai muut henkilöt, joiden tehtävänä on vastata yritysten ympäristökäytännön parantamisesta. Koulutuksen tavoitteena on antaa koulutettaville henkilöille valmiudet suunnitella ja ohjata omien yritystensä ympäristökäytännön parantamistoimenpiteitä siten, että yritykset voivat näiden parannustoimien jälkeen osoittaa toteuttavansa hyvää ympäristökäytäntöä.

6.1.3 Ympäristövastuun koulutus

Kun alihankintayritysten yrittäjät tai ympäristöasioiden vastuuhenkilöt ovat saaneet koulutuksen avulla riittävän ympäristöosaamisen, he voivat alkaa suunnitella ja ohjata yrityksissään ympäristökäytännön parannustoimenpiteitä. Näitä parannustoimenpiteitä tai niiden tuloksena saavutettavaa hyvää ympäristökäytäntöä yrittäjät eivät kuitenkaan voi toteuttaa yksin, vaan niiden toteuttamiseen he tarvitsevat avukseen koko yrityksen henkilökunnan. Hyvän ympäristökäytännön toteuttamiseksi ei siten riitä se, että yrittäjä yksin tietää kuinka ympäristöasioita tulee yrityksessä hoitaa.

Yrittäjän tuleekin yrityksessään huolehtia siitä, että hänen koulutuksessa saamansa ympäristöosaaminen tulee koko yrityksen henkilökunnan tietoon. Jokaisen työntekijän ei tietenkään tarvitse tietää kaikkea yrityksen hyvästä ympäristökäytännöstä ja sen toteuttamisesta. Riittää, kun jokainen tietää oman työnsä vaikutukset ja oman vastuunsa yrityksen hyvän ympäristökäytännön toteuttamisessa. Lisäksi jokaisen tulee ymmärtää, miksi yritys ylipäänsä kiinnittää huomiota ympäristöasioihinsa ja pyrkii hyvään ympäristökäytäntöön. Jotta jokainen työntekijä tuntisi vastuunsa yrityksen ympäristöasioiden hoidosta ja sitoutuisi omalta osaltaan noudattamaan hyvää ympäristökäytäntöä, tulee jokaisen tiedostaa oman työnsä ympäristövaikutukset sekä hyvän ympäristökäytännön toteuttamisen merkitys.

Yrittäjän tai ympäristöasioista vastaavan henkilön tulee huolehtia, että yrityksen jokainen työntekijä saa riittävät tiedot oman ympäristövastuunsa tuntemiseksi ja toteuttamiseksi. Nämä tiedot voidaan antaa koko yrityksen henkilökunnalle ympäristövastuukoulutuksen

avulla. Koulutuksessa tulee selvittää, mitä mahdollisia muutoksia hyvän ympäristökäytännön toteuttaminen aiheuttaa kunkin työntekijän työtehtäviin ja palkitsemisperusteisiin. Jotta työntekijät hyväksyisivät ympäristöasioiden huomioon ottamisen aiheuttamat toiminnan muutokset, heille tulee perustella hyvin, miksi tiettyjä toimenpiteitä tulee ympäristökäytännön parantamiseksi toteuttaa, ja miksi yritys ylipäänsä haluaa ympäristökäytäntöään parantaa.

Ympäristövastuun koulutuksen kohderyhmänä on yrityksen koko henkilökunta. Koulutuksen voi järjestää yrittäjä tai ympäristöasioiden vastuuhenkilö itse, tai sen järjestämiseksi voidaan ostaa yrityksen ulkopuolelta koulutusapua. Koulutuksen tavoitteena on saada jokainen yrityksen työntekijä omalta osaltaan toteuttamaan hyvää ja vastuullista ympäristökäytäntöä.

6.2 Miten ympäristöosaamista tulee kouluttaa?

Seuraavaksi esitetään linjauksia siitä, miten ympäristöosaamista tulisi alihankkijoille kouluttaa. Linjauksissa käsitellään asioita, jotka tulisi ottaa huomioon alihankkijoille suunnattua ympäristökoulutusta suunniteltaessa ja järjestettäessä. Lopuksi käsitellään sitä, miten ympäristökoulutuksesta tulisi viestiä, jotta alihankkijat kiinnostuisivat siitä ja osallistuisivat siihen.

6.2.1 Koulutuksen kohderyhmä

Koska alihankintayritykset ovat useimmiten pieniä ja keskisuuria yrityksiä, on ympäristöosaamisen koulutusta suunniteltaessa tärkeää rajata koulutuksen kohderyhmä ja suunnata koulutus pienille ja keskisuurille yrityksille. Pienyritysten ympäristökoulutuksessa tulee käsitellä vain ympäristöasioita, joiden hoitaminen ja parantaminen ovat tärkeitä pienten yritysten toiminnan kannalta ja mahdollisia niiden käytössä olevien resurssien puitteissa. Koulutuksen kohderyhmän rajaamista korosti eräs alihankintayrittäjä näin:

“Koulutus pitäisi järjestää siten, että siellä ei saa olla Valmetin miehet samassa tilaisuudessa kun pienen firman miehet. Koska kun sulla on se kohderyhmä, jolle sä koulutusta teet, niin erilainen. Toisille on tuhat markkaa hirveen iso raha ja toisille se on vaan pyörästysvirhe jossakin, jolla ei ole mitään käytännön merkitystä. Miten niille sitten kerrot sitä asiaa. Tietyn kokoiset yritykset pitäisi saada yhteen.”

Koulutuksen kohderyhmä voidaan lisäksi rajata koskemaan jotain tiettyä yritystoiminnan alaa. Alihankintayritysten koulutuksessa voidaan eri teollisuudenalojen alihankkijat rajata omiksi koulutusryhmikseen. Tiukasti rajattujen koulutusryhmien etu on se, että koulutuksessa käsiteltävät ympäristöasiat voidaan rajata koskemaan vain kyseisen koulutusryhmän toimintaan liittyviä ympäristöasioita. Käytännössä kuitenkin voi olla mahdotonta rajata koulutusryhmiä hyvin tiukasti, koska näin saadaan liian monta erilaista koulutusryhmää, joista kukin vaatisi oman koulutuksensa. Toiveita tällaiselle koulutusryhmän tiukalle rajaamiselle alihankintayrityksissä kuitenkin on:

“Kyllä se varmaan siten olisi, että saman toimialan yritykset olisi yhdessä. Ongelmat tulisi käytyä paremmin läpi, kun olisi useampi ihminen, joka kysyisi vähän samoja asioita. Jos se taas leviää oikein laajaksi se asia, niin ei sieltä yksittäinen ihminen välttämättä saa itselleen yhtään mitään. Ehkä yhtään hänen ongelma-alueensa asiaa ei tule käsiteltyä siellä. Ja silloin se koulutus ei vastaa tarkoitustaan.”

6.2.2 Koulutuksen luonne

Erittäin tärkeää alihankkijoille ympäristökoulutusta suunniteltaessa on koulutusryhmän rajaamisen lisäksi koulutuksen sisällön suunnitteleminen vastaamaan koulutusryhmän tarpeita ja esittäminen koulutusryhmälle ominaisella tavalla. Alihankintayrityksiä koulutettaessa ympäristöasioista ja niiden hoidosta tulisikin kertoa arkikielellä ja mahdollisimman käy-

tännönläheisesti.¹⁰⁷ Mitä havainnollisempaa ja yksinkertaisempaa koulutuksessa käytetty kieli on, sitä paremmin se ymmärretään.¹⁰⁸

Alihankintayrityksiä koulutettaessa ympäristöasiat ja niiden hyvä hoito tulee esittää mahdollisimman käytännönläheisesti esimerkkien avulla. Koulutuksessa tulee esittää todellisia yrityselämän esimerkkejä siitä, mitä hyötyä ympäristöasioiden hyvästä hoidosta voi yritykselle olla tai mitä haittoja niiden huono hoito voi yritykselle aiheuttaa. Lisäksi koulutuksessa tulee esittää esimerkkejä ympäristöasiensa hyvin hoitavista yrityksistä. Käytännönläheisten esimerkkien käytön avulla yrittäjät voivat helpommin samastaa itsensä ja yrityksensä koulutettavaan ympäristöasiaan. Samastuminen auttaa ympäristöasioiden hyvän hoidon ymmärtämistä.¹⁰⁹

Hyvä ympäristöasioiden hoito voidaan esittää koulutuksessa yritysten käytännön toimintaan sovellettavissa olevina ohjeina. Esitettävien ohjeiden yleisluontoisuus tai yksityiskohdaisuus riippuu luonnollisesti koulutuksen kohderyhmän rajauksesta ja yhdenmukaisuudesta. Mitä käytännönläheisempiä yrityksen ympäristöasioiden hyvän hoidon ohjeet ovat, sitä helpompi niitä on soveltaa koulutuksen jälkeen yritysten toimintaan.

Alihankintayrityksille hyvää ympäristökäytäntöä koulutettaessa tulee ympäristöasioita tarkastella yritys näkökulmasta. Ympäristöasioita tulee käsitellä osana yritysten jokapäiväistä kannattavaa ja järkevää liiketoimintaa. Koulutuksessa tulee korostaa niitä hyötyjä ja mahdollisuuksia, joita ympäristöasioiden hyvä hoito tarjoaa liiketoiminnalle.

6.2.3 Koulutuksen kesto

Ympäristökoulutus ei saa olla kestoaltaan pitkä, koska alihankintayritysten yrittäjät kokevat koulutukseen kuluvan ajan olevan pois yritykselle rahaa tuottavan työn teosta. Vaikka

¹⁰⁷ Tekniikka & Talous 1997, 2

¹⁰⁸ Wiio 1989, 132

¹⁰⁹ Wiio 1989, 132

koulutuksen kustannukset eivät olisi suuret, laskevat yrittäjät koulutuksen aikana ja johdosta menetetyt tuotot koulutuksen kustannuksiksi. Näin asian ilmaisi eräs alihankintayrittäjä:

“...kun ei täältä työpaikalta niin kovin kauaksi aikaa jouda lähteen. Se on kuitenkin aina kun päivän työpanos on pois, niin se on aikamoinen panostus, vaikka se kurssimaksu itsessään ei ole kovin suuri.”

Yrittäjät toivoivat tietoiskunomaisia lyhyitä puolen päivän koulutustilaisuuksia, joita mahdollisuuksien mukaan tulisi järjestää useampia samasta aiheesta, jotta koulutuksen ajankohdasta ei estäisi koulutukseen osallistumista.

6.2.4 Kouluttaja

Kouluttajan tulee käytännönläheisellä esiintymisellään ja järkevällä suhtautumisellaan ympäristöasioihin saada koulutettavat yrittäjät oivaltamaan, että ympäristöasioiden huomioon ottaminen on luonteva osa yritysten jokapäiväistä huolellista ja vastuullista toimintaa. Hänen tulee korostaa, että ympäristöasioiden hyvää hoitoa on mahdollista toteuttaa pienissäkin yrityksissä ja vähäisilläkin resursseilla, ilman että se välttämättä vaatii suuria rahallisia tai ajallisia panostuksia.

Kouluttajan tulee luonnollisesti tuntea koulutuksen kohderyhmän liiketoimintaan liittyvät ympäristönäkökohdat ja niiden aiheuttamat ympäristövaikutukset. Lisäksi kouluttajan tulee olla tutustunut koulutuksen kohderyhmälle ominaiseen toimintatapaan ja toimialan luonteeseen. Hänen tulee osata eläytyä koulutuksen kohderyhmän todellisuuteen ja muuttaa esitettäviä ympäristöasioita ja esitystapaa koulutuksen kohderyhmän mukaan.

6.2.5 Markkinointiviestintä

Ensisijaisen tärkeää ympäristöosaamisen koulutusta suunniteltaessa on markkinointiviestinnän suunnittelemine. Sen avulla tulisi saada yrittäjät tiedostamaan ympäristötiedon tarpeensa ja osallistumaan ympäristökoulutukseen. Tehtävä ei kuitenkaan ole helppo, kun

otetaan huomioon yrittäjien uskomus, jonka mukaan ympäristöasiat eivät vaikuta yritystoimintaan. Koska yrittäjien uskomukset vaikuttavat siihen, mitä asioita he havaitsevat ja tarkastelevat toimintaympäristössään,¹¹⁰ he eivät helposti kiinnitä huomiotaan ympäristökoulutusta koskevaan markkinointiviestintään. He saattavat myös valikoivan havaitsemisensa seurauksena torjua ympäristökoulutusta koskevan viestinnän, koska se on ristiriidassa heidän ajattelutapansa ja tarpeidensa kanssa.¹¹¹

Jotta yrittäjät saadaan ylipäänsä kiinnostumaan järjestettävästä ympäristökoulutuksesta ja tiedostamaan oman ympäristöasioiden koulutustarpeensa, tulee koulutuksesta ja sen sisällönä olevista ympäristöasioista keskustella henkilökohtaisesti yrittäjien kanssa. Keskustelun kautta tapahtuva *henkilökohtainen myyntityö* on tehokas tapa vaikuttaa yrittäjien uskomuksiin ympäristötiedon tarpeesta, koska sen avulla voidaan herätellä yrittäjiä ajattelemaan ympäristöasioita ja niiden vaikutusta yritysten liiketoimintaan.

Ympäristökoulutuksen *mainostaminen* lehti-ilmoituksen tai yrittäjille lähetettävän kirjeen avulla ei todennäköisesti herätä yrittäjien kiinnostusta ympäristökoulutusta kohtaan. Koska yrittäjät uskovat, että ympäristöasiat eivät vaikuta yritystoimintaan, he eivät kiinnitä edes huomiotaan ympäristökoulutusta koskevaan mainontaan. Kiinnostuksen suuntautuminen saa heidän tarkkaavuutensa kohdistumaan muihin yritystoiminnan kannalta oleellisempina pidettyihin mainoksiin.

Alihankkijoiden kiinnostusta ympäristökoulutusta kohtaan voidaan lisätä käyttämällä päähankkijaa koulutuksen *sponsorina*. Sponsoroinnillaan päähankkija tukee ympäristökoulutusta ja osoittaa arvostavansa sitä. Samalla päähankkija kohottaa omaa ympäristöimagoaan, jota se voi hyödyntää omiin markkinaviestinnän tarkoituksiinsa. Päähankkijan toimiminen koulutuksen tukijana ja suosittelijana kohottaa myös ympäristökoulutuksen imagoa alihankkijoiden silmissä. Päähankkijalta tuleva vihje ympäristökoulutuksen järjestämisestä ja siihen osallistumisen suositeltavuudesta onkin ehkä tehokkain alihankintayrityksille suunnatun ympäristökoulutuksen markkinointimuoto.

¹¹⁰ Halme 1994, 138

¹¹¹ Uusitalo 1993, 51

Ympäristökoulutuksen markkinointiviestintää suunniteltaessa tulee kyetä näkemään, mitä alihankkijat ovat todella ostamassa koulutukseen mahdollisesti osallistuessaan.¹¹² Vastoin yleistä luuloa yrittäjät eivät osta yrityksilleen suurinta mahdollista hyötyä, vaan ostopäätöksillään he pyrkivät vähentämään epävarmuutta yrityksen toimintaympäristössä.¹¹³ Siten ympäristökoulutuksen markkinoinnin tulisi korostaa koulutusta keinona hallita ympäristöasioiden aiheuttamat muutokset ja uhkat yritysten toimintaympäristössä.

¹¹² Rope & Mether 1991, 20

¹¹³ Earl 1983, 146

7 Yhteenveto

Tutkimuksen tarkoituksena oli avustaa suurteollisuuden alihankkijoille suunnatun ympäristökoulutuksen suunnittelua. Tätä tarkoitusta varten tutkimuksessa selvitettiin, mikä on alihankintayritysten ympäristöosaamisen koulutustarve, sekä mitkä tekijät estävät alihankintayrityksiä osallistumasta koulutustarpeestaan huolimatta niiden ympäristöosaamista kehittävään koulutukseen.

Tutkimuksessa ilmeni, että merkittävin este alihankkijoiden ympäristökoulutukseen osallistumiselle on se, että alihankintayrityksissä ei tiedosteta ympäristöasioiden hoitoon liittyvää tiedon tarvetta, eikä niissä siten edes harkita ympäristökoulutukseen osallistumista. Keskeisin ongelma alihankkijoille suunnattua ympäristökoulutusta suunniteltaessa on siten ratkaista, miten saadaan alihankkijat tiedostamaan ympäristötiedon ja ympäristökoulutukseen osallistumisen tarve.

Jotta alihankkijat tiedostaisivat ympäristötiedon tarpeensa ja osallistuisivat ympäristökoulutukseen, niiden tulisi ymmärtää ympäristökäytännön vaikutukset yritysten liiketoimintaan sekä yritystoiminnan haitalliset vaikutukset ympäristön tilaan. Lisäksi niiden tulisi ymmärtää toteuttamansa ympäristökäytännön huono taso.

Koska kuitenkin alihankkijat olettavat, että ympäristöasiat eivät vaikuta yritysten liiketoimintaan, ne eivät kiinnitä huomiotaan toimintaansa liittyvien ympäristöasioiden hoidon tasoon tai sen ympäristön tilalle aiheuttamiin haitallisiin vaikutuksiin. Jotta alihankintayrittäjät saadaan kiinnittämään huomiota ympäristöasioidensa hoitoon, tarvitaan ulkoinen paine, joka on riittävän voimakas kyseenalaistamaan alihankkijoiden käsitykset ympäristötiedon tarpeesta ja ympäristöasioiden vaikutuksesta yritystoimintaan.

Riittävänä ympäristöpaineena voisi toimia esimerkiksi päähankkijoiden esittämät ympäristövaatimukset, jotka uhkaisivat alihankintayritysten liiketoiminnan kannattavuutta. Oleellista sen kannalta, vastaavatko alihankkijat niiden toimintaan kohdistettaviin ympäristö-

vaatimuksiin ei ole se, vaikuttavatko esitetyt ympäristövaatimukset todella alihankintayritysten liiketoimintaan vai eivät. Oleellista on vain se, että alihankkijat uskovat niiden vaikuttavan.

Koska alihankintayritysten on reagoitava ja sopeuduttava päähankkijoiden esittämiin moninlaisiin vaatimuksiin ja tuotettava tuotteita ja palveluja, jotka vastaavat tarkalleen päähankkijoiden esittämiä vaatimuksia ja erikoistarpeita,¹¹⁴ kiinnittävät alihankkijat huomionsa ympäristöasioihinsa ja kohottavat ympäristöosaamistaan, jos päähankkijat sitä niiltä vaativat. Siten päähankkijoiden tulisi esittää ympäristövaatimuksia saadakseen alihankkijat kehittämään ympäristöosaamistaan, vaikka vaatimusten esittäminen ei lopulta vaikuttaisi-kaan alihankkijoiden valintaan ja alihankintasuhteisiin.

Jotta alihankkijoiden ympäristöosaamisen ja hyvän ympäristökäytännön kehittäminen eivät jäisi vain koulutukseen osallistumisen ja päähankkijaa varten luodun näennäisesti hyvän ympäristöimagon asteelle, tulisi yrittäjien löytää liiketaloudellinen merkitys ja perustelut sille, miksi heidän kannattaa parantaa yritystensä ympäristöasioiden hoitoa.¹¹⁵ Koska useiden alihankintayritysten käyttöetiikka on tällä hetkellä esisovinnaisella tasolla, tulee tämän ympäristöasioiden hoidon parantamisen merkityksen perustua hyvän ympäristökäytännön toteuttamisen avulla saavutettavissa oleviin liiketaloudellisiin hyötyihin.

Joidenkin alihankkijoiden käyttöetiikka saattaa kuitenkin olla jo sovinnaisella tasolla. Sen vuoksi ympäristöasioiden hyvän hoidon ja ympäristökoulutukseen osallistumisen merkitys voisi perustua myös yritystä ympäröivän yhteisön eli lähinnä yrityksen toiminnan kannalta merkittävien sidosryhmien odotuksiin.

Koska yritysten käyttöetiikka tuskin saavuttaa periaatetasoa, on hyvän ympäristökäytännön toteuttamista turha yrityksille perustella yleismaailmallisilla ympäristöperiaatteilla tai kestävän kehityksen toteuttamisella. Yritys ei kuitenkaan voi alistaa taloudellisia periaatteitaan maailman oikeudenmukaisuuden ja yleisen hyvän edistämiseksi tai ympäristön tilan paran-

¹¹⁴ Welford 1993, 176-179

¹¹⁵ Halme 1997, 208

tamiselle ilman, että se samalla kyseenalaistaisi oman olemassaolonsa.¹¹⁶ Siten yritysten hyvän ympäristökäytännön toteutumisen kannalta on turhaa vaatia, että yritykset katsoisivat ympäristöasioita jostakin muusta kuin liiketalouden näkökulmasta.¹¹⁷

Vaikka yritykset siten tulkitsevatkin ympäristöasioita perinteisten liiketoimintauskumustensa mukaisesti, pyrkien niiden avulla saavuttamaan liiketaloudellista hyötyä, ne voivat silti ottaa ympäristöasiat toiminnassaan huomioon ja toteuttaa hyvää ja vastuullista ympäristökäytäntöä.

¹¹⁶ Lueger & Froschauer 1993, 288

¹¹⁷ Brunner, Reiger, Schuelein 1992, 371

Lähteet

- Alajoutsijärvi, K.** 1993. *Asiakas-myyjä -suhteen muutoksista ja niiden syistä: tulkintaa Kymmenen ja Valmetin suhteen kehityksestä vuosina 1948-90.* Jyväskylän yliopisto, taloustieteen laitoksen julkaisuja N:o 90/93.
- Brunner, K.-M., Reiger, H., Schuelein, J.A.** 1992. *Manager und Ökologie: Zum ökologischen Bewusstsein von Industriemanagern.* Teoksessa Eisendle, R., Miklautz, E. (Hrsg.). *Produktkulturen: Dynamik und Bedeutungswandel des Konsums.* Frankfurt am Main / New York, ss. 361-375.
- Carrol, A.** 1993. *Business & Society. Ethics and Stakeholder Management.* South-Western Publishing Co, Cincinnati, Ohio.
- Cascio, J., Woodside, G., Mitchell, P.** 1996. *ISO 14000 Guide. The New International Environmental Management Standards.* McGraw-Hill.
- Earl, P.E.** 1983. *The Economic Imagination. Towards a Behavioural Analysis of Choice.* M. E. Sharpe, Inc., Armonk, New York.
- Ekoasiaa.** 1997. *Potkua pk-yritysten ympäristötietoisuuden parantamiseksi.* Ekokem Oy Ab:n uutisjulkaisu No: 1, ss. 4-6.
- Ekroos, M.** 1995. *Ympäristövastuu. Opas yrityksille.* TT-Kustannustieto Oy, Vantaa.
- Fakta.** 1996. *Tehokkuus on vihreyttä.* No: 6-7, ss. 18-19
- Grönroos, C.** 1990. *Nyt kilpaillaan palveluilla.* Weilin + Göös, Espoo.
- Halme, M.** 1994. *Environmental Issues in Produktdevelopment Process: Paradigm Shift in a Packaging Company.* Tampereen yliopisto, yrityksen taloustieteen ja yksityisoikeuden laitos: Series A1, Studies 39.
- Halme, M.** 1997. *Environmental Management Paradigm Shifts in Business Enterprises.* Tampereen yliopisto, Tampere.
- Jyväskylän Teknologiakeskus Oy.** 1996. *Ympäristöjohtamisen haasteet.* Jyväskylän Teknologiakeskus Oy, Jyväskylä.
- Kauppa- ja teollisuusministeriö.** 1995. *Ympäristöasioiden hyvä hoito PKT-yrityksessä.* Työryhmä- ja toimikuntaraportteja 22/1995. Kauppa- ja teollisuusministeriö, Helsinki.

- Kurki, H.** 1997. *Unternehmen und Umweltberichte - wer will, was und warum?* Taloustutkijoiden XIV kesäseminaari Jyväskylässä 11.-12.6.1997.
- Lapinleimu, I., Väänänen, M., Andersson, P.H., Torvinen, S.** 1996. *Pk-teollisuuden tarpeet, kehittäminen, keinot.* Tampereen teknillinen korkeakoulu, Tampere.
- Lehtinen, U.** 1991. *Alihankintajärjestelmä 1990-luvulla.* SITRA, Helsinki.
- Linnanen, L.** 1996. *Kilpailukyvyn kehittäminen ympäristöosaamisen avulla.* Laatuviesti No: 1, ss. 18-19.
- Lovio, R.** 1996. *Ympäristöjohtaminen.* Helsingin Kauppakorkeakoulun julkaisuja, opetusmonisteita O-102.
- Lueger, M., Froschauer, U.** 1993. *Ökologiebewegung und Wirtschaft: Eine Beziehung zwischen Missverständnis und Unverständnis.* Teoksessa Eschenbach, R. (Hrsg.). *Forschung für die Wirtschaft: Im Mittelpunkt der Mensch.* Wien, ss. 283-290.
- Niskala, M.** 1995. *Yrityksen ympäristölaskentatoimi. Ympäristöraportoinnin mittausulottuvuudet ja mittauskokeilu.* Lapin yliopiston taloustieteellisiä julkaisuja B. Tutkimusraportteja ja selvityksiä 3. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellinen tiedekunta, Rovaniemi.
- Näsi, J.** 1995. *Understanding stakeholder thinking.* LSR-Julkaisut Oy, Jyväskylä.
- Raatikainen, H.** 1997. *The Organizational Greening Process: a Longitudinal Case Study of Greening in a Finnish Peat Company.* Jyväskylän yliopisto, taloustieteen laitoksen julkaisuja N:o 22/1997.
- Rope, T., Mether, J.** 1991. *Mielikuvamarkkinointi.* 2. painos. Weilin + Göös, Espoo.
- Seppälä, V.** 1995. *Markkinointitutkimus.* Helsingin Kauppakorkeakoulun julkaisuja, opetusmonisteita O-91.
- Shrivastava, P., Hart, S.** 1995. *Creating Sustainable Corporations.* Business Strategy and the Environment. Vol. 4, ss. 154-165.
- Stead, W., Stead, J.** 1992. *Management for a small planet. Strategic Decision Making and the Environment.* Sage Publications, Newbury Park.
- Talouselämä.** 1995. *Ympäristöjohtaminen näkyy yksityiskohdissa.* No. 11, ss. 36-38.
- Talouselämä.** 1995. *Ympäristöriskeissä piilevät kilpailuedut.* No. 35, ss. 24-27.
- Tamminen, R.** 1992. *Yrityksen yhteiskunnallinen vastuu.* Liiketalouden Aikakauskirja, No. 4, ss. 377-389.
- Tamminen, R.** 1993. *Tiedettä tekemään.* Atena Kustannus Oy, Jyväskylä.

- Tamminen, R.** 1996. *Environmental Accounting*. Jyväskylän Yliopisto, taloustieteen laitoksen julkaisu N:o 101/96.
- Tekniikka & Talous.** 1997. *Ympäristöasioiden sanahelinä ärsyttää pk-yrittäjiä*. No. 9.1.1997, s. 2.
- Teollisuuden keskusliitto.** 1986. *Teollisuus ja alihankinta*. TKL, Helsinki.
- Teollisuuden keskusliitto.** 1992. *Mitä PKT-yritysten tulee tietää ympäristönsuojelusta. Pienten ja keskisuurten teollisuusyritysten ympäristöopas*. TKL, Helsinki.
- Uimonen, R., Ikävalko, E.** 1996. *Mielikuvien maailma. Miten mediajulkisuutta muokataan ja imagoja rakennetaan?* Inforviestintä, Helsinki.
- Ulkoasiainministeriö, Ympäristöministeriö.** 1988. *Yhteinen tulevaisuutemme: ympäristön ja kehityksen maailmankomission raportti*. Ympäristöministeriö ja Valtion painatuskeskus, Helsinki.
- Uusio uutiset.** 1996. *Pk-yrityksiä perehdytetään ympäristöjärjestelmiin EU-hankkeessa*. No: 5, ss. 34-35.
- Uusitalo, L.** 1991. *Oma etu vai yhteinen hyvä? Ympäristötietoisuuden ja toiminnan ristiriita*. Teoksessa Massa, I., Sairinen, R. (toim.). *Ympäristökysymys: Ympäristöuhkien haaste yhteiskunnalle*. Oy Gaudeamus Ab, Helsinki.
- Uusitalo, L.** 1993. *Kuluttajan käyttäytyminen*. Teoksessa Uusitalo, L (toim.). *Markkinointi*. Johdatus perusteisiin. Kustannusosakeyhtiö Otava, Keuruu.
- Vanhala, S., Laukkanen, M., Koskinen, A.** 1995. *Liiketoiminta ja johtaminen*. Kustannusosakeyhtiö Otava, Keuruu.
- Welford, R., Gouldson, A.** 1993. *Environmental Management and Business Strategy*. Pitman Publishing, London.
- Welford, R.** 1995. *Environmental Strategy and Sustainable Development. The Corporate Challenge for the 21th Century*. Routledge, London.
- Wiio, O.A.** 1989. *Viestinnän perusteet*. 5. uudistettu painos. Weilin + Göös, Espoo.
- Ympäristöministeriö.** 1995. *Ympäristövastuullinen pk-yritystoiminta*. Työryhmän mietintö 1/1995. Ympäristöministeriö, Helsinki.
- Ympäristöministeriö.** 1995b. *Emas - hyötyä ympäristölle ja yritykselle*. Ympäristöministeriö, Helsinki.
- Yritystalous.** 1994. *Asiakastyytyväisyys toimii mallien mukaan*. No: 4, ss. 41-45.

Liitteet

Liite 1. Haastatellut yritykset

Liite 2. Suurteollisuusyritysten haastattelurunko

Liite 3. Alihankintayritysten haastattelurunko

Liite 1.

Haastatellut yritykset

Haastatellut teolliset suuryritykset:

Panda Oy Ab

Metsä-Sellu Oy

Metsä-Serla Oy - Kankaan paperitehdas

Schauman Wood Oy - Jyväskylän tehdas

Valmet Oy - Paperi- ja kartonkikoneet

Vapo Oy

Haastatellut alihankintayritykset:

Jyvä-Työstö Oy

Haka-Ilmastointi Oy

Rautatyö Kröger Oy

Terästyö JK & JK

Konepaja Sjöblom Oy

Safematic Oy

Jyskän Metalli Oy

Rannan Teollisuuskone Oy

Ajansähkö Oy

Leivon Sähkökone Oy

Liite 2.

Suurteollisuusyritysten haastattelurunko

1. Ovatko ympäristöominaisuudet alihankkijan valinnassa tärkeitä?

* Mitä hyötyä niistä on?

* Miksi ne ovat tärkeitä?

2. Mikä ympäristöominaisuus on alihankkijan valinnassa tärkeä?

* Mitä hyötyä siitä on?

* Miksi se on tärkeä?

3. Milloin ympäristöominaisuudet ovat alihankkijan valinnassa tärkeitä?

4. Minkä tuotteen / alihankkijan valinnassa ympäristöominaisuudet ovat tärkeitä?

5. Muutama yrityksen alihankkijana toimivaa pk-yritystä

6. Onko ympäristökoulutustarvetta tai -toiveita?

Liite 3.

Alihankintayritysten haastattelurunko

1. Mitä tarkoittaa hyvä ympäristökäytäntö?

2. Suurteollisuuden käsitys hyvän ympäristökäytännön osa-alueista
 - * Mistä osa-alueista tarvitaan tietoa?
 - * Muita osa-alueita, joista tarvitaan tietoa?
 - * Koulutuksen kohderyhmä?

3. Valmius / halu osallistua ympäristökoulutukseen?
 - * Kyllä => Miksi? Mitä hyötyä?
 - * Ei => Miksi ei? Mitkä tekijät esteenä*

4. Onko ympäristökoulutusta tarjottu / saatavissa?
 - * Kyllä => Miksi ei ole osallistuttu?
 - * Ei => Onko koettu puutteena?

5. *Mitkä tekijät estävät osallistumasta ympäristökoulutukseen?

6. Kuinka koulutus tulisi järjestää, jotta halua / mahdollisuutta osallistua?